

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Κοινωνικές Διακρίσεις, Μετανάστευση, Ιδιότητα του Πολίτη**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Οι Έλληνες άστεγοι στο κέντρο της Αθήνας που ζουν στο
δρόμο.**

Επιμέλεια Εργασίας: Ευδοξία Σωτηρίου

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

Ανδρέας Φερόνας,
Επίκουρος Καθηγητής ΠΜΣ
Επιβλέπων Καθηγητής

Έφη Γαζή,
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια ΠΜΣ
Μέλος Επιτροπής

Δέσποινα Καρακατσάνη,
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια ΠΜΣ
Μέλος Επιτροπής

ΚΟΡΙΝΘΟΣ, 2018

Συνολικός αριθμός Λέξεων: 19.401

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Εν μέσω μιας πρωτοφανούς κοινωνικο-οικονομικής συγκυρίας, οι μεταλλάξεις των φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού τείνουν να εκτυλιχθούν στην οξύτερη μορφή τους. Η αστεγία, όπως έχει επανειλημμένα χαρακτηριστεί, αποτελεί το πιο ακραίο φαινόμενο περιθωριοποίησης και εύλογα συνιστά το βασικό πυρήνα της ερευνάς μας. Η παρούσα διπλωματική εργασία βασίστηκε σε πρώτη φάση στην άντληση πληροφοριών από δευτερογενείς πηγές και εν συνεχεία διεξήχθη πρωτογενής έρευνα, καθώς παρατηρήθηκε επιστημονικό έλλειμμα κυρίως ως προς την πρωτογενή προσέγγιση του υπό εξεταζόμενου κοινωνικού φαινομένου στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, διενεργήθηκε εμπειρική ανάλυση μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων σε δέκα άστεγους Έλληνες που διέμεναν σε εξωτερικούς χώρους, στο κέντρο της Αθήνας.

Τα κυριότερα ευρήματα της ερευνητικής μας δραστηριότητας, αποσκοπούν στην ανάδειξη της τρέχουσας κρισιακής πραγματικότητας αναφορικά με τους αιτιολογικούς παράγοντες που εξωθούν αρκετούς Έλληνες συμπολίτες μας, να διαβιούν κυριολεκτικά στο δρόμο. Οι τρεις κοινές παράμετροι που εντοπίστηκαν είναι η έλλειψη εισοδήματος λόγω μακράς ανεργίας, η έλλειψη ιδιόκτητης κατοικίας και η έλλειψη οικογενειακού ή ευρύτερου υποστηρικτικού περιβάλλοντος. Επιπλέον, μέσω της διεξαγωγής της έρευνας, επιβεβαιώνεται η ταύτιση της άποψης των υποκειμένων του δείγματός μας με τη γενική αντίληψη και ειδικότερα για την επείγουσα ανάγκη αναμόρφωσης του υφιστάμενου προνοιακού συστήματος, σχετικά με την στέγαση και την κοινωνική επανένταξη των αστέγων.

Λέξεις-κλειδιά: κοινωνικός αποκλεισμός, ευπαθείς ομάδες, αστεγία, κοινωνικές πολιτικές, ποιοτική μέθοδος έρευνας

ABSTRACT

In the midst of an unprecedented socioeconomic context, the denaturing terms of social exclusion tend to appear to their most acute form. Homelessness is repeatedly mentioned, as the most extreme manifestation of marginalization and thus led us to put this social phenomenon at the center of our interest. The current dissertation was initially based on information contained by secondary sources and subsequently a primary research study is conducted, as to the fact that there is a persistent lack of research, most notably in primary sources related to Homelessness in Greece. More precisely, we undertake a qualitative research via semi-structured interviews of ten homeless Greek citizens living in outdoor spaces, on the city center streets of Athens.

The main findings of our research approach, aim to emphasize the current emerging reality, as well as for pinpointing the risk factors that have causative effect to the fact that our Greek fellow citizens literally live on the street. There are three common parameters among our sample members, the lack of an income caused by the long-term unemployment, lack of homeownership and the existence of non-supportive family or wider environment relationships. Moreover, through this research approach, it is confirmed the relevance between the personal opinions of the members of our sample and the common view upon the urgent need of the reconstruction of the current welfare system, linked to housing and social inclusion of the homeless people.

Keywords: social exclusion, vulnerable groups, homelessness, social policies, qualitative research method

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	ii
ABSTRACT	iii
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	iv
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΜΕΡΟΣ Α΄: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	9
2. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ.....	9
2.1 Αποσαφήνιση και εξέλιξη της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού.....	9
2.1.1 Κύριες εννοιολογικές μεταβάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού	12
2.2 Αίτια του κοινωνικού αποκλεισμού	14
2.2.1 Κριτήρια και παράγοντες του κοινωνικού αποκλεισμού	17
2.2.2 Πεδία εφαρμογής του κοινωνικού αποκλεισμού	18
2.3 Συνέπειες του κοινωνικού αποκλεισμού	20
3. ΑΣΤΕΓΙΑ	22
3.1 Βασικές εννοιολογικές προσεγγίσεις της αστεγίας	22
3.2 Κύριες κατηγοριοποιήσεις του άστεγου πληθυσμού.....	24
3.2.1 Άστεγοι στο δρόμο (roofless).....	26
3.3 Βασικές προσεγγίσεις των αιτιών της αστεγίας	27
3.4 Ενδεικτικά στάδια αστεγίας	29
3.5 Η αστεγίας ως κοινωνικό φαινόμενο στην Ελλάδα.....	30
4. ΑΣΤΕΓΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	33
4.1 Ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο για τους αστέγους	33
4.2 Ιστορική αναδρομή κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα για τους αστέγους	35
4.3 Κοινωνικής πολιτική και σύγχρονες τάσεις	39
4.4 Ανασταλτικοί παράγοντες κοινωνικής πολιτικής για την αστεγία.....	42
ΜΕΡΟΣ Β΄: ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	44

5. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	44
5.1 Σκοπός έρευνας - Ερευνητικά ερωτήματα	44
5.2 Εργαλείο της Έρευνας	44
5.3 Μέθοδος ποιοτικής ανάλυσης και κωδικοποίησης	47
5.4 Δείγμα Έρευνας.....	48
5.5 Διαδικασία Συλλογής Δεδομένων	48
5.6 Δυσκολίες Έρευνας	49
5.7 Παρουσίαση του Δείγματος	49
6. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΈΡΕΥΝΑΣ	53
6.1 Τα αίτια της αστεγίας.....	53
6.2 Το βίωμα και η εμπειρία της αστεγίας - Προβλήματα.....	53
6.3 Τρόποι και στρατηγικές επιβίωσης.....	56
6.4 Πρόσβαση στις κρατικές υπηρεσίες.....	58
6.5 Προοπτικές και προτάσεις για το μέλλον.....	59
7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	61
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	67
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	72

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην υφιστάμενη διπλωματική εργασία η οποία γίνεται στα πλαίσια του ΠΜΣ Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής κατεύθυνση «Κοινωνικές διακρίσεις, μετανάστευση και ιδιότητα του πολίτη», εξετάζεται το φαινόμενο μιας ακραίας κοινωνικά αποκλεισμένης ομάδας όπως είναι εκείνη των αστέγων. Υπό το πρίσμα της εμμένουσας οικονομική κρίσης, η οποία σύμφωνα με εκτιμήσεις χαρακτηρίζεται ως η πιο βαθιά και μακρόπνοη του αιώνα έπειτα από το μεγάλο κραχ του 1929, συγκροτεί μεταξύ άλλων το κυριότερο κοινωνικό κίνδυνο. Η κρισιακή κανονικότητα την οποία όλοι βιώνουμε σε κάποιο βαθμό, αποτελεί στην ουσία εκκολαπτήριο φαινομένων κοινωνικής παθογένειας, δημιουργώντας μακροχρόνιες και επώδυνες συνέπειες στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Η αποτυχία όσο αναφορά την εξάλειψη τέτοιων ακραίων φαινομένων καθιστά επιτακτική την ανάγκη για περαιτέρω ερευνητικές διαδικασίες πάνω σε αυτό το κοινωνικό πρόβλημα. Ως εκ τούτου, βασικός πυρήνας της εν λόγω ερευνητικής απόπειρας είναι η προβολή τόσο της εννοιολογικής αποσαφήνισης των όρων που χρησιμοποιούνται, όσο και η εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου των αστέγων στην ελληνική πραγματικότητα.

Σε πρώτη φάση, εφαρμόστηκε μια στοχευμένη ανασκόπηση στην υπάρχουσα ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία προκειμένου να αντλήσουμε τις απαραίτητες πληροφορίες, ώστε να αποσαφηνιστούν οι όροι «κοινωνικός αποκλεισμός» και «αστεγία» που πραγματεύεται η εργασία μας. Συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται μια αναλυτική περιγραφή και προσδιορισμός του νοηματικού πλαισίου και πεδίου χρήσης του κοινωνικού αποκλεισμού. Ουσιαστικά, πραγματοποιείται μια ιστορική αναδρομή στις κυριότερες εννοιολογικές προσεγγίσεις, καθώς και την ανάδειξη των αιτιών και επιπτώσεων του συγκεκριμένου κοινωνικού προβλήματος. Στο δεύτερο κεφάλαιο, παρατίθεται μια εκτενής βιβλιογραφική έρευνα αναφορικά με τη σημαντικότερη ίσως μορφή ακραίου κοινωνικού αποκλεισμού, που συνιστά το φαινόμενο της αστεγίας. Επιπλέον, παρουσιάζονται οι βασικότερες κατηγοριοποιήσεις του άστεγου πληθυσμού, όπως επίσης τα αίτια και η εξελικτική πορεία του συγκεκριμένου ζητήματος στην ελληνική κοινωνία.

Επακολουθεί το τρίτο κεφάλαιο που ολοκληρώνει το θεωρητικό μέρος της παρούσας μελέτης, όπου εστιάζουμε στην κοινωνική πολιτική που εφαρμόζεται, για την αντιμετώπιση της αστεγίας στη χώρα μας. Ειδικότερα, αναφερόμαστε στο ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο και τη διαχρονική εφαρμογή των κοινωνικών πολιτικών, εξετάζοντας πα-

ράλληλα το βαθμό της αποτελεσματικότητά τους. Επίσης, έπεται μια ιδιαίτερη μνεία στις σύγχρονες τάσεις συνοδευόμενη από έναν απολογισμό, των πολιτικών που υλοποιήθηκαν και βρίσκονται ακόμα σε εξέλιξη, σχετικά με την καταπολέμηση της αστεγίας. Ολοκληρώνοντας, εντοπίζουμε τους ουσιαστικότερους ανασταλτικούς παράγοντες, οι οποίοι αναχαιτίζουν τις προσπάθειες για την αποκατάσταση των συνανθρώπων μας που συναπαρτίζουν τον λεγόμενο άστεγο πληθυσμό. Αδιαμφισβήτητα, η κοινωνική πολιτική για τους άστεγους εφαρμόζεται με μια κατασταλτική προσέγγιση, με έκδηλη την απουσία ενός δυναμικού και συγκροτημένου πλέγματος διορατικών πολιτικών. Απεναντίας θα λέγαμε, καθώς τα ελάχιστα προληπτικά μέτρα μετά την εκδήλωση της κρίσης αποδυναμώνονται ή τίθενται υπό αμφισβήτηση.

Το δεύτερο μέρος της ερευνητικής μας προσέγγισης το οποίο αποτελεί επί της ουσίας το πρακτικό κομμάτι της διπλωματικής μας, περιλαμβάνει την μεθοδολογία και τα αποτελέσματα της εμπειρικής ανάλυσης που διεξήχθη. Αναλυτικότερα, επιχειρήθηκε μια ποιοτική έρευνα η οποία διενεργήθηκε στο κέντρο της Αθήνας, από τον Οκτώβριο μέχρι τον Δεκέμβριο του 2017, στα πλαίσια της οποίας προβήκαμε στη λήψη δέκα ημιδομημένων συνεντεύξεων. Τα υποκείμενα του δείγματος που συμμετείχαν στο εγχείρημά μας, υφίστανται ως επί το πλείστον αποκλεισμό από την αγορά εργασίας και βιώνουν απομόνωση ακόμα και από το στενό και το ευρύτερο περιβάλλον. Εν ολίγοις, αδυνατούν ή δυσκολεύονται σε υπέρτατο βαθμό να συμμετέχουν στην οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα. Εξάλλου, η πρόσβασή τους σε εισοδήματα και άλλους πόρους είναι τόσο ανεπαρκής, ώστε να αποκλείονται συστηματικά από το να απολαμβάνουν ένα ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης που θεωρείται αποδεκτό από τη κατά τα άλλα "πολιτισμένη" κοινωνία στην οποία ζούμε.

Εκλαμβάνοντας τη κατάσταση του αστέγου ως μια μορφή κοινωνικού οστρακισμού, επιχειρήσαμε να διερευνήσουμε το προφίλ των άστεγων συμπολιτών μας, μέσω της καταγραφής των κοινωνικο-δημογραφικών τους χαρακτηριστικών. Εν συνεχεία, προχωρήσαμε στην άντληση των δικών τους εκτιμήσεων όσο αναφορά τους αιτιολογικούς παράγοντες οι οποίοι συνέβαλαν και θεμελίωσαν τις υφιστάμενες δύσκολες συνθήκες διαβίωσής τους. Επιπλέον, επικεντρωθήκαμε στις προσωπικές στρατηγικές επιβίωσης προκειμένου να ανταπεξέλθουν σε θέματα επιβίωσης (σίτιση, ύπνος κτλ), καθώς και την αντιμετώπιση των εκάστοτε προκλήσεων που σχετίζονται με την ασφάλειά τους. Επίσης, καταγράψαμε την υποκειμενική τους αξιολόγηση και ιεράρχηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν και ζητήσαμε να προτείνουν οι ίδιοι λύσεις που θεωρούν

πως θα μπορούσαν δυνητικά να φανούν ωφέλιμες. Μέσα από τα ερωτήματα που θέταμε, προσπαθήσαμε να ερευνήσουμε αν και κατά πόσο οι ίδιοι αισθάνονται κοινωνικά αποκλεισμένοι και παράλληλα να αναδείξουμε τους καταλυτικούς παράγοντες οι οποίοι ευθύνονται για το φαινόμενο της αστεγίας, έτσι όπως αυτοί προέκυπταν μέσα από τη προσωπική τους αφήγηση. Εστιάσαμε στους Έλληνες άστεγους, θέλοντας να αποκομίσουμε το σύνολο των εμπειριών των ατόμων που διαμένουν στην χώρα τους και έχουν όλα τα «νόμιμα» δικαιώματα του πολίτη, δίχως να αντιμετωπίζουν προβλήματα επικοινωνίας ή επιπλοκές προσαρμογής και ενσωμάτωσης σε μια ξένη χώρα με διαφορετική ίσως κουλτούρα.

Επιπλέον, το κέντρο της Αθήνας επιλέχθηκε ως σημείο αναφοράς, διότι μέσω της επαγγελματικής μου ιδιότητας κατέστη δυνατή η παρατήρηση πως υπάρχουν περισσότεροι άστεγοι στους κεντρικούς δρόμους της πόλης. Συγκεκριμένα, αναφερόμαστε σε άστεγους συνανθρώπους μας που κυριολεκτικά ζουν στο δρόμο και όχι σε ανάλογες δομές. Μελετήσαμε άτομα που είχαν μια «φυσιολογική» ζωή και σήμερα βρίσκονται στο δρόμο. Ο κύριος στόχος της ερευνητικής μας απόπειρας, είναι να παρουσιάσουμε μία ενδεχόμενη πρόταση στο γιατί το 2018 που παρέχονται συναφής δομές και μια πληθώρα από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ), υπάρχουν ακόμα άνθρωποι που ζουν κυριολεκτικά στο δρόμο. Που έγκειται λοιπόν το πρόβλημα και αυτά τα άτομα δεν επιλέγουν τις ανάλογες δομές και κατά πόσο υπήρξε επιλογή τους;

Ωστόσο, «κινητικότητα» παρατηρείται στο ζήτημα των υπηρεσιών έκτακτης ανάγκης. Μέτρα όπως τα υπνωτήρια, τα κοινωνικά συσσίτια ή τα Κέντρα Ημερήσιας Υποδοχής Αστεγών, τα κοινωνικά ιατρεία και φαρμακεία έχουν εμφανιστεί τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα. Η λειτουργία τους επαφίεται τόσο σε ιδιωτικές όσο και σε δημόσιες πρωτοβουλίες. Παρά τη σημαντικότητα της ύπαρξης τέτοιου είδους υπηρεσιών φαίνεται πως όλη η δραστηριοποίηση εξαντλείται εκεί. Οι σύγχρονες πολιτικές πανάκειες περιορίζονται μονοδιάστατα στη διαχείριση των ακραίων εκδηλώσεων του προβλήματος και όχι σε μια διάταξη τέτοια που θα εξυπηρετούσε τη πρόληψη και την αποτελεσματική αντιμετώπισή του. Οι λιγοστές παρεμβάσεις αποσκοπούν στη διατήρηση του άστεγου σε μια κατάσταση οριακής επιβίωσης, καθώς οι διαθέσιμες παροχές εξυπηρετούν μονάχα ορισμένες από τις καθημερινές ανάγκες τους.

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

Προκειμένου να μπορέσουμε να αντιληφθούμε το πλήρες εύρος του νοηματικού περιεχομένου της έννοιας «αστεγία», η αναφορά μας στο εννοιολογικό πλαίσιο του λεγόμενου κοινωνικού αποκλεισμού κρίνεται σκόπιμη. Σύμφωνα με τις υπάρχουσες βιβλιογραφικές τοποθετήσεις, η συσχέτιση των εν λόγω κοινωνικών όρων έγκειται στο γεγονός ότι το φαινόμενο της έλλειψης στέγης συνιστά μια μορφή κοινωνικού αποκλεισμού. Ως εκ τούτου, τα άτομα που απαρτίζουν τον άστεγο πληθυσμό εκτός από την υψηλή επικινδυνότητα αποκλεισμού λόγω της αποστέρησης ενός κοινωνικού αγαθού, εκπίπτουν σε μορφές ακραίου αποκλεισμού λόγω της συσσώρευσης πολλών κοινωνικών μειονεκτημάτων (Levitas, 2004· Φερόνας, 2004· Burchardt et al., 2006· Παπαδοπούλου, 2012).

2.1 Αποσαφήνιση και εξέλιξη της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού

Με βάση μίας σειράς από αλληλένδετες εξελίξεις στη κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα, αναγνωρίζεται η ανάδυση ενός πολυδιάστατου κοινωνικού μηχανισμού, όπου ένας μεγάλος αριθμός πολιτών εξωθείται στο περιθώριο της κοινωνίας. Τα τελευταία χρόνια οι εκάστοτε θεωρητικές προσεγγίσεις και εστιάζσεις επί του θέματος έχουν επιφέρει μεταβολές ως προς το νοηματικό περιεχόμενο και τη χρήση του όρου «κοινωνικός αποκλεισμός» (Κασιμάτη, 1998: 13· Παπαδοπούλου, 2002: 45-46). Ειδικότερα, όπως πολύ εύστοχα έχει αναφέρει ο Strobel (1996: 174): *“Η επιτυχία του όρου «κοινωνικός αποκλεισμός», πιθανόν να οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι έχει υποστεί μια αλλαγή στη σημασία του και έχει μετατραπεί σε ευφημισμό. Ενώ αρχικά αναφερόταν στην πράξη της απόρριψης κάποιου από μια ομάδα, από ένα θεσμό ή από ένα κοινωνικό χώρο (ή της απαγόρευσης να συμμετέχει σε αυτά), τώρα αναφέρεται στο αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας, στην κατάσταση αυτών που αποκλείονται, χωρίς ένδειξη σχετικά με το από «που» αποκλείονται και «ποιός» τους αποκλείει»* (Γσιάκαλος, επιμ. Κασιμάτη, 1998: 48).

Συνεπώς, ως έννοια ο κοινωνικός αποκλεισμός παραμένει ασαφής δίχως να υπάρχει κάποιος κοινά αποδεκτός και ενιαίος ορισμός (Burchardt, T., Le Grand, J., Piachand, D., 1999), κάτι στο οποίο συνέβαλε η ανάπτυξη μιας πληθώρας ερμηνειών και ιδεολο-

γικών τοποθετήσεων, προκειμένου να περιοριστεί η αμετροέπεια γύρω από αυτό το ζήτημα. Επιπλέον, εντοπίζονται αποκλείσεις και ως προς τους αιτιολογικούς παράγοντες που σχετίζονται με την ανάδυση του εν λόγω πολυδιάστατου φαινομένου. Ο χαρακτηρισμός «πολυδιάστατο φαινόμενο», απορρέει από το γεγονός ότι χαρακτηρίζεται από πολλαπλά επίπεδα ανάλυσης και παραπέμπει σε διάφορα κοινωνικά φαινόμενα (Φερόνας, 2006: 295). Ως εκ τούτου, η άντληση πληροφοριών, η αξιολόγηση και αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού παραμένουν ελλιπείς.

Ιστορικά το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού πρωτοεμφανίστηκε σε επιστημονικό κείμενο τη δεκαετία του 1960, στο έργο του γενικού γραμματέα του Υπουργείου Σχεδιασμού της Γαλλίας Pierre Masse, «Les dividendes du progrès». Την ίδια δεκαετία ο όρος επισημαίνεται εκ νέου στο έργο του J. Klanfer (1965), με τον τίτλο «L' exclusion sociale». Οι τοποθετήσεις πολιτικών, ακαδημαϊκών και δημοσιογράφων όσο αναφορά τους φτωχούς, κάνουν λόγο για «κοινωνικά αποκλεισμένους» (Οικονόμου, Χ., Φερόνας, Α., 2005: 9). Επί της ουσίας, έως εκείνο το σημείο το κύριο βάρος εναποθέτονταν στην αδυναμία των ατόμων να πετύχει ολοκλήρωση και ισορροπία, ενώ συνδέεται με την κοινωνική απόκλιση (Silver, 1995· Παπαδοπούλου, 2004). Ωστόσο, η πατρότητα του όρου αποκλεισμός (exclusion) αποδίδεται στον René Lenoir στο γνωστό έργο του «Les Exclus» (Γαλλία, 1974), όπου χρησιμοποιείται για να ορίσει τα υφιστάμενα προβλήματα ως απόρροια της κρίσης στο παραγωγικό σύστημα, αναφορικά με την αποκλειόμενη κατηγορία ανθρώπων από τις προσφερόμενες θεμελιώδης κρατικές υπηρεσίες.

Κατά τη μεταβιομηχανική περίοδο, τα ρεύματα κοινωνιολογικής σκέψης εστίασαν στο σύγχρονο φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού, όταν πλέον ο όρος αντικατέστησε ευρέως τις έννοιες: κατώτερη τάξη τη λεγόμενη «υπο-τάξη» (McLaughlin and Muncie 2001: 276) και γκέτο (υποβαθμισμένες περιοχές). Ειδικότερα, ο Young στο έργο του «The exclusive society», στην αναφορά του περί υπο-τάξη (underclass) υποδηλώνει την ευρύτερη ομάδα των κοινωνικά αποκλεισμένων (Young, 2000). Γενικότερα όμως παρατηρείται μία μεταστροφή, όσο αναφορά την αποσαφήνιση του όρου «κοινωνικός αποκλεισμός». Συγκεκριμένα ο προσδιορισμός του τείνει περισσότερο να διενεργείται συνδυαστικά με γνώμονες, τόσο τη περιγραφή των ανθρώπων που σχηματίζουν τα περιθωριοποιημένα στρώματα, όσο και τον προσδιορισμό των ατελειών του δομικού μηχανισμού της κοινωνίας. Το κύριο πλεονέκτημα αυτού του είδους θεώρησης είναι ο καταμερισμός του ποσοστού των ευθυνών σε υποκειμενικό και κοινωνικό επίπεδο. Από

την άλλη, οι αιτιολογικοί παράγοντες περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα φαινομένων αντικοινοποιούντων τη πολυπλοκότητα και δυσκολία τόσο στην αποσαφήνιση, όσο και στην αντιμετώπιση του εν λόγω κοινωνικού προβλήματος. Συνεπώς, θα μπορούσαμε να πούμε πως είναι εύλογη η αντιπαράθεση μεταξύ των κοινωνικών παρατηρητών και επιστημόνων, σχετικά με τους διαφορετικούς τρόπους προσέγγισης αυτού του πολυδιάστατου ζητήματος.

Όπως έχει επισημανθεί (Τσιάκαλος, Γ., 1998: 48), προκειμένου να διευκολυνθεί η κατανόηση του κοινωνικού αποκλεισμού (εξαιτίας της έλλειψης ενός αποσαφηνισμένου όρου), πολλές φορές χρησιμοποιείται η περιγραφή των ατόμων τα οποία θίγονται. Συνυπολογίζοντας λοιπόν τη τοποθέτηση της Παπαδοπούλου (2002), παραθέτουμε ορισμένες κατηγορίες συνανθρώπων μας, οι οποίοι αποτελούν το κόσμο των κοινωνικά περιθωριοποιημένων:

- Οικονομικά άποροι - Φτωχοί (έκδηλο το φαινόμενο της σχετικής φτώχειας)
- Μακροχρόνια άνεργοι (χαρακτηριστική η ανάδυση της τεχνολογικής ανεργίας)
- Ηλικιωμένοι (ίσως η ακραία μορφή αποδυναμωμένης επαγγελματικής ταυτότητας)
- Γυναίκες (ιδιαίτερα στο ρόλο τους ως αρχηγοί μονογονεϊκής οικογένειας)
- Μετανάστες (ειδικότερα οι παράνομοι μετανάστες)
- Πρόσφυγες (σύγχρονο παράδειγμα: το προσφυγικό κύμα λόγω πολέμου στη Συρία)
- Χρονίως πάσχοντες (πχ. τοξικομανείς, πάσχοντες ή φορείς του AIDS)
- Αποφυλακισμένοι (έντονο το κοινωνικό μοτίβο του στιγματισμού)
- Άτομα με ειδικές ανάγκες (χαρακτηριστική η κοινωνική αφάνεια)
- Άστεγοι (αντιπροσωπευτικό παράδειγμα ακραίου κοινωνικού αποκλεισμού)

Συνήθως, τα άτομα που συνθέτουν τις παραπάνω κατηγορίες μπορεί να ανήκουν ταυτόχρονα σε μία ή και περισσότερες ευπαθείς ομάδες. Ωστόσο, η συσσώρευση πολλών κοινωνικών μειονεξιών επισύρει το χαρακτηριστικό του αποκλεισμού. Επομένως, υφίσταται ένα είδος διαβάθμισης του κοινωνικού αποκλεισμού η οποία φαίνεται να ακολουθεί τις μεταβολές στη κατάταξη ενός ατόμου από μία ευπαθή ομάδα σε πολλαπλές, δηλαδή τη μετατόπιση από τη μεμονωμένη κοινωνική ευπάθεια σε μορφές ακραίου αποκλεισμού αντίστοιχα (Παπαδοπούλου Δ., Κουραχάνης Ν., 2017: 42). Εκ πρώτης όψεως, τα κοινωνικά προβλήματα (η ανεργία, φτώχεια κτλ) εκλαμβάνονται ως αποκλειστικά "προνόμια" συγκεκριμένων ατόμων. Σύμφωνα όμως με το κοινωνιολόγο Young (2001), στην ουσία φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας αποτελούν αδιαμφισβήτητα μια

πραγματικότητα του τμήματος της κοινωνίας όπου ανήκουν οι λεγόμενοι «κοινωνικά ενταγμένοι» (Young, J., 2001).

Ο κοινωνικός αποκλεισμός αφορά μια πολυδιάστατη, δυναμική διαδικασία που εμποδίζει την ολόπλευρη κοινωνική ένταξη του ατόμου και δεν αφορά μόνο την ανεπάρκεια εισοδήματος (Atkinson, 1998). Επιπλέον, ο κοινωνικός αποκλεισμός παραπέμπει στην αναπαράσταση της κοινωνίας ως ένας χώρος όπου εφαρμόζεται ένας διαχωρισμός στους πολίτες σε ενταγμένους και αποκλεισμένους μέσα στο κοινωνικό σύνολο (Μυλωνάς, Θ., Μάνεσης, Ν., 1996· Πετράκη, Γ., 1998). Η αδυναμία ή παρεμπόδιση από τα δικαιώματα, αγαθά και υπηρεσίες καθώς και η αποστέρηση από διαθέσιμα κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα συντελούν το πυρήνα του κοινωνικού αποκλεισμού (Silver, 1994· Byrne, 1999· Levitas, 2007). Επίσης, ο κοινωνικός αποκλεισμός αναφέρεται ως μια κατάσταση όπου χαρακτηρίζεται από έλλειψη συμμετοχής στη διαμόρφωση της έννοιας και άσκησης της εξουσίας (Μουσούρου, 1998: 68). Η άνιση κατανομή και διατούτου ασύμμετρη πρόσβαση σε οικονομικές και κοινωνικές ευκαιρίες, τροφοδοτείται από τα πρότυπα κοινωνικής ιεράρχησης και κοινωνικής διαφοροποίησης, μεταξύ των υποκειμένων εντός ενός κοινωνικού συνόλου. Ακόμα, ο κοινωνικός οστρακισμός αποτελεί απόρροια άλλων μορφών αποκλεισμού που παρουσιάζονται σε επιμέρους διαστάσεις της κοινωνικής και οικονομικής ζωής (Πετράκη, Γ., 1998). Επομένως, ο κοινωνικός αποκλεισμός συνιστά μια προοδευτική, δυναμική και πολύπλοκη διαδικασία διάρρηξης του κοινωνικού ιστού, κατά την οποία ευδοκιμούν έντονα φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας (όπως: βία, εγκληματικότητα, ανεργία, ρατσισμός κτλ).

2.1.1 Κύριες εννοιολογικές μεταβάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού

Ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός» έχει χρησιμοποιηθεί ευρύτατα και πολλές φορές αδιάκριτα μαζί με άλλες παρόμοιες έννοιες, κυρίως με αυτή της φτώχειας. Η υπέρμετρη αυτή ταύτιση με την έννοια της οικονομικής ένδειας έχει παρέλθει τα τελευταία χρόνια, εφόσον ο κοινωνικός αποκλεισμός υπερβαίνει εννοιολογικά την ακτημοσύνη. Συγκεκριμένα, έπειτα από διάφορες μονοδιάστατες εστιάσεις και την εξομοίωση του κοινωνικού αποκλεισμού με τη κλασική έννοια της φτώχειας, σημειώνεται μια μεταστροφή στα σύγχρονα ρεύματα συλλογικής σκέψης. Ουσιαστικά πρόκειται για μια “ορολογική μετάβαση”, διαμέσου της διεύρυνσης του όρου του κοινωνικού αποκλεισμού σε επιπλέον εκφάνσεις, αναγνωρίζοντας τη πολύπλευρη φύση του. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά των θεσμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο αναφορά το εν λόγω κοινωνικό ζήτημα, όπου παρατηρείται η προαναφερθείσα μετουσίωση. Συγκεκριμένα, αξιοσημεί-

ωτες είναι οι τοποθετήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε ορισμένα κοινοτικά κείμενα. Ενδεικτικά αναφερόμαστε:

- Στο Κοινοτικό Πρόγραμμα «Φτώχεια 2» (Poverty II, 1984-1988), όπου επισημαίνονται τόσο οι επαπειλούμενες ομάδες (πρόσωπα, οικογένειες και σύνολα προσώπων), όσο και οι κοινωνικοί πόροι από τους οποίους αποκλείονται (υλικοί, πολιτιστικοί, κοινωνικοί). Επομένως υπογραμμίζεται η έλλειψη της κοινωνικής συνοχής και η ανάδειξη της διττή όψη της κοινωνίας.
- Στο Κοινοτικό Πρόγραμμα, Φτώχεια 3 (Poverty III, 1989-1994) με το τίτλο «Μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα κοινοτικής δράσης σχετικά με την οικονομική και κοινωνική ενσωμάτωση των λιγότερο ευνοημένων κοινωνικών ομάδων», σηματοδοτείται ο διαχωρισμός του κλασικού όρου της φτώχειας από εκείνον του κοινωνικού αποκλεισμού.
- Καθώς και η νοηματοδότηση του κοινωνικού αποκλεισμού στο «Πράσινο Βιβλίο» της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1991: 5), όπου αναμφίβολα η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού παραλληλίζεται με τα θεμελιώδη κοινωνικά δικαιώματα: *“Ορίζουμε τον κοινωνικό αποκλεισμό πρώτον και κυρίως σε σχέση με τα κοινωνικά δικαιώματα των πολιτών”*.

Συνεπώς, το εννοιολογικό πλαίσιο του όρου «κοινωνικός αποκλεισμός» εμπεριέχει μεταξύ άλλων και το φαινόμενο της φτωχοποίησης, όμως δεν αποτελούν ταυτόσημες έννοιες (Βενιέρης, 2006). Η Levitas (1998) υπογραμμίζει τη διαφορά του κοινωνικού αποκλεισμού και της φτώχειας, διευκρινίζοντας ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν αφορά μόνο στην έλλειψη πόρων, αλλά κυρίως αφορά σε δικαιώματα και σχέσεις. Άλλωστε η έννοια της φτώχειας αφορά μία κατάσταση, ενώ αντίθετα ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός» χαρακτηρίζει τόσο μια κατάσταση όσο και μια διαδικασία η οποία συνήθως οδηγεί στην οικονομική ανέχεια (Τσιάκαλος, 1998: 55-57). Επίσης, σύμφωνα με έκθεση της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας (Eurostat, 1998), αναφέρεται ότι δεν οδηγούν όλες οι μορφές φτώχεια στον κοινωνικό αποκλεισμό. Περαιτέρω, το ενδιαφέρον σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο μετατοπίζεται από την φτώχεια στον κοινωνικό αποκλεισμό, ο οποίος εκλαμβάνεται ως πολυδιάστατη και δυναμική διαδικασία που εμποδίζει την ολόπλευρη κοινωνική ένταξη του ατόμου και δεν αφορά μόνο την ανεπάρκεια εισοδήματος (Atkinson, 1998).

Επιπλέον, σύμφωνα με διαφορετικές προσεγγίσεις, ο κοινωνικός αποκλεισμός διακρίνεται σε εκούσιος και ακούσιος (Barry, 1998· Burchardt et al., 1999). Ωστόσο, μπορού-

με να πούμε πως ο χαρακτηρισμός ως εκούσιος παραπέμπει περισσότερο σε ότι αφορά τη κοινωνική απομόνωση. Η διαφορετικότητα της έννοιας αυτής προκύπτει από το γεγονός ότι μπορεί όντως να είναι και οικειοθελής, εξαιτίας πχ. διαφορετικών θρησκευτικών προτιμήσεων. Όμως και πάλι ο αποκλεισμός συνυπάρχει μόνο εάν η ίδια η περιβάλλουσα κοινωνία αδυνατεί να αποδεχτεί τη συμμετοχή των συγκεκριμένων ατόμων στη κοινωνική ολότητα. Επίσης, Ο Burchardt (2000) υποστηρίζει ότι ένα άτομο είναι κοινωνικά αποκλεισμένο, εάν δεν συμμετέχει σε ικανοποιητικό βαθμό σε συγκεκριμένες δραστηριότητες της περιβάλλουσας κοινότητας και αυτό οφείλεται σε αίτια που είναι πέρα από τον έλεγχό του.

2.2 Αίτια του κοινωνικού αποκλεισμού

Πέρα από τις διαφορές όσον αναφορά την ύπαρξη ενός ενιαίου και κοινού ορισμού για το κοινωνικό αποκλεισμό, προκύπτει μια διχογνωμία μεταξύ των ερευνητών, σχετικά και με τον ακριβή προσδιορισμό των αιτιολογικών παραγόντων του φαινομένου. Ωστόσο, οι θεωρίες που αναπτύχθηκαν γύρω από το κοινωνικό αποκλεισμό, απορρέουν από τα θεωρητικά ερεθίσματα τριών σχολών κοινωνιολογικής σκέψης. Σαφώς αναφερόμαστε στη κατηγοριοποίηση που εισήγαγε η Silver (1994): τη Γαλλική δημοκρατική παράδοση, την Αγγλοσαξονική φιλελεύθερη παράδοση και την Ευρωπαϊκή αριστερά. Λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι κάθε ένα θεωρητικό υπόβαθρο αποδίδει μια ιδιαίτερη σημασία στις αιτίες που οδηγούν στον κοινωνικό αποκλεισμό, μπορούμε να συνοψίσουμε τα κυριότερα αίτια που προκύπτουν από τις παραπάνω τοποθετήσεις: 1) Διάρρηξη των συλλογικών αξιών, 2) Ρήξη των δεσμών μεταξύ ατόμων και κοινωνίας, 3) Αποτυχία υλοποίησης ατομικών δικαιωμάτων και αδυναμία κοινωνικής ενσωμάτωσης και 4) Κοινωνική περιχαράκωση. Άνιση πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες.

Σύμφωνα με τον κοινωνιολόγο Paugam (1996) τρεις είναι οι άξονες λειτουργίας του κοινωνικού αποκλεισμού: α) η αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων, β) η απώλεια των ανθρώπινων δικαιωμάτων και γ) η χαλάρωση και η διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού (Paugam, S., 1996). “Οι συγκεκριμένοι άξονες δε λειτουργούν κατ’ ανάγκη σφαιρικά, ούτε η ύπαρξη στοιχείων του ενός προϋποθέτει την ύπαρξη στοιχείων του άλλου. Έχουν δηλαδή μια σχετική αυτονομία στη λειτουργία τους και μπορεί να διαπιστωθεί η έντονη παρουσία αποκλεισμών μόνο στον έναν από τους τρεις άξονες” (Παπαδοπούλου Δ., Κουραχάνης Ν., 2017: 22).

Επίσης, αξιοσημείωτη είναι η αναφορά της Levitas (2004) επί του θέματος, η οποία ανέπτυξε ένα μοντέλο το οποίο εμπεριέχει τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις, επί της ουσίας τρεις πολιτικούς λόγους για τον κοινωνικό αποκλεισμό:

- 1) Η πρώτη προσέγγιση αναφέρεται στον αναδιανεμητικό λόγο (Redistributive Discourse, RED), σύμφωνα με την οποία ο κοινωνικός αποκλεισμός εκλαμβάνεται ως συνέπεια της φτώχειας και της μη εκπλήρωσης των δικαιωμάτων.
- 2) Η δεύτερη προσέγγιση σχετίζεται με την ενσωμάτωση των ατόμων στην αγορά εργασίας, καθώς η έλλειψη αμειβόμενης εργασίας αναχαιτίζει την διαδικασία κοινωνικής εναρμόνισης (Social Integration Discourse, SID).
- 3) Η τρίτη προσέγγιση δίνει έμφαση στις ηθικές και πολιτισμικές αξίες γύρω από τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις (Moral Underclass Discourse, MUD). Ουσιαστικά, επαναφέρει το ζήτημα των «επικίνδυνων τάξεων» όπου κυριαρχεί η ενοχοποίησή τους (Levitas, R., 2004β: 228-234).

Επιπλέον, σύμφωνα με το Ινστιτούτο Κοινωνικής Καινοτομίας (2004), ανεξαρτήτως από την ασυμφωνία για έναν κοινά αποδεκτό ορισμό, ο κοινωνικός αποκλεισμός έχει κάποια επιπλέον στοιχεία που περιλαμβάνονται στο νοηματικό του περιεχόμενο. Κατά αυτή την έννοια, ο κοινωνικός αποκλεισμός υφίσταται πάντα όταν οι σχέσεις ατόμου και κοινωνικού περιβάλλοντος «χωλαίνουν». Ακόμα, ο κοινωνικός αποκλεισμός συνδέεται με την ποιότητα ζωής του ατόμου καθώς και με τους παράγοντες που τον προκαλεί (πχ. αδυναμία διεκδίκησης δικαιωμάτων). Οπότε, ο κοινωνικός αποκλεισμός έχει άμεση σχέση με τις κοινωνικές συναλλαγές το ατόμου.

Ο Reimer (2002) ορίζει την κοινωνική συνοχή ως το βαθμό κατά τον οποίο τα άτομα δρουν συλλογικά, ώστε να είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά θέματα. Η αδυναμία ενός υποκειμένου να δεχτεί ηθικά και κανονικοποιητικά όρια και αποτυγχάνει να βρει ισορροπία και ολοκλήρωση εντός του κοινωνικού ιστού, ανατρέπει την εικόνα που ορίζει μια μεροληπτικά διαμορφωμένη κοινή οπτική γωνία (προκαταλήψεις, στερεότυπα). Ωστόσο, η προκατάληψη ορίζεται ως το σύνολο συμπεριφορών ενός ατόμου, απέναντι σε μεμονωμένα άτομα ή ομάδες και με το οποίο δημιουργούνται ιεραρχικές σχέσεις κύρους ανάμεσά τους (Dovidio et al., 2010). Συγκεκριμένα, φαίνεται πως άτομα τα οποία είναι πιο κομφορμιστές τείνουν να είναι περισσότερο προκατειλημμένοι (Pettigrew, T., 1959). Επίσης, όσο αναφορά τις σύγχρονες κοινωνίες η προκατάληψη χαρακτηρίζεται κυρίως από τρία στοιχεία: 1) την άρνηση της συνεχούς διάκρισης, 2) τον ανταγωνισμό των απαιτήσεων έναντι των μικρότερων (α-

ριθμητικά) κοινωνικών ομάδων και τέλος 3) από τη μνησικακία σχετικά με τις εκάστοτε «ειδικές ρυθμίσεις» που προσφέρει η πολιτεία σε μικρότερες σε αριθμό και κοινωνική εξουσία ομάδες (Sears, 1988). Ακόμα ο Allport (1954), χαρακτηρίζει τη προκατάληψη ως *“μια αντιπάθεια που βασίζεται σε μια λανθασμένη και ανελαστική γενίκευση, σε μια παγιωμένη εικόνα”*.

Από την άλλη πλευρά, μέσα από τις προκαταλήψεις πλάθονται οι στερεότυπες πεποιθήσεις. Πολλές φορές όμως τα στερεότυπα οδηγούν σε λανθασμένες αντιλήψεις. Ως στερεότυπο μπορεί να θεωρηθεί ένα σύνολο ατόμων που έχουν κοινά χαρακτηριστικά, απόψεις και ενδιαφέροντα που αυτομάτως διαφοροποιούνται από άλλες κοινωνικές ομάδες και τους τοποθετεί σε κάποιο σημείο κοινωνικής ιεραρχίας (Λαμπρίδης, 2004). Επιπλέον τα στερεότυπα αποτελούν συχνά παράγοντες συγκρούσεων μεταξύ των κοινωνικών ομάδων, καθώς και των διαφορών στη χρήση και τοποθέτηση απέναντι στην εξουσία (Eagly, 1995). Ακόμα σύμφωνα με τον Tajfel (1981), πολλές φορές οι στερεότυπες αντιλήψεις συνιστούν "αποδιοπομπαίο τράγο" για να δικαιολογηθούν οι πράξεις ή σχέδια εναντίον μιας ομάδας.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε πως ο κοινωνικός αποκλεισμός εμφανίζεται ποικιλοτρόπως και συνοδεύεται από κοινωνικό στιγματισμό και προκατάληψη προσδίδοντας μια αρνητική κοινωνική ταυτότητα. Αυτό πηγάζει από το γεγονός ότι οι κοινωνίες αδυνατούν να αποδεχτούν αυτές τις ιδιαίτερες ομάδες εξαιτίας της υψηλής συγκέντρωσης αρνητικών χαρακτηριστικών (Boltanski, 1991). Οι προσπάθειες αντιμετώπισης του αποκλεισμού, όπως άλλωστε και όλων των κοινωνικών προβλημάτων, οδηγούν στην ανατροπή των αιτιών που τα δημιουργούν και τα αναμοχλεύουν. Διερευνώντας λοιπόν τους παράγοντες που συνθέτουν τους όρους και συναπαρτίζουν το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού, σηματοδοτούνται οι δυσκολίες που συναντάει κάποιος ενδιαφερόμενος επί του θέματος. Η ιδιαιτερότητα του κοινωνικού αποκλεισμού η οποία εντοπίζεται στο γεγονός ότι αποτελεί μια διαδικασία, όπου οι αιτίες και τα αποτελέσματά του συνυφαίνονται με έναν εξαιρετικά περίπλοκο τρόπο, έχει πρόσθετη αξία στον χαρακτηρισμό του ως ασαφής και δυσεπίλυτο. Ανεξάρτητα όμως από το βαθμό δυσκολίας, κρίνεται αναγκαίο να αναπτυχθούν τα κατάλληλα εργαλεία ανάλυσης και έρευνας, τα οποία θα αναδείξουν τις διαδικασίες και τους τρόπους κατασκευής των συσσωρευμένων κοινωνικών μειονεκτημάτων που οδηγούν στον κοινωνικό αποκλεισμό (Παπαδοπούλου Δ., Κουραχάνης Ν., 2017: 27).

2.2.1 Κριτήρια και παράγοντες του κοινωνικού αποκλεισμού

Οι μορφές κοινωνικού αποκλεισμού διακρίνονται κυρίως με βάση μια σειρά από ατομικά και μακρο-κοινωνικά κριτήρια. Ο Room (1995) ορίζει τον αποκλεισμό αναφορικά με τρεις διαστάσεις: α) την αγορά εργασίας, μέσω της οποίας προάγεται οικονομική ενσωμάτωση, β) το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, μέσω του οποίου προάγεται η κοινωνική ενσωμάτωση και γ) τα άτυπα δίκτυα στήριξης, μέσω των οποίων προάγεται η διαπροσωπική ενσωμάτωση. Επιπλέον, η οικονομική και βιομηχανική αναδιάρθρωση, οι αυξημένες μεταναστευτικές ροές και οι διαφοροποιήσεις των άτυπων δικτύων έχουν συμβάλει στην ανάπτυξη του κοινωνικού αποκλεισμού (Καραντινός και συν., 1996: 51). Επίσης, λαμβάνοντας υπόψη τις σχετικές αναφορές στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού» (2007 - 2013), καθώς και το πλαίσιο της «Στοχοθετημένης Κοινωνικο-Οικονομικής Έρευνας» (1995: 29), αναφέρουμε ενδεικτικά τα εξής:

- Οικονομικά κριτήρια (εισοδηματικές απολαβές)
- Πολιτισμικά (φυλετικές διακρίσεις)
- Πολιτικά (καθεστώτα)
- Γεωγραφικά (πχ. αποβιομηχανοποιημένες περιοχές)
- Ηλικιακά (υπερήλικες)
- Χωροχρονικές συγκυρίες (πχ. οικονομική ύφεση)
- Ψυχοσωματικά κριτήρια
- Άτυπα δίκτυα (διαπροσωπικές σχέσεις)

Με γνώμονα το «Πράσινο Βιβλίο» της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1994), ως παράγοντες διαμόρφωσης των παραπάνω κριτηρίων, ξεχωρίζουμε: τη βιομηχανική εξέλιξη μέσω της ραγδαίας τεχνολογικής ανάπτυξης, την εξέλιξη στα συστήματα αξιών, το επίπεδο εκπαίδευσης και κατάρτισης, τις πολιτικές διαμονής πόρων σε αστικές και αγροτικές περιοχές, η παρακμή παραδοσιακών μορφών αλληλεγγύης, τη μετάλλαξη των οικογενειακών δομών, τις νέες μορφές μετανάστευσης διαμέσου της παγκοσμιοποίησης.

Ωστόσο τα πεδία εφαρμογής αυτών των κριτηρίων, σκιαγραφούν τις μορφές του κοινωνικού αποκλεισμού. Ο υλικός αποκλεισμός αναφέρεται ως μία από τις κύριες όψεις του κοινωνικού αποκλεισμού. Συγκεκριμένα, αυτή η μορφή αφορά την αποστέρηση φυσικών, υλικών αγαθών. Επιπλέον, έναν δεύτερο τύπο κοινωνικού αποκλεισμού, συνιστά ο

αποκλεισμός πρόσβασης σε υπηρεσίες όπως για παράδειγμα από: το εκπαιδευτικό σύστημα, κοινωνική ασφάλιση και περίθαλψη, αγορά εργασίας κτλ. Επίσης, ο πολιτικός αποκλεισμός δηλαδή ο αποκλεισμός από τα κέντρα λήψης αποφάσεων εξαιτίας της έλλειψης κοινωνικής ισχύος, ενσαρκώνει μία ακόμη μορφή του εν λόγω κοινωνικού προβλήματος. Τέλος, ένας τέταρτος τύπος είναι ο πολιτισμικός αποκλεισμός, ο οποίος σχετίζεται με τη παρεμπόδιση της συμμετοχής σε πολιτισμικά αγαθά της περιβάλλουσας κοινωνίας.

2.2.2 Πεδία εφαρμογής του κοινωνικού αποκλεισμού

Τα προαναφερθέντα κριτήρια και οι παράγοντες, που έχουν αιτιώδη σχέση με το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού, μας προϊδεάζουν αναφορικά με τον εντοπισμό των εν δυνάμει πεδίων εφαρμογής του εν λόγω προβλήματος. Όπως άλλωστε έχει αναφερθεί *“όσα είναι τα υποκείμενα μιας κοινωνίας τόσες διαφορετικές μορφές μπορεί να υιοθετήσει μια διαδικασία αποκλεισμού”* (Παπαδοπούλου, Δ., 2002: 48). Ως εκ τούτου, ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να εντοπιστεί σε διάφορες πτυχές τις καθημερινότητας, από το σχολικό και εργασιακό περιβάλλον έως και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης κτλ. Συνεπώς, η δημιουργία, ενίσχυση και προώθηση ευαισθητοποιημένων κινητοποιήσεων και θεσμών έχει ζωτική σημασία και προστιθέμενη αξία στη διαμόρφωση της κοινωνίας.

Ο συστηματικός εμπλουτισμός των μελών του κοινωνικού συνόλου με νοοτροπίες ισότητας, σεβασμού και αποδοχής ως φυσική έκφραση απέναντι στο διαφορετικό και την ιδιαιτερότητα κατέχει ισχύ κοινωνικής αναγκαιότητας. Θεωρητικά, αυτή η ηθική και πνευματική διάπλαση θα πρέπει να ξεκινάει από τα πρώτα στάδια της ζωής ενός ατόμου. Επομένως βασικό ρόλο στη διαδικασία του σχηματισμού και της ανάπτυξης της κοινωνικής ταυτότητας, διακατέχουν οι αρχικές κοινωνικές ομάδες στις οποίες υπεισέρχεται κάποιος, έως ότου ενταχθούν ως ενεργοί πολίτες στη κοινωνία. Σύμφωνα με τη "λογική" ακολουθία των κοινωνικών ομάδων, πρωτίστως αφορά εκείνη της οικογένειας. Η ελαχιστοποίηση του χρόνου που μπορούν να διαθέσουν τα άτομα στην οικογένειά τους και στη καλλιέργεια ή διατήρηση διαπροσωπικών σχέσεων, έχει ως αποτέλεσμα τη χαλάρωση των κοινωνικών δεσμών, η οποία θεωρείται ως μία από τις αιτίες του κοινωνικού αποκλεισμού (Καβουνίδη, 1996: 50· Παπαδοπούλου, 2002: 61-65). Επίσης, ο Tajfel (1981) αναφέρει πως υπεύθυνοι για την εκδήλωση των προκαταλήψεων είναι το οικογενειακό περιβάλλον, οι φίλοι και συμμαθητές.

Κατά δεύτερον, αφορά το σχολικό περιβάλλον, καθώς όπως απέδειξε ο Bernstein (1989) το σχολείο είναι φορέας ενός κοινωνικο-γλωσσικού κώδικα, που βοηθάει τα άτομα να εξελιχθούν κοινωνικά. Άλλωστε όπως αναφέρουν οι εκπρόσωποι του δομικού λειτουργισμού η εκπαίδευση συνιστά έναν από τους σημαντικότερους μηχανισμούς κοινωνικοποίησης και εκμάθησης κοινωνικών ρόλων (Fend, 2000). Γενικότερα όμως η εξελικτική πορεία της κοινωνία κυρίως σχετικά με τη μετάβαση από τη βιομηχανική στη μεταβιομηχανική εποχή, η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας και η όξυνση του ανταγωνισμού, προκάλεσαν εντυπωσιακές ανακατατάξεις στους κοινωνικούς θεσμούς (π.χ. οικογένεια), αλλά και στην ευρύτερη κοινωνική ζωή (Κασιμάτη, 1998: 17-22).

Όπως πολύ εύστοχα έχει διατυπωθεί από τους Tajfel και Turner (1979), η κοινωνική ταυτότητα αποτελείται από εκείνες τις όψεις της αυτοεικόνας ενός ατόμου που προέρχονται από τις κοινωνικές κατηγορίες ή ομάδες στις οποίες θεωρεί το άτομο ότι ανήκει. Η ομαλή ανάπτυξη ενός νεοεισαχθέντος ατόμου στη κοινωνική πραγματικότητα, προϋποθέτει την ήπια μετάβαση από κάθε στάδιο ωρίμανσης, το οποίο μπορεί να επιτευχθεί μέσω της απόκτησης των κατάλληλων πρακτικών και τεχνικών δυνατοτήτων. Κρίνοντας εκ των αποτελεσμάτων αντιλαμβανόμαστε ότι η θεωρεία απέχει κατά πολύ από τη πράξη. Κατά βάση, αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι πίσω από το οικογενειακό και εκπαιδευτικό περιβάλλον υποβόσκει η αποτυχία της ίδιας της κοινωνίας σχετικά με τη διαμόρφωση των κατάλληλων προϋποθέσεων, ώστε να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι.

Επιπλέον, ο κοινωνικός αποκλεισμός εμφανίζεται κυρίως σε οικονομικό, κοινωνικό και νομικό επίπεδο (Young, 2000). Πιο συγκεκριμένα:

- 1) Οικονομικό επίπεδο: ο αποκλεισμός εκφράζεται μεταξύ άλλων ως αποκλεισμός σε τρεις αλληλένδετες μορφές: την αγορά εργασίας, τη στέγαση και την εκπαίδευση. Υπό αυτή την έννοια ο αποκλεισμός από την εκπαίδευση οδηγεί στον αποκλεισμό από την αγορά εργασίας το οποίο συχνά επιφέρει αποκλεισμό από τη στέγαση και αντιστρόφως.
- 2) Κοινωνικό επίπεδο: *“Το αίτημα ή η απαίτηση για όποια συμμετοχή ή η καταδίκη του όποιου αποκλεισμού νομιμοποιείται με αναφορές σε θεμελιακές νομικές ή (και) ηθικές αρχές, ενώ η παρακώλυση της συμμετοχής και ο αποκλεισμός θεμελιώνονται σε αρνητικά στερεότυπα, που ανάγονται σε ανατροπή της εφαρμογής των θεμελιακών αρχών”* (Τσαούσης, Δ., 1998: 96).

- 3) Το νομικό επίπεδο του κοινωνικού αποκλεισμού αφορά την αποστέρηση της νομικής προστασίας, συνεπαγόμενη με την αδυναμία ενεργοποίησης δικαιωμάτων. Η έννοια του δικαιώματος εκτός από νομικό έχει και ηθικό περιεχόμενο.

2.3 Συνέπειες του κοινωνικού αποκλεισμού

Ο κοινωνικός αποκλεισμός δε θίγει μόνο άτομα που έχουν υποστεί σοβαρή οπισθοδρόμηση αλλά και ομάδες που αποτελούν αντικείμενο διάκρισης και διαχωρισμού. Ωστόσο, αποτελούν κομμάτι της κοινωνικής ολότητας και της καθημερινής πραγματικότητας. Οι δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης σε ατομικό ή ομαδικό επίπεδο διαμέσου της αποστέρησης φυσικών, υλικών και κοινωνικών αγαθών, οι προκαταλήψεις, η περιφρόνηση και οι διακρίσεις έχουν ως κοινό παρονομαστή τον λεγόμενο κοινωνικό αποκλεισμό. Εντούτοις, οι κοινωνίες ανέκαθεν έτειναν περισσότερο σε υποτιμητικές συμπεριφορές, απέναντι σε ανθρώπους που παρέκκλιναν ή διαφοροποιούνταν από τις νόρμες της (Βλαχάδη, Μ., 2009: 53-54). Επίσης, σύμφωνα με το παράδειγμα του Minard, οι κοινωνικές νόρμες επηρεάζουν την προκατάληψη και τις διακρίσεις (Minard, R., 1952: 29-44).

Ως εκ τούτου, θα λέγαμε ότι ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός» υποδηλώνει κάτι περισσότερο από κοινωνική ανισότητα, καθώς εμπεριέχει το κίνδυνο σχηματισμού μιας κοινωνίας δύο ταχυτήτων (δυϊσμός). Έτσι, η χρήση του όρου του αποκλεισμού παραπέμπει σε ένα είδος διχοτόμησης της κοινωνίας, διαμέσου της διάκρισης των μελών της σε ενταγμένους και αποκλεισμένους (Μουσούρου, 1998: 68-69). Ακόμα, το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού αναφέρεται ως ένας απειλητικός παράγοντας στην επίτευξη της κοινωνικής συνοχής (Καβουνίδη, 2005: 49). Το γεγονός αυτό θεωρείται ως ένα τετριμμένο παράδειγμα ακόμα και στις σύγχρονες και αναπτυσσόμενες κοινωνίες.

Επιπλέον, ως αποτέλεσμα του κοινωνικού αποκλεισμού είναι η αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων και η διαστρέβλωση της κοινωνικής ταυτότητας τα οποία συνιστούν τους ακρογωνιαίους λίθους του κοινωνικού εκφυλισμού και της ηθικής κατάρτισης. Ακόμα, όπως έχουμε ήδη επισημάνει ο κοινωνικός αποκλεισμός αναφέρεται στην περιορισμένη ή καθόλου πρόσβασης μεμονωμένων ατόμων αλλά και ολόκληρων ομάδων σε βασικούς κοινωνικούς θεσμούς και κοινωνικά αγαθά (πχ. αγορά εργασίας, το σύστημα υγείας, το εκπαιδευτικό σύστημα, πολιτικές και κοινωνικές δράσεις). Προδιαγράφει τόσο την παρεμπόδιση άσκησης των νόμιμων και αναπαλλοτριωτών δικαιω-

μάτων, όσο και την αποσύνδεση από κοινωνικές σχέσεις οδηγώντας σε κοινωνική ασημότητα και την άρση ισηγορίας της προσωπικής άποψης.

Επιπρόσθετα, οι κοινωνικοί παράγοντες που έχουν κάποιο ποσοστό ευθύνης για την ανάδυση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού διαγράφονται στην υφιστάμενη κοινωνική ανασφάλεια, στην αλλοίωση της ανθρώπινης προσωπικότητας και κοινωνικής ταυτότητας, στην αυξανόμενη περιθωριοποίηση και την άνθιση του ατομοκεντρισμού, στην κυριαρχία της υποκουλτούρας που διαβρώνουν τον κοινωνικό ιστό. Επίσης αποτυπώνονται και ποσοτικά κυρίως στους δείκτες μέτρησης του κοινωνικού αποκλεισμού, της ανεργίας και υποαπασχόλησης, δείκτες φτώχειας, κατανομής εισοδήματος και στέγασης. Εν κατακλείδι, λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα παραπάνω καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως οι συνέπειες του κοινωνικού αποκλεισμού δημιουργούν: κοινωνικό, πολιτιστικό, πολιτικό και οικονομικό κόστος, έχοντας τεράστιο αντίκτυπο στις κοινωνίες.

3. ΑΣΤΕΓΙΑ

Ο «άστεγος πληθυσμός» συγκροτεί ένα υποσύνολο του ευρύτερου κοινωνικού ιστού μιας χώρας, με ανομοιογενή κοινωνικά χαρακτηριστικά. Η αστεγία (homelessness) αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο το οποίο διακλαδίζεται και μεταλλάσσεται, καθώς συνεχώς αναγνωρίζονται νέες αναδυόμενες κατηγορίες. Διαχρονικά, έχει παρατηρηθεί τόσο ποσοτική όσο και ποιοτική διαφοροποίηση των κοινωνικών χαρακτηριστικών του άστεγου πληθυσμού. Επιπλέον, το θέμα αυτό έχει απασχολήσει και έχει μελετηθεί από διάφορους κλάδους με συναφείς όρους από Θετικές, Κοινωνικές και Φυσικές Επιστήμες, εξαιτίας της σύνθετης φύσης του η οποία καθιστά αναγκαία τη πολυπρισματική προσέγγιση (διεπιστημονικότητα) του εν λόγω κοινωνικού φαινομένου (Φερόνας, Α., Κουραχάνης, Ν., 2016: 21-44).

3.1 Βασικές εννοιολογικές προσεγγίσεις της αστεγίας

Στη διάρκεια των χρόνων, έχουν χρησιμοποιηθεί διάφοροι ορισμοί που περιγράφουν το φαινόμενο των αστέγων, χωρίς ωστόσο να υιοθετείται κάποιος καθολικά αποδεκτός ορισμός (Ravenhill, M., 2008: 5). Μια βασική αιτία αυτής της έλλειψης, συνιστά η ιδιαιτερότητα του όρου και συγκεκριμένα τη πολυμορφική φύση του, καθώς αναφέρεται σε ένα σύνολο ατόμων με βασικό χαρακτηριστικό την ετερογένεια (Murphy and Tobin, 2011: 7). Αρχικά, οι σχετικές ερμηνευτικές εκδοχές έτειναν να είναι περισσότερο μονοδιάστατες. Συγκεκριμένα, οι εκάστοτε προσδιορισμοί των παραμέτρων της αστεγίας, έδιναν κυρίως έμφαση σε ατομικά και δομικά αίτια (Κουραχάνης, Ν., 2015: 3). Ωστόσο, κατά τη διάρκεια του 1990, παρατηρείται μια μεταστροφή των ρευμάτων κοινωνιολογικής σκέψης, καθώς εμφανίζονται πιο σφαιρικές και συνδυαστικές προσεγγίσεις (Dant and Deacon, 1989· Pleace, N., 2000).

Σύμφωνα με τον Carlow, η έλλειψη στέγης ορίζεται ως: *“μια κατάσταση αποσύνδεσης από την κοινωνία η οποία χαρακτηρίζεται από την απουσία ή την εξασθένηση των δεσμών εκείνων που εντάσσουν το άτομο στο δίκτυο των κοινωνικών δομών”* (πχ. στέγαση, εργασία), (Carlow in Bahr, 1973). Επομένως, η έλλειψη στέγης συσχετίζεται με την αδυναμία ομαλής κοινωνικής ενσωμάτωσης και επομένως με ενός τύπου αποκλεισμού από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον (Somerville, 1998· Kawash, 1998). Ακόμα, οι άστεγοι αναφέρονται ως ένα πρόβλημα που αφορά τους “άλλους” και γίνονται αντιληπτοί ως άτομα που έχουν απορριφθεί από τη περιβάλλουσα κοινωνία, διαμορφώνοντας έτσι το κατώτερο στρώμα στη κοινωνική ιεράρχηση (McNaughton, C., 2008: 1). Επί-

σης, η αστεγία χαρακτηρίζεται ως μια ακραία εκδήλωση κοινωνικού αποκλεισμού, η οποία επιμερίζεται σε τρεις συνιστώσες: 1) δικαίωμα κατάλληλου χώρου στέγασης (φυσική), δικαίωμα ιδιωτικού χώρου και κοινωνικών σχέσεων (κοινωνική) και δικαίωμα νομικού τίτλου για την ιδιοκτησία κατοικίας (νομική), (Edgar, Meert and Doherty, 2004).

Όπως έχουμε αναφέρει σε ανώτερο σημείο της εργασίας μας, οι ευπαθείς πληθυσμιακές ομάδες συνθέτουν εκείνες τις κοινωνικές ομάδες του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου που λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους αντιμετωπίζουν ή εμφανίζουν αυξημένο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού. Συγκεκριμένα, η συσσώρευση διαφόρων κοινωνικών μειονεκτημάτων, δηλαδή η ταυτόχρονη τοποθέτησή τους σε περισσότερες από μία ευπαθή κοινωνική ομάδα/κατηγορία συνιστά ακριβώς και το γεγονός που τους προσδίδει το χαρακτηριστικό του αποκλεισμού. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι οι άστεγοι καθώς η έλλειψη στέγης αποτελεί μια ακραία μορφή κοινωνικού αποκλεισμού.

Ωστόσο όπως προαναφέραμε στην αρχή του υποκεφαλαίου, έχει παρατηρηθεί μια γενικότερη αλλαγή στο τρόπο προσέγγισης του εν λόγω κοινωνικού προβλήματος. Οι πρώτες αντιλήψεις περί αστεγίας αφορούν τις λεγόμενες λειτουργιστικές προσεγγίσεις, όπου η αστεγία ερμηνεύεται ως προϊόν τόσο των ατομικών επιλογών, όσο και δομικών παραγόντων. Η έννοια «αστεγία» αναφέρεται στην αδυναμία ενός ατόμου να διατηρήσει μια μόνιμη κατοικία με δικά του μέσα, χωρίς υποστηρικτική βοήθεια από κοινοτικές/κρατικές υπηρεσίες (Anramon, 1995). Υπό αυτή την έννοια, τη κύρια ευθύνη διακατέχουν τα ίδια τα άτομα που έχουν διολισθήσει σε αυτή τη κατάσταση, μέσω των ατομικών τους ενεργειών (Anderson, 1923). Επιπρόσθετα, ο όρος πλαισιώνεται από ένα ευρύ φάσμα από υποκειμενικούς παράγοντες (πχ. συναισθηματικούς, ψυχολογικούς), οι οποίοι εκφράζονται με έννοιες όπως: καταφύγιο, η εστία, η στέγαση, ιδιωτικότητα κ.α., (McNaughton, C., 2008: 7-8).

Το εν λόγω κοινωνικό πρόβλημα όπως έχει επισημανθεί, δεν αφορά μόνο ατομικά αίτια. Η αστεγία έχει συνδεθεί και με μια σειρά από διαφορετικούς αιτιολογικούς παράγοντες, οι οποίοι έχουν κοινωνικο-οικονομικές διαστάσεις. Συγκεκριμένα, οι μεταβολές που σημειώνονται σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, επιφέρουν αρνητικές συνέπειες στις ευάλωτες ομάδες (Rossi, 1989). Επιπλέον σύμφωνα με τους Eliot και Krivo, οι κύριοι υπαίτιοι παράγοντες απαρτίζονται από: τα υψηλά ποσοστά φτώχειας, την ανεπάρκεια δομών, την αύξηση των τιμών στην αγορά κατοικίας κ.α. (Eliot and Krivo, 1991: 114). Ουσιαστικά, τα βασικά σημεία της ερμηνείας των λεγόμενων δομικών προ-

σεγγίσεων, εστιάζουν στις επιπτώσεις διαμέσου των απότομων οικονομικών και κοινωνικών διακυμάνσεων.

Παρόλα αυτά, μια πρώτη αξιοσημείωτη απόπειρα καθορισμού της έννοιας της στέγης σε διεθνές επίπεδο πραγματοποιήθηκε το 1997 από τον οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών, μέσω της αντίστοιχης υπηρεσίας για θέματα ανθρώπινου οικισμού (UNCHS). Ουσιαστικά αναφέρεται στον ορισμό της επαρκούς και ασφαλούς διαβίωσης και τους προσδιοριστικούς παράγοντες που τη διέπουν. Στη συνέχεια ακολουθεί η Ευρωπαϊκή Τυπολογία για την Έλλειψη Στέγης και τον Αποκλεισμό Στέγασης (ETHOS) η οποία συντάχθηκε από την Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία των Εθνικών Οργανώσεων που εργάζονται για τους άστεγους (FEANTSA). Η τυπολογία αυτή αποτελεί την πιο ολοκληρωμένη και αποδεκτή από αντίστοιχους φορείς/οργανώσεις και η οποία εντοπίζει τρεις βασικές παραμέτρους όπου η έλλειψή τους σηματοδοτεί την έλλειψη στέγης:

- Το να έχει κάποιος σπίτι σημαίνει ότι έχει ένα κατάλληλο οίκημα (ή χώρο), στο οποίο το άτομο και η οικογένειά του έχουν την αποκλειστική κυριότητα (φυσική διάσταση)
- Το να είναι κανείς σε θέση να διαθέτει προσωπικό χώρο και να απολαμβάνει τις κοινωνικές του σχέσεις (κοινωνική διάσταση)
- Το να έχει κανείς έναν νόμιμο τίτλο για την ιδιοκτησία ενός χώρου (νομική διάσταση). (FEANTSA, 2005)

Επιπρόσθετα, στην Ελλάδα ο άστεγος πληθυσμός ξεχωρίζει ως κοινωνική ομάδα μόλις τη δεκαετία του 1990 και ερμηνεύεται στον δημόσιο λόγο κυρίως ως αποτέλεσμα των μαζικών μεταναστευτικών εισροών (MPHASIS, 2009: 5). Ωστόσο ο όρος «άστεγος» αναγνωρίστηκε θεσμικά σε εθνικό επίπεδο το 2012 με το Νόμο 4052. Συγκεκριμένα, οι άστεγοι συνιστούν ευπαθή κοινωνική ομάδα στην οποία πρέπει να παρέχεται κοινωνικής προστασίας.

3.2 Κύριες κατηγοριοποιήσεις του άστεγου πληθυσμού

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, η έννοια του «άστεγου πληθυσμού» αφορά ένα πλήθος ατόμων οι οποίοι διαμένουν εκτός στέγης, εξαιτίας πολλών και διαφορετικών λόγων. Η δυσκολία προσδιορισμού και κατηγοριοποίησης του άστεγου πληθυσμού, εναποτίθενται στην απουσία κατάλληλων μεθόδων, σχετικά με τη συστηματική καταγραφή και έρευνα (Breakey, W., Fisher, P., 1990: 36-42, 31-47). Ωστόσο, οι στατιστικές έρευνες καθορίζουν την κοινή γνώμη και διαμορφώνουν τις πολιτικές ατζέντες και

τις φιλανθρωπικές καμπάνιες (Ravenhill, 2008: 7). Επομένως, η περαιτέρω μελέτη αυτού του ακραίου κοινωνικού φαινομένου, έχει ζωτική σημασία για τον ενιαίο ορισμό της αστεγίας και την εύρεση αποτελεσματικών τρόπων αντιμετώπισής της.

Οι Roth, Toomey και First (1992), υποστηρίζουν ότι οι άστεγοι μπορούν να κατηγοριοποιηθούν με βάση *“το βαθμό στον οποίο είναι εκτεθειμένοι στα φυσικά στοιχεία”* (Roth, Toomey and First, 1992: 204). Επίσης, ο Scott (1993), διαχωρίζει τους άστεγους σύμφωνα με: τη χρονιότητα, τη γεωγραφική θέση εντοπισμού των αστέγων και τα χαρακτηριστικά/τυπολογία τους. Επιπλέον αξιοσημείωτη είναι η τοποθέτηση της Ravenhill, η οποία λαμβάνοντας υπόψη τη πολυπλοκότητα της έννοιας «εστία», και το συσχετισμό της με υποκειμενικούς παράγοντες, αναφέρει τις εξής κατηγοριοποιήσεις εστιάζοντας στους παράγοντες και όχι στον όρο «άστεγος»:

- I. Άστεγοι (roofless): Αύτη η κατηγορία απαρτίζεται από τα άτομα τα οποία η κοινωνία θεωρεί ως άστεγα. Συγκεκριμένα αφορά όσους δεν έχουν μια στέγη πάνω από το κεφάλι τους τα βράδια και αναγκάζονται να κοιμηθούν σε δρόμους, παγκάκια, πάρκα ή ανάμεσα σε θάμνους.
- II. Οι στερούμενοι κατοικίας (homeless): άτομα που δεν ανήκουν στη προηγούμενη κατηγορία, οι οποίοι θεωρούνται επίσης άστεγοι καθώς διαβιούν σε τροχόσπιτα, σκηνές, υπόστεγα, αυτοκίνητα.
- III. Άτομα που ζουν σε επισφαλείς συνθήκες στέγασης (precariously housed), όπως σε: καταλήψεις, ξενώνες και φτηνά ξενοδοχεία (hostels), σπίτια οικείων, όσοι αναμένεται να υποστούν έξωση και άνθρωποι που ζουν σε προσωρινά καταλύματα (Ravenhill, M., 2008: 13).

Σύμφωνα με τη προαναφερθείσα ανάλυση της FEANTSA, η τυπολογία καταλήγει σε τέσσερις κύριες κατηγοριοποιήσεις, που υποδηλώνουν την έλλειψη της στέγης, οι οποίες διαχωρίζονται περαιτέρω σε συνολικά δεκατρείς υποκατηγορίες:

- 1) Άστεγοι στο δρόμο (roofless)
- 2) Άνθρωποι οι οποίοι στερούνται κατοικίας (houseless)
- 3) Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλείς συνθήκες στέγασης (insecure housing)
- 4) Άτομα που διαβιούν σε ανεπαρκή/ακατάλληλα καταλύματα (inadequate housing) (ETHOS, FEANTSA, 2005).

Επιπρόσθετα, η έννοια της αστεγίας διακρίνεται στην ορατή και την αόρατη αστεγία. Συγκεκριμένα η ορατή αστεγία αναφέρεται στους συνανθρώπους μας οι οποίοι διαμέ-

νουν σε εξωτερικούς χώρους, ενώ αντίθετα η αόρατη αστεγία σχετίζεται με τις υπόλοιπες τρεις κατηγορίες αστέγων. Επιπλέον, οι κυριότερες κατηγορίες αστέγων μπορούν να ομαδοποιηθούν στο μέχρι πρότινος "γνωστό" άστεγο πληθυσμό και στους «νεοάστεγους». Συγκεκριμένα, στο γνώριμο άστεγο πληθυσμό ενδεικτικά συγκαταλέγονται συμπολίτες μας που διαμένουν σε εξωτερικούς χώρους (πχ. χρήστες παράνομων ουσιών και αλκοόλ, ψυχικά άρρωστοι, οροθετικοί κ.α.).

Όσο αναφορά το νεότευκτο ορισμό των νεοάστεγων, περικλείει κατά κύριο λόγο άστεγους εργαζόμενους και την εμφάνιση ολόκληρων άστεγων οικογενειών (ΚΛΙΜΑΚΑ, 2011). Συνεπώς, αυτή η νέα κατηγορία που συναπαρτίζει τον κόσμο των αστέγων, αφορά κυρίως συνανθρώπους μας οι οποίοι παρόλο που είναι ενταγμένοι στην αγορά εργασίας παραμένουν άστεγοι. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα, πως τα χρήματα που κέρδιζαν άστεγοι που εργάζονταν σε πενθήμερη βάση, συχνά δεν επαρκούσαν ούτε για την ενοικίαση ενός φτηνού ξενοδοχείου (Wasserman and Clair, 2010: 82-85). Επιπρόσθετα, ο κόσμος των αστέγων μπορεί να διαχωριστεί περαιτέρω, με βάση την εκτίμηση του διαστήματος παραμονής τους στην εν λόγω δυσμενή κατάσταση. Ως εκ τούτου, προκύπτει μια επιπλέον κατηγορία εκείνη της «μακροχρόνιας αστεγίας, δηλαδή των χρόνιων αστέγων.

3.2.1 Άστεγοι στο δρόμο (roofless)

Η διάκριση μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου χώρου δεν υφίσταται στη περίπτωση των αστέγων, καθώς ο δημόσιος χώρος αποτελεί την μοναδική επιλογή για αυτούς, από χωροταξικής άποψης (Madanipour, A., 2003: 30). Οι άστεγοι οι οποίοι στερούνται κάποιον ιδιωτικό χώρο είναι αναγκασμένοι να αναπτύσσουν δραστηριότητες εντός του δημόσιου χώρου, οι οποίες επιτελούνται αποκλειστικά ιδιωτικά από την υπόλοιπη κοινωνία (Sommers, 2005: 7). Αυτή η κατηγορία αστέγων στερούνται οποιοδήποτε ιδιωτικό χώρο και είναι αναγκασμένοι να μοιράζονται δημοσίως όλες τις εκφάνσεις και εμπειρίες της ζωής τους (Madanipour, 2003: 145). Επιπλέον ο Mitchell αναφέρει: *“για αυτούς που βρίσκονται πάντα στον δημόσιο χώρο, οι ιδιωτικές δραστηριότητες πρέπει αναγκαστικά να πραγματοποιηθούν δημόσια”* (Mitchell, 2003: 135).

Σύμφωνα με τη τυπολογία της FEANTSA (ETHOS, 2015), ως άστεγοι στο δρόμο αναφέρονται άτομα τα οποία διαβιούν στο δρόμο ή σε δημόσιους χώρους, χωρίς το κατάλυμα να μπορεί να θεωρηθεί τόπος κατοικίας. Συγκεκριμένα, πρόκειται για συνανθρώπους μας χωρίς σταθερό τόπο διαμονής, που χρησιμοποιούν για διανυκτέρευση υπο-

βαθμισμένα καταλύματα. Σύμφωνα με όσα προαναφέρθηκαν, αντιλαμβανόμαστε πως η ζωή των αστέγων που αναπτύσσεται εξολοκλήρου και αποκλειστικά εντός του δημόσιου χώρου, επιφέρει επιπρόσθετες συνέπειες. Η ζωή τους οργανώνεται και δομείται με βάση συγκεκριμένων στρατηγικών και τακτικών, καθώς καλούνται να έρθουν αντιμέτωποι με μια σειρά από αντιξοότητες. Συνεπακόλουθα, η έλλειψη ιδιωτικού χώρου, αντανακλάται στη δυσκολία αυτών των ατόμων στο να αναπτύξουν το αίσθημα του “ανήκειν”, να συνάψουν υγιείς διαπροσωπικές και κοινωνικές σχέσεις, καθώς και την αντίληψη της (κοινωνικής) ταυτότητας, με άμεσο αποτέλεσμα τον αποκλεισμό τους (McNaughton, 2008:7).

Εν κατακλείδι, σύμφωνα με την Jahiel (1992), επισημαίνονται μια σειρά από γενικότερες βιολογικές, ψυχολογικές, νομικές, οικονομικές και κοινωνικές λειτουργίες τις οποίες στερούνται όσοι είναι άστεγοι. Σε συνδυασμό με όσα προκύπτουν από όλα τα παραπάνω, παρουσιάζουμε επιγραμματικά τις σημαντικότερες ανάγκες των αστέγων που διαμένουν στο δρόμο:

- Προστασία από τα καιρικά φαινόμενα
- Προστασία από την εγκληματικότητα
- Σίτιση
- Ένδυση
- Στέγαση
- Συμβουλευτική και Ψυχολογική στήριξη
- Νομική κάλυψη
- Ιατροφαρμακευτική περίθαλψη
- Οικονομική ενίσχυση

3.3 Βασικές προσεγγίσεις των αιτιών της αστεγίας

Με βάση τη βιβλιογραφία, όσο αναφορά το καθορισμό των αιτιολογικών παραγόντων που οδηγούν στην απώλεια στέγης, ξεχωρίζει η υιοθέτηση δύο μοντέλων. Η πρώτη προσέγγιση αναφέρεται στο μοντέλο της προσωπικής ευθύνης (individual model), το οποίο συνδέεται με τους νεοκλασικούς οικονομολόγους και τον νεοφιλελευθερισμό και χαρακτηρίζεται μεταξύ άλλων, ως συμπεριφορικό ή και συντηρητικό (MacDonald, 2001: 5). Σύμφωνα με αυτή τη προσέγγιση, οι αιτίες του φαινομένου της αστεγίας απορρέουν από ατομικά προβλήματα και υποκειμενικές αποτυχίες, των ίδιων των ατόμων που καταλήγουν ως άστεγοι.

Συγκεκριμένα, οι βασικότερες αιτίες που εντοπίζονται σύμφωνα με την εν λόγω λογική, είναι η εξάρτηση από ουσίες και οι ψυχικές ασθένειες. Διάφορες έρευνες υποστηρίζουν πως παραπάνω από το ένα τρίτο των αστέγων πάσχουν από κάποιου είδους ψυχικής νόσου. Ωστόσο οι Wasserman και Clair, υποστηρίζουν ότι το να είναι κανείς άστεγος συνεπάγεται πολύ πιθανόν στην ανάπτυξη ψυχολογικών προβλημάτων (Wasserman and Clair, 2010: 69-72). Επιπλέον, η εξάρτηση από το αλκοόλ ή από ναρκωτικές ουσίες προτείνεται ως ακόμη μια προσωπική επιλογή που είναι πιθανό να οδηγήσει κάποιον στην κατάσταση του αστέγου. Εντούτοις, η εξάρτηση από τις ουσίες ως αίτιο επίσης αμφισβητείται. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η εξάρτηση από αλκοόλ ή παραισθησιογόνες ουσίες, εντοπίζεται και σε ένα μεγάλο κομμάτι της ευρύτερης κοινωνίας, χωρίς να σημαίνει πως αυτοί οι άνθρωποι στερούνται στέγασης. Είναι σαφές πως η ύπαρξη ψυχικών διαταραχών και οι εξαρτήσεις, δε συμβάλλουν στην επανένταξη των αστέγων, αλλά δεν θεωρούνται επαρκείς στο να δικαιολογούν το φαινόμενο της αστεγίας (Wasserman and Clair, 2010: 73-79).

Η δεύτερη λογική, αφορά το μοντέλο των κοινωνικών αιτιών (structural model) το οποίο επικαλείται και ριζοσπαστικό ως αποκύημα των φιλελεύθερων πολιτικών, αποδίδοντας τη κατάσταση των αστέγων σε κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές. Ουσιαστικά αναφέρεται σε κοινωνικούς, δομικούς και οικονομικούς παράγοντες (Wyly and Hammel, 2005). Πιο συγκεκριμένα, ως κύριες αιτίες για τη διαίωση της αστεγίας εκλαμβάνονται κοινωνικο-οικονομικοί παράγοντες, όπως: διακυμάνσεις των τιμών στην αγορά κατοικίας, η συρρίκνωση των μισθών, η ανασφάλιστη εργασία, η ανεργία, η λειτουργία του συστήματος δικαιοσύνης κ.α. Ειδικότερα, οι οικονομικοί παράγοντες δρουν συνήθως συνδυαστικά στην αύξηση της ανεργίας και ως εκ τούτου στη διόγκωση του άστεγου πληθυσμού. Επιπλέον όπως αναφέραμε προηγουμένως, το νομικό σύστημα παρουσιάζεται ως ένας επιπλέον κοινωνικός παράγοντας που συνεισφέρει στην αναμόχλευση του εν λόγω κοινωνικού προβλήματος. Τα άτομα που συνθέτουν τον άστεγο πληθυσμό, μεταξύ άλλων εξωτερικών καταστάσεων τις οποίες επικαλούνται να αντιμετωπίσουν, αρκετά συχνά αντιμετωπίζουν ζητήματα αυτοπροστασίας διαμέσου της θυματοποίησης τους. Ωστόσο πολλές φορές λαμβάνουν ελάχιστη βοήθεια από την επίσημη πολιτεία (Wasserman and Clair, 2010: 85-88).

Ουσιαστικά, όλες οι παραπάνω λειτουργιστικές προσεγγίσεις, σχηματίζουν μια σύγχρονη ενιαία θεώρηση τη λεγόμενη “The New Orthodoxy”. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, υποστηρίζεται ότι το φαινόμενο της αστεγίας προκαλείται από μια πολύπλοκη αλληλε-

πίδραση ατομικών κοινωνικών και παραγόντων, η οποία εμφανίζεται κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες αλλά και άτομα (Fitzpatrick, 2005: 4). Ως εκ τούτου, αναγνωρίζονται επιπλέον παράγοντες που ευθύνονται για το κοινωνικό φαινόμενο της αστεγίας. Επιπλέον, συμπυκνώνοντας τις αρχές της συγκεκριμένης προσέγγισης, προκύπτουν τα παρακάτω σημεία:

- κοινωνικοί παράγοντες δημιουργούν τις συνθήκες εντός των οποίων θα εμφανιστεί το πρόβλημα των αστέγων,
- άνθρωποι με προσωπικά προβλήματα είναι περισσότερο ευάλωτοι σε αυτές τις κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές, οπότε,
- μια υψηλή συγκέντρωση ανθρώπων με προσωπικά προβλήματα μεταξύ των αστέγων μπορεί να ερμηνευτεί από την ευαισθησία τους σε διαρθρωτικές κοινωνικές τάσεις, αντί να αναζητείται σε προσωπικές αιτίες, (Fitzpatrick, 2005: 4).

3.4 Ενδεικτικά στάδια αστεγίας

Η πολυπλοκότητα της έννοιας της αστεγίας καθιστά επιτακτική την ανάγκη για επιμέρους έρευνα τόσο των ατομοκεντρικών, όσο και των κοινωνικοπολιτισμικών παραγόντων οι οποίοι συναπαρτίζουν το συγκεκριμένο ακραίο κοινωνικό φαινόμενο. Ο όρος «αστεγία» περιγράφει μια διαχρονικά σημαντική οξύτερη μορφή κοινωνικού αποκλεισμού, η οποία εμπεριέχει μια προοδευτική διαδικασία. Σε αυτό το σημείο της εργασίας μας θα παρουσιάσουμε ορισμένα πιθανά στάδια της αστεγίας (ενδεικτικά: Kuhn and Culhane, 1990). Συγκεκριμένα, θα μπορούσαμε να οριοθετήσουμε χωροχρονικά το φαινόμενο της αστεγίας σε τρεις διαστάσεις:

- 1) Οριακή αστεγία (marginal homelessness): Η φάση κατά την οποία ένα υποκείμενο είναι κοινωνικά εύθραυστο και επιβιώνει σε μια κρισιακή κανονικότητα πέρα από τα αποδεκτά όρια, καθώς συντρέχουν παράγοντες οι οποίοι προδιαθέτουν τη πυροδότηση του φαινομένου της αστεγίας.
- 2) Υφιστάμενη αστεγία (recent homelessness): Η φάση κατά την οποία ένα υποκείμενο βρίσκεται σε κατάσταση αστεγίας και συνήθως βιώνει πολλαπλούς αποκλεισμούς (κοινωνικούς, οικονομικούς, πολιτικούς), με κύριες συνιστώσες τόσο τις ατομικές όσο και συλλογικές ευθύνες. Οι συνάνθρωποί μας που έχουν διολισθήσει σε αυτή τη κατάσταση συγκροτούν ένα υποσύνολο της κοινωνίας στην οποία ζουν, διαπιστώνοντας πως ανήκουν σε ομάδες με άνιση ή καθόλου πρόσβαση σε πρόνοια, ως απόρροια της κοινωνικής περιθωριοποίησης. Τα κοινά χαρακτηριστικά που

μοιράζονται είναι η ακτημοσύνη και ο εξοστρακισμός από μέσα διαβίωσης, παρόλο που η πλειονότητα αυτών ενδιαφέρεται για επανένταξη στο κυρίαρχο κοινωνικό σύνολο. Η υφιστάμενη αστεγία μπορεί να αποτελεί είτε ένα μεμονωμένο/τυχαίο γεγονός, είτε να καταλήξει σε μακροχρόνια αστεγία δια μέσου της δίνης φαύλων κύκλων.

- 3) **Μακροχρόνια αστεγία (chronic homelessness):** Η φάση κατά την οποία κυριαρχεί η αποτυχία για ομαλή επανατοποθέτηση στο κοινωνικό ιστό, οπότε το υποκείμενο εξοβελίζεται εκ νέου στο περιθώριο της περιβάλλουσας κοινωνίας. Πρόκειται για παλινδρόμηση του φαινομένου της αστεγίας, λόγω της αναποτελεσματικής αντιμετώπισης του εν λόγω κοινωνικού προβλήματος σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο. Συνεπώς, η μακροχρόνια αστεγία σηματοδοτεί τον εγκλωβισμό των υποκειμένων σε μια μη ανατάξιμη κατάσταση μέσα σε ένα πλασματικό πλαίσιο κοινωνικής συνοχής. Συνήθως αφορά άτομα που βρίσκονται αρκετά χρόνια στον δρόμο (από νεαρή ηλικία), τα οποία απορρίπτουν τις κοινωνικές πρακτικές. Επιπλέον, χαρακτηρίζονται μεταξύ άλλων από κοινωνική απομόνωση, έλλειψη δεσμών και αδιαφορούν για την επανένταξή τους στο κοινωνικό ιστό. Όπως επισημαίνεται από τον Grunberg (1998), πάσχουν από το «σύνδρομο του αστέγου», όπως συγκεκριμένα αναφέρει “homelessness as a lifestyle”.

3.5 Η αστεγίας ως κοινωνικό φαινόμενο στην Ελλάδα

Το φαινόμενο της έλλειψης στέγης έχει διαχρονικό χαρακτήρα κυρίως στην περίπτωση των ΗΠΑ, με αφετηρία στην εποχή του μεσοπολέμου και του οικονομικού κραχ. Όσο αναφορά τις χώρες της Ευρώπης, το φαινόμενο είναι πολύ πιο σύγχρονο συγκριτικά με τις Ηνωμένες Πολιτείες, χωρίς όμως να σημαίνει ότι δεν αποτελεί ένα μείζον πρόβλημα το οποίο πρέπει να εξαλειφθεί. Παρόλα αυτά, σύμφωνα με τους Breakey και Fisher (1990), εντοπίζεται μια γενικότερη έλλειψη ερευνών όσο αναφορά τον ακριβή καθορισμό του πληθυσμού των αστέγων.

Στη περίπτωση της Ελλάδας, η έλλειψη στέγης ως φαινόμενο παρατηρείται τη τελευταία δεκαετία. Αντίθετα στις ανεπτυγμένες κοινωνίες της Δυτικής Ευρώπης αλλά και της Β. Αμερικής, συναντάται εδώ και τουλάχιστον τριάντα χρόνια (Παπαδοπούλου Δ., Κουραχάνης Ν., 2017: 17). Επιπρόσθετα, ο άστεγος πληθυσμός ξεχωρίζει ως κοινωνική ομάδα μόλις τη δεκαετία του 1990 και ερμηνεύεται στον δημόσιο λόγο, ως αποτέλεσμα των μαζικών μεταναστευτικών εισροών (MPHASIS, 2009: 5). Ωστόσο όπως έχουμε προαναφέρει, ο όρος «άστεγος» αναγνωρίστηκε θεσμικά σε εθνικό επίπεδο μόλις το

2012. Τα τελευταία χρόνια οι άστεγοι στην Ελλάδα πολλαπλασιάζονται με τέτοιους ρυθμούς, ώστε να τείνουν να προσεγγίζουν τα επίπεδα των υπόλοιπων Ευρωπαϊκών χωρών (Ζαραφονίτου, 2012: 3). Ως εκ τούτου, η σύνδεση αυτής της αυξητικής τάσης με τις εκφάνσεις της υφιστάμενη οικονομικής ύφεσης, θεωρείται αναπόφευκτη. Γενικότερα όπως έχουμε ήδη επισημάνει, το φαινόμενο της αστεγίας συνιστά μια ακραία μορφή κοινωνικού αποκλεισμού, που αφορά ένα σύνολο επιμέρους συσσωρευμένων ανισοτήτων όπως: την εκπαίδευση, την εργασία, τους κοινωνικούς δεσμούς κτλ.

Ιστορικά, κατά τις δεκαετίες του 1980 και 1990, το φαινόμενο των αστέγων συνδέθηκε έντονα με την εισροή μεταναστών και αιτούντων ασύλου, προερχόμενοι κυρίως από την Αλβανία και χώρες της πρώην ΕΣΣΔ (Ζαραφονίτου, 2012: 3). Τη τελευταία εικοσαετία, μια σειρά παραγόντων όπως: η ραγδαία άνοδος στις τιμές της κατοικίας, οι αλλαγές στις οικογενειακές και κοινωνικές δομές κ.α., είχε ως αποτέλεσμα την σταδιακή μετάλλαξη των παραδοσιακών μορφών αλληλεγγύης και την αύξηση των μεταναστευτικών ροών. Επιπρόσθετα, η παγκόσμια εκδήλωση της οικονομικής κρίσης το 2008, είχε ως κύριες επιπτώσεις: την έλλειψη ρευστότητας, τη ραγδαία αύξηση της ανεργίας (κυρίως της κυκλικής ανεργίας), γενικότερη πτώση του βιοτικού επιπέδου κ.α. (Τουφεξή, 2013: 16-17).

Ωστόσο όπως έχουμε επισημάνει, υφίσταται μια γενικότερη έλλειψη στατιστικών δεδομένων σχετικά με τη καταγραφή και τον ακριβή προσδιορισμό των ατόμων, οι οποίοι σχηματίζουν τον λεγόμενο άστεγο πληθυσμό. Ένας εκ των παραγόντων που ευθύνονται για αυτό είναι η συχνή μετακίνηση των εν λόγω ατόμων (Παπαλιού, Ο., 2010). Όσο αναφορά τη περίπτωση της Ελλάδας, μια πρώτη καταγραφή πραγματοποιήθηκε από την FEANTSA το 2006. Η συγκεκριμένη έρευνα αναφέρει ότι περίπου 6000 άτομα ζουν στον δρόμο, ενώ ανεπίσημες πηγές αναφέρουν ότι ο αριθμός των αστέγων στην Αθήνα συνολικά φθάνει τους 20.000. Επιπλέον, μια επίσημη καταγραφή των αστέγων στην Ελλάδα υλοποιήθηκε μόλις το 2009, από το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Συγκεκριμένα ο αριθμός των αστέγων ανέρχεται σε 7.720 άτομα, δίχως να συνυπολογίζονται πολιτικοί πρόσφυγες, Ρομά και παράνομοι μετανάστες. Έκτοτε, το φαινόμενο της αστεγίας έχει λάβει ανησυχητικές διαστάσεις στη χώρα μας, κυρίως εξαιτίας της παγκόσμιας κρισιακής συγκυρίας. Σύμφωνα με την Επιτροπή του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ο αριθμός των αστέγων εκτιμάται γύρω στα εκατό εκατομμύρια σε όλο τον κόσμο. Οι στατιστικές δείχνουν ότι από τους 20.000 άστεγους στην Ελλάδα,

οι 9.000 ζούνε στην Αθήνα και μάλιστα ο αριθμός συνεχίζει την ανοδική πορεία μετά την οικονομική κρίση του 2009.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, αντιλαμβανόμαστε τη δυσκολία που προκύπτει όσο αναφορά τον προσδιορισμό του πραγματικού άστεγου πληθυσμού. Η έκδηλη απουσία ενός φορέα που να ασχολείται συστηματικά με τη καταγραφή του φαινομένου στη χώρα μας, δεν επιτρέπει την ύπαρξη μίας αξιόπιστης βάσης δεδομένων (Βλαντώνη, Δ., 2008). Ωστόσο τα τελευταία χρόνια σημειώνονται αρκετές πρωτοβουλίες, κυρίως από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Μ.Κ.Ο), συλλόγους, ιδρύματα κ.α. Αξιοσημείωτη σε αυτό το σημείο είναι η συνεισφορά της Μ.Κ.Ο «ΚΛΙΜΑΚΑ», μέσω των δύο ερευνών που διεξήγαγε για τα έτη 2006 και 2012. Συνοπτικά, τα κύρια συμπεράσματα που προκύπτουν, από τη μεταξύ τους σύγκριση αφορούν: τη ραγδαία άνοδο του αλλοδαπού άστεγου πληθυσμού (αγγίζει 90% το 2012), την εντυπωσιακή άνοδο των νεοάστεγων και των αστέγων του δρόμου (roofless), καθώς και αύξηση όσο αναφορά τον ανδρικό άστεγο πληθυσμό, του διαστήματος παραμονής στην εν λόγω κατάσταση και του ορίου ηλικίας. Συνεπώς, διαπιστώνεται ένα είδος παγίωσης ενός πλαισίου κοινωνικής προστασίας με μεγάλες ελλείψεις, που έχει στο επίκεντρό του τις πολιτικές επείγουσας διαχείρισης του προβλήματος, που υλοποιούνται κατά βάση από Μ.Κ.Ο και ιδιωτικούς φορείς. Οι υπάρχουσες υπηρεσίες που σχετίζονται με τη πρόληψη και την αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού εμφανίζονται ιδιαίτερα φτωχές σε σύγκριση με τα Ευρωπαϊκά πρότυπα. Εν κατακλείδι, παρατηρείται μία γενικότερη έλλειψη έγκυρων δεδομένων που να αποτυπώνουν τις πραγματικές διαστάσεις του προβλήματος, κάτι στο οποίο συμβάλλει και η απουσία ενός επίσημου ορισμού της αστεγίας (Αγαρογλου, 2004a: 103).

4. ΑΣΤΕΓΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Έως αυτό το σημείο της ερευνητικής μας προσπάθειας, επιχειρήσαμε μια ολοκληρωμένη προσέγγιση, εστιάζοντας στη πολυπρισματική θεώρηση των όρων «κοινωνικός αποκλεισμός» και «αστεγία», όπως αυτοί αποτυπώνονται στην υπάρχουσα βιβλιογραφία. Πρόκειται για δύο αλληλένδετους όρους, καθώς η αστεγία αναφέρεται ως το πιο αντιπροσωπευτικό παράδειγμα ακραίου κοινωνικού αποκλεισμού. Εντούτοις, τόσο ο κοινωνικός αποκλεισμός όσο και η αστεγία έχουν αποτελέσει αντικείμενο εκτενούς αναφοράς και μελέτης σε παγκόσμιο επίπεδο, καθώς συνιστούν αναφερόμενες κοινωνικές διαδικασίες με μια υφέρπουσα τάση η οποία εκτονώνεται υπό το πρίσμα χαλεπών κοινωνικο-οικονομικών συγκυριών. Ως εκ τούτου, η κοινωνική πολιτική αποτελεί σημαντική έννοια στη παρούσα διπλωματική εργασία, προκειμένου να ανιχνεύσουμε τους τρόπους με τους οποίους παρεμβαίνει στην αποτελεσματική ή (και) ελλειμματική αντιμετώπιση της αστεγίας.

4.1 Ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο για τους αστέγους

Ο άστεγος πληθυσμός ξεχωρίζει ως κοινωνική ομάδα στην χώρα μας, μόλις τη δεκαετία του 1990 και ερμηνεύεται στον δημόσιο λόγο, κυρίως ως αποτέλεσμα των μαζικών μεταναστευτικών εισροών. Ωστόσο, το δικαίωμα στη στέγαση κατοχυρώνεται από το Σύνταγμα της Ελλάδος στο άρθρο 21, παράγραφο 4 ως εξής: *“η απόκτηση κατοικίας από αυτούς που τη στερούνται ή στεγάζονται ανεπαρκώς αποτελεί αντικείμενο ειδικής φροντίδας του κράτους”*. Γενικότερα το δικαίωμα στη πρόνοια στοχεύει στη διασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου διαβίωσης, το οποίο πρέπει να ανταποκρίνεται στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου και τη προστασία του από κοινωνικούς κινδύνους. Η αναγνώριση του θεμελιώδους δικαιώματος της στέγης, συνίσταται στην εξασφάλιση στέγης με οποιοδήποτε τρόπο, είτε με τη παροχή εμπράγματος δικαιώματος επί κατοικίας, είτε με τη μίσθωση ή δωρεάν παραχώρηση κατοικίας. Επιπλέον, η κατοικία αυτή πρέπει να πληροί τους ελάχιστους όρους αξιοπρεπούς διαβίωσης (Λεβέντης, Γ., 1976: 177).

Συνεπώς ως συνταγματική εντολή, αποβλέπει στη λήψη όλων των μέτρων για τη σταδιακή και εντός ευλόγου χρόνου ικανοποίηση του κοινωνικού δικαιώματος για απόκτηση κατοικίας. Παρόλα αυτά, διακρίνεται μία ελαστικότητα όσο αναφορά την ευχέρεια του κράτους. Συγκεκριμένα, δεν υφίσταται μια επί της ουσίας θεσμοθετημένη υποχρέωση της κεντρικής ή τοπικής αυτοδιοίκησης, σχετικά με τη κάλυψη των αναγκών ατόμων που δεν έχουν στέγη ή διαβιούν σε ανεπαρκή καταλύματα. Σαφώς, η έλλειψη ενός ε-

νιαίου και επίσημου ορισμού της «αστεγίας», όπως επίσης και η έλλειψη έγκυρων δεδομένων που να αποτυπώνουν τις πραγματικές διαστάσεις του προβλήματος, δρουν (μεταξύ άλλων) συνεπικουρικά σε αυτό.

Όπως έχουμε επισημάνει σε ανώτερο σημείο της ερευνητικής μας προσπάθειας, η έννοια του «αστέγου» υιοθετήθηκε το 2005 από τους επίσημους φορείς με την Ευρωπαϊκή Τυπολογία (ETHOS), η οποία συντάχθηκε από την Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία των Εθνικών Οργανώσεων «FEANTSA». Κατά συνέπεια, εισέρχεται στην ελληνική πραγματικότητα και αναγνωρίζεται θεσμικά σε εθνικό επίπεδο το 2012 με το Ν. 4052. Πράγματι, η βασική θεσμική πρόβλεψη περί αναγνώρισης των αστέγων, κατοχυρώνεται στο άρθρο 29 παράγραφος 1, του νόμου 4052/2012 (ΦΕΚ Α΄41/01/03/2012). Συγκεκριμένα, οι άστεγοι συνιστούν ευπαθή κοινωνική ομάδα στην οποία πρέπει να παρέχεται κοινωνική προστασία: *“Ως άστεγοι ορίζονται όλα τα άτομα που διαμένουν νόμιμα στη χώρα, τα οποία στερούνται πρόσβασης ή έχουν επισφαλή πρόσβαση σε επαρκή ιδιόκτητη, ενοικιαζόμενη ή παραχωρημένη κατοικία που πληροί τις αναγκαίες τεχνικές προδιαγραφές και διαθέτει τις βασικές υπηρεσίες ύδρευσης και ηλεκτροδότησης”*.

Στη συνέχεια, ακολουθεί ο νόμος 4254/2014 (ΦΕΚ Α΄85/07/04/2014) «Μέτρα στήριξης και ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας στο πλαίσιο εφαρμογής του Ν. 4046/2012 και άλλες διατάξεις». Συγκεκριμένα στο άρθρο 1, υποπαράγραφος Α.2. «Δράσεις στέγασης, σίτισης και κοινωνικής φροντίδας για τους αστέγους», εμπερικλείεται μια σειρά τροποποιητικών/συμπληρωματικών διαδικασιών όσο αναφορά το άρθρο 29 του νόμου 4052/12. Ουσιαστικά αφορά τη προσθήκη ορισμένων επιπλέον παραγράφων (4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 και 12), όπου αναφέρονται στη τροποποίηση της παραγράφου 3 του άρθρου 29, του νόμου 4052/12. Ενδεικτικά αναφέρουμε:

- ▶ Τροποποίηση της παραγράφου 3 του άρθρου 29 του Ν. 4052/12. Ουσιαστικά, καθορίζεται το πλαίσιο προδιαγραφών λειτουργίας πχ. των Κέντρων Ημερας Αστεγών και άλλων παρεμφερών δομών.
- ▶ Τη διάθεση 20.000.000€ από το Πρωτογενές Πλεόνασμα Γενικής Κυβέρνηση του έτους 2013 σε επιμέρους προγραμμάτων ή δράσεων, συμπεριλαμβανομένου και την ευπαθή ομάδα των αστέγων.
- ▶ Τα προγράμματα ή οι δράσεις, προκυρίσονται με απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, με δυνητικούς δικαιούχους τους πιστοποιημένους φορείς παροχής υπηρεσιών στέγασης, σίτισης και κοινωνικής φροντίδας στην ομάδα στόχο των αστέγων.

Σε αυτό το σημείο, κρίναμε ως απαραίτητη την αναφορά μας στο πρόγραμμα «Στέγαση και Επανάταξη» το οποίο ξεκίνησε πιλοτικά το 2015. Η ενίσχυση των αστεγών στηρίζεται σε δυο βασικούς πυλώνες: τη στέγαση και την κοινωνική επανάταξη. Φορείς υλοποίησης του εν λόγω προγράμματος είναι οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, φορείς της Εκκλησίας και Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου και Ιδιωτικού Δικαίου μη Κερδοσκοπικού Χαρακτήρα. Συγκεκριμένα, με τη παράγραφο 1 του άρθρου 29 του Ν. 4052/12 (Α΄41) οι άστεγοι αναγνωρίστηκαν ως ευπαθής κοινωνική ομάδα, στην οποία η Πολιτεία οφείλει να παρέχει τη δέουσα κοινωνική προστασία. Συνεπακόλουθα, προς την επίτευξη αυτού του σκοπού υλοποιείται το εν λόγω πρόγραμμα, όπως αυτό ορίστηκε σε απόφαση (υπ' αριθμό Δ28/οικ.31354/2352/2014) του Υφυπουργού Εργασίας κα Κοινωνικής Ασφάλειας και Πρόνοιας (ΑΔΑ: 6ΒΝΛΛ-ΣΨΚ), όπως αυτή εκδόθηκε κατ' εξουσιοδότηση της παραγράφου 5 του άρθρου 29 του Ν. 4052/2012 (Α΄41). Η διάρκεια ισχύος του προγράμματος είχε παραταθεί έως τις 31.12.2017, δυνάμει της παραγράφου 1 του άρθρου 71 του Ν. 4445/2016 (Α΄236). Ωστόσο, με κοινή υπουργική απόφαση δοθείσης της λήξης του, κρίθηκε σκόπιμο και αναγκαίο να γίνει παράταση της ισχύος του έως τις 31.3.2018 και επανακαθορισμός της παρεχόμενης προστασίας σε ομάδες-στόχους της (Δ23/οικ.20171/1040/2017).

4.2 Ιστορική αναδρομή κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα για τους άστεγους

Για πολλούς μελετητές, η έννοια «Κοινωνική Πολιτική» δε παραπέμπει σε έναν σαφή και κοινά αποδεκτό ορισμό (Marshall, 1965:11). Ωστόσο, έχει χαρακτηριστεί ως η διεύρυνση των κοινωνικών επεμβάσεων, προκειμένου να επιτευχθεί μια πιο δίκαιη διανομή της ευημερίας (Βενιέρης, 2015: 15). Ουσιαστικά, ενσαρκώνει όλες τις κρατικές παρεμβάσεις, οι οποίες εστιάζουν στην αύξηση της κοινωνικής ευημερίας και την παροχή κοινωνικής προστασίας (Spicker, 2004: 280). Ανατρέχοντας στην εξελικτική πορεία της κοινωνικής πολιτικής στη χώρα μας, παρατηρείται η απουσία συντονισμένων παρεμβάσεων για την αντιμετώπιση της έλλειψης στέγης. Συγκεκριμένα, προτεραιότητα δόθηκε σε ένα σύστημα κοινωνικής ασφάλειας το οποίο χαρακτηρίστηκε από έντονο κατακερματισμό και έκδηλες μορφές ανισότητας, όσο αναφορά τις καταβαλλόμενες εισφορές και τις ποιοτικά προσφερόμενες παροχές (Venieris, 1994). Κατά αυτή την έννοια, η κοινωνική πολιτική σχετικά με την έλλειψη στέγης δεν ευδοκίμησε. Ουσιαστικά, ακολουθήθηκε το λεγόμενο «Νότιο Ευρωπαϊκό μοντέλο κοινωνικής πρόνοιας», όπου η κοινωνική προστασία προσφέρεται ως επί το πλείστον από το άτυπο πλέγμα της

οικογένειας και οι μηχανισμοί κοινωνικής πολιτικής παρουσιάζουν σχετική υπανάπτυξη (Ferrera 1996). Τα χαρακτηριστικά του εν λόγω μοντέλου ενδεικτικά είναι:

- Κατακερματισμένο και πελατειακό σύστημα
- Μεγάλα κενά στην κοινωνική προστασία
- Περιορισμένη εφαρμογή της αρχής της καθολικότητας (Maloutas, 2012: 23).

Εντούτοις, η κρατική μέριμνα περιορίστηκε σε προγράμματα κατοικίας, όσο αναφορά την αποκατάσταση των προσφύγων της Μικρασιατικής καταστροφής. Τα συγκεκριμένα μέτρα ελήφθησαν από την Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (ΕΑΠ) και συνεχίστηκαν με μειωμένη ένταση έως τη δεκαετία του 1960. Ωστόσο η κατασκευή κατοικιών υπήρξε κυρίως προϊόν ιδιωτικής πρωτοβουλίας, ενώ από το 1954 ξεκινάει η λειτουργία του Ο.Ε.Κ. (Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας, 1954-2011). Ο συγκεκριμένος μηχανισμός ο οποίος παρείχε στέγη μέσω κληρώσεων, απευθύνονταν μόνο σε εργαζόμενους και συγκεκριμένα σε άτομα με χαμηλές εισοδηματικές απολαβές. Εν συνεχεία, αναπτύχθηκαν τα Προγράμματα Λαϊκής Κατοικίας του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας (1964), η λειτουργία των οποίων στόχευαν προς τα ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα και περιορίστηκε σε έναν υποστηρικτικό ρόλο σε καταστάσεις εκτάκτου ανάγκης (Σαπουνάκης, 2014: 5-6). Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε πως κατά τη μεταπολεμική περίοδο, ο κρατικός μηχανισμός περιορίστηκε στην εφαρμογή στεγαστικής υποστήριξης (Οικονόμου, 1988: 61).

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, η χώρα υποδέχεται μια μεταναστευτική εισροή (κυρίως από: Αλβανία, χώρες της ΕΣΣΔ), οπότε ως κύριο στόχο αποτέλεσαν οι πρόσφυγες και αιτούντες ασύλου. Επιπλέον, την ίδια περίοδο λειτούργησαν και ορισμένα προγράμματα αποϊδρυματοποίησης και στεγαστικής μέριμνας για ψυχικά ασθενείς, καθώς και ορισμένες δομές φιλοξενίας ανηλίκων και υπερηλίκων (Sapounakis, 1998: 10-14). Έκτοτε μια σειρά παραγόντων, όπως οι αλλαγές στο πλαίσιο πολεοδομικής ανάπτυξης και αστικοποίησης, είχαν ως αποτέλεσμα την σταδιακή μετάλλαξη των δεδομένων σχετικά με το ζήτημα της στέγασης. Σε συνδυασμό με τη σχεδόν ανύπαρκτη στεγαστική πολιτική, η επικρατούσα κατάσταση περί του δικαιώματος στέγασης, οδήγηθηκε κατά ένα μεγάλο βαθμό στην εξάρτηση από το τραπεζικό σύστημα (στεγαστικά δάνεια). Η δραστική μείωση των ονομαστικών επιτοκίων, διασφάλισε πρόσβαση στην κατοικία για ευρύτατα κοινωνικά στρώματα (χαμηλή και μεσαία τάξη). Ως εκ τούτου, η ελληνική κοινωνία κατάφερε να εμφανίσει υψηλά ποσοστά ιδιοκατοίκησης (Μαλούτας,

1990). Επίσης, συμπληρωματικές πολιτικές στεγαστικής υποστήριξης μεταξύ άλλων, αφορούσαν πρακτικές μικρής έκτασης, όπως:

- φοροαπαλλαγές για την απόκτηση πρώτης κατοικίας
- περιορισμένες επιδοτήσεις ενοικίου
- πολεοδομικές ρυθμίσεις σχετικά με την εφαρμογή ευνοϊκότερων όρων δόμησης
- τροποποιητικές αλλαγές για την αναγνώριση των αυθαιρέτων
- παρεμβάσεις έκτακτου χαρακτήρα για πολιτική προστασία από φυσικά φαινόμενα
- δράσεις που αφορούν είτε άμεσα είτε έμμεσα τον πληθυσμό των αστέγων, όπως: Ξενώνες Μεταβατικής Φιλοξενίας Αστέγων, δομές παροχής συσσιτίων, το κοινωνικό φαρμακείο, κ.α.

Επιπλέον, αξιοσημείωτη είναι η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών από ιδιωτικές μη κερδοσκοπικές επιχειρήσεις, που συνέβαλλαν καθοριστικά στο λεγόμενο προνοιακό εθελοντισμό (Μπουρίκος, 2013). Συγκεκριμένα, η προσφορά τους στη παρεχόμενη κοινωνική πρόνοια εντοπίζεται μέσω της παροχής, κυρίως εναλλακτικών υπηρεσιών για την άμεση αντιμετώπιση της φτώχειας και της έλλειψης στέγης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό και Ερευνητικό Κέντρο Αθηνών (Ε.Π.Ε.Κ.Α.), μέσω της υλοποίησης σχεδίων δράσης στο πλαίσιο κοινωνικών προγραμμάτων συγχρηματοδοτούμενων από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο στόχος του εν λόγω φορέα, είναι μεταξύ άλλων η ενίσχυση της απασχόλησης, της ενημέρωσης, της ευαισθητοποίησης, η προώθηση της ισότητας των δύο φύλων και της ισότητας των ευκαιριών κ.α.

Ωστόσο, η παγκόσμια εκδήλωση της εμμένουσας οικονομικής κρίσης το 2008, λειτούργησε προσθετικά στην αποκάλυψη όλων των αρνητικών εκφάνσεων των προαναφερθέντων κρατικών δράσεων. Συγκεκριμένα, οδήγησε στην ζοφερή χρονική συγκυρία που βιώνουμε στις μέρες μας. Όπως άλλωστε έχει επισημανθεί από τους οικονομικούς αναλυτές, η υφιστάμενη οικονομική ύφεση αποτελεί τη μεγαλύτερη σε διάρκεια και πιο βαθιά κρίση που έχει βιώσει ποτέ η χώρα μας, μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο (Matsaganis, 2012· Τίνιος, 2015). Επιπλέον, η περιορισμένη κρατική μέριμνα αντανακλά την αδυναμία του κρατικού μηχανισμού, τόσο στο καθορισμό όσο και στην χάραξη μιας κοινωνικής πολιτικής σχετικά με την έλλειψη στέγης (Sapounakis, A., 1998· Αραρογλου, V., 2002). Συνεπώς, η μέχρι πρότινος ιδεατή εικόνα των κοινωνικών πολιτικών αποδείχτηκε πλασματική, καθώς τα υφιστάμενα δυσβάστακτα φαινόμενα που έχουν εισβάλλει στη καθημερινότητά μας, συνιστούν επί της ουσίας τα κομμάτια που συνθέτουν το αληθινό πορτραίτο της.

Η πολιτική που υιοθετήθηκε όσο αναφορά τη στέγαση εκ μέρους της ελληνικής κυβέρνησης, αντανακλάται στη σημερινή πραγματικότητα με το πιο γλαφυρό τρόπο. Ως εκ τούτου, η διαδικασία της ανασκόπησης που πραγματοποιήθηκε σχετικά με τις κοινωνικές πολιτικές που έχουν εφαρμοστεί, τη καθιστά περισσότερο ως μια δυσάρεστη εμπειρία. Η έλλειψη κρατικής μέριμνας για την κατάρτιση πολιτικών πρόληψης της απώλειας στέγης ή την προστασία των βεβαρημένων νοικοκυριών από στεγαστικά δάνεια, ίσως να αποτελεί το πιο σοβαρό ατόπημα της συγκεκριμένης πολιτικής. Παρόλη τη "πικρή γεύση" που μας αφήνει η επιβεβαίωση των απόψεων, περί της σχεδόν ανύπαρκτης κοινωνικής/πολιτικής παρέμβασης σε ένα ζήτημα ακραίου αποκλεισμού, θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι οι ευθύνες βαραίνουν και τις υπόλοιπες πολιτικές παρεμβάσεις (οικονομική - δημοσιονομική πολιτική). Άλλωστε, το φαινόμενο της έλλειψης στέγης απαρτίζεται από μια σειρά συσσωρευμένων ανισοτήτων, οι οποίες δεν αφορούν μόνο τη στέγαση (Παπαδοπούλου Δ., Κουραχάνης Ν., 2017: 26).

Συγκεκριμένα, σε συνθήκες αρνητικών μακροοικονομικών μεταβολών, όπως: μείωση του κατώτατου μισθού, αύξηση του ΦΠΑ σε 24%, αύξηση των επιτοκίων κτλ, δρουν παράλληλα με τις πολιτικές που εφαρμόστηκαν πχ. φορολόγηση της ακίνητης περιουσίας, μείωση των αντικειμενικών αξιών ακίνητης περιουσίας, υποθήκες λόγω καθυστερουμένων οφειλών, εξώσεις, πλειστηριασμοί. Ο συνδυαστικός τρόπος με τον οποίο συνυφαίνονται οι πολιτικές της χώρας, οδήγησαν με μαθηματική ακρίβεια πολλούς συμπολίτες σε αδυναμία διατήρησης των κατοικιών τους και κατ' επέκταση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης. Γενικότερα, η αντιμετώπιση του φαινομένου της αστεγίας, υλοποιήθηκε από ένα υπολειμματικό πνεύμα υπηρεσιών έκτακτης ανάγκης, μέσω παρεμβάσεων πυροσβεστικού χαρακτήρα. Όπως έχουμε επισημάνει σε ανώτερο σημείο της εργασίας μας, η κοινωνική πολιτική αναπτύχθηκε σε ένα πελατειακό πλαίσιο που χαρακτηρίστηκε από έντονο κατακερματισμό και ανισότητα. Συνεπώς, ακολουθώντας το «Νότιο Ευρωπαϊκό μοντέλο κοινωνικής πρόνοιας», το κράτος εναπόθεσε το ζήτημα της έλλειψης στέγης στο άτυπο πλέγμα της οικογένειας και στην ατομική ευθύνη (Μαλούτας, 1990· Maloutas, 2012: 23). Επιπλέον, όσο αναφορά το πλαίσιο της πολεοδομικής ανάπτυξης και αστικοποίησης, το κράτος ακολούθησε μια πολιτική ανοχής με κύριο χαρακτηριστικό την αυθαίρετη δόμηση ή την αντιπαροχή (Μαλούτας και Οικονόμου, 1998: 303).

Η ανύπαρκτη στεγαστική πολιτική σε συνδυασμό με τα παραπάνω οδήγησαν στη ραγδαία αύξηση του αριθμού των στεγαστικών δανείων, με τρομακτικές επιπτώσεις στην

ακίνητη περιουσία των συμπολιτών μας. Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, γίνεται αντιληπτό το γεγονός ότι οι εκάστοτε παρεμβάσεις δε κατάφεραν να ανταποκριθούν αποτελεσματικά, στη πραγματική διάσταση και εξέλιξη του φαινομένου των αστέγων. Επίσης, τα Εθνικά Σχέδια Δράσης για την Κοινωνική Ενσωμάτωση δεν εστίαζαν επί της ουσίας στο ζήτημα των αστέγων. Ουσιαστικά, υπήρξαν γενικές αναφορές σε προγράμματα που αφορούσαν τη πρόσβαση στη μακροχρόνια περίθαλψη διαφόρων ευπαθών ομάδων, συμπεριλαμβανομένων και των αστέγων. Επιπρόσθετα, το γεγονός ότι οι άστεγοι δεν έχουν αναγνωρισθεί από τις υπηρεσίες της πρόνοιας ως «ειδική κοινωνική κατηγορία», δεν επιτρέπει τη παροχή τόσο κρατικής οικονομικής υποστήριξης όσο και πλήρη ασφαλιστική κάλυψη σε αστέγους (Βλαντώνη, 2008).

4.3 Κοινωνική πολιτική και σύγχρονες τάσεις

Η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) σηματοδότησε νέες τάσεις στην άσκηση της κοινωνικής πολιτικής, ενδεχομένως με έναν πιο ενισχυμένο στρατηγικό χαρακτήρα. Συγκεκριμένα, αναφερόμαστε στα από κοινού ευρωπαϊκά προγράμματα, τα οποία είτε άμεσα είτε έμμεσα επικεντρώνονται σε παρεμβάσεις για τη καταπολέμηση του φαινομένου της αστεγιάς. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή χρηματοδοτεί δράσεις που αφορούν (μεταξύ άλλων) τη κοινωνική προστασία και την κοινωνική ένταξη όπως: το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ), το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους (FEAD) κ.α.. Ουσιαστικά, κατέχει έναν υποστηρικτικό και συμπληρωματικό ρόλο στις πολιτικές των κρατών-μελών της. Εκτός από τα προαναφερθέντα σχέδια «Στέγαση και Επανάταξη», φορείς όπως το Ε.Π.Ε.Κ.Α., άλλα και της προκατόχου της Στρατηγική της Λισσαβόνας (ΣτΛ, 2000-2010), αξιοσημείωτο σταθμό αυτής της ευρωπαϊκής πρωτοβουλίας, συνιστά η πρόσφατη στρατηγική «Ευρώπη 2020» που ξεκίνησε με έναν προϋπολογισμό που ξεπερνάει τα 77δις Ευρώ και η οποία βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη.

Όπως αναφέρεται, το συγκεκριμένο σχέδιο δράσης έχει μια δεκαετή εφαρμογή (2011-2020) και αποσκοπεί σε μια έξυπνη και διατηρητέα ανάπτυξη, δίχως αποκλεισμούς. Ένας εκ των κυριότερων αλληλένδετων και αλληλοενισχυόμενων στόχων που έχουν τεθεί για τη τρέχουσα δεκαετία, αποβλέπει (μεταξύ άλλων) στη καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού για τουλάχιστον 20 εκατομμύρια άνθρωποι, καθώς και την αύξηση της απασχόλησης (στο 75%) σε άτομα από 20-64 ετών. Άλλωστε η οικονομική ανάπτυξη, η αύξηση της απασχόλησης και η κοινωνική συνοχή δε συνιστούν αντιφατικές έννοιες, αλλά αλληλοσυμπληρούμενους και αμοιβαία ενισχυόμενους στρατηγικούς στόχους (Atkinson, 2010). Επιπλέον, παρέχονται κατευθυντήριες

οδηγίες προς τα αντίστοιχα κράτη, για τον εκσυγχρονισμό των συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας και τη δια βίου επένδυση της κοινωνίας. Ακόμα, το πρόγραμμα πλαίσιο «Ορίζοντας 2020» μεταφράζεται ως εθνικός στόχος όλων των επιμέρους μελών της ΕΕ, μέσω της εφαρμογής σε συνεργασία ευρωπαϊκών και εθνικών μέτρων. Ως εκ τούτου, αποτελεί ένα πλαίσιο αναφοράς για τις από κοινού δράσεις που αναλαμβάνονται σε μια ευρωπαϊκή, εθνική και περιφερειακή βάση. Εντούτοις, η στρατηγική «Ευρώπη 2020» αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα προγράμματα έρευνας και καινοτομίας σε όλο τον κόσμο (<https://ec.europa.eu/>). Διαχρονικά έχουν υπάρξει παρόμοιες πρωτοβουλίες, οι οποίες εστιάζουν στην πολιτική συνοχή ή (και) την οικονομική ολοκλήρωση των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σαφώς θα πρέπει να αναγνωρίσουμε το γεγονός ότι στη πράξη αποδείχτηκαν μάλλον υπερ-φιλόδοξες, όμως ταυτόχρονα θα λέγαμε όχι εντελώς άκαρπες.

Η στρατηγική «Ευρώπη 2020» (COM/2010/2020) η οποία υιοθετήθηκε το 2010 από τα 27 κράτη-μέλη της ΕΕ, έχει χαρακτηριστεί ως διάδοχος της Στρατηγικής της Λισσαβόνας, γεγονός που θα έπρεπε να συνεπάγεται την άντληση των διδαγμάτων του παρελθόντος. Κατά αυτή την έννοια, εντοπίζονται ορισμένες σημαντικές καινοτομίες σε σχέση με τη προγενέστερη στρατηγική. Σε πρώτη φάση η εν λόγω στρατηγική εμφανίζεται περισσότερο κοινωνική από τη ΣτΛ. Ειδικότερα επαναφέρει δύο κρίσιμα κοινωνικά ζητήματα, όπως είναι η καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στο επίκεντρο της Ευρωπαϊκής πολιτικής εξέλιξης (Φερόνας, Α., 2013). Η λεγόμενη «Ευρωπαϊκή πλατφόρμα για την καταπολέμηση της φτώχειας» η οποία καλείται να ανανεώνεται διαμέσου μεσοπρόθεσμων αναθεωρήσεων, επικεντρώνεται στην αναγνώριση των θεμελιωδών δικαιωμάτων συνανθρώπων μας, οι οποίοι διαβιούν σε συνθήκες φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

Για την υλοποίηση της συγκεκριμένης πρωτοβουλίας προτείνεται ο μετασχηματισμός της ανοικτή μέθοδο συντονισμού για τον κοινωνικό αποκλεισμό και προστασία, σε πλατφόρμα συνεργασίας, μέσω κυρίως της διάρθρωσης του ΕΚΤ. Επίσης συνίσταται η εφαρμογή συναφών προγραμμάτων με σκοπό τη προώθηση της καινοτομίας τόσο για τα πιο ευάλωτα άτομα, όσο και την ενσωμάτωση των μεταναστών, καθώς και η εξεύρεση αποτελεσματικών μεθόδων για διασφάλιση μεγαλύτερης πρόσβασης στα συστήματα υγειονομικής περίθαλψης. Επιπλέον μια σημαντική διαφοροποίηση συνιστά η ενίσχυση του περιεχομένου των προτάσεων μέσω της ποσοτικοποίησης τους. Ουσιαστι-

κά για πρώτη φορά θεσπίζονται ποσοτικοί στόχοι και παρατίθενται κατευθυντήριες γραμμές για την επίτευξη των επιθυμητών αποτελεσμάτων.

Συνοψίζοντας, μια ολοκληρωμένη ανάλυση του πλαισίου αναφοράς «Ευρώπη 2020», αναμένεται να πραγματοποιηθεί μετά τη λήξη της, ώστε να παρατίθεται όλο το εύρος των απαραίτητων πληροφοριών. Ωστόσο, ορισμένες αξιολογήσεις, επισημαίνουν ότι η εφαρμογή του εν λόγω πλαισίου αναφοράς, επιβεβαιώνει ότι τα κράτη-μέλη είναι συντονισμένα στους στόχους, μέσω των συνεχών διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που πραγματοποιούν. Από την άλλη πλευρά, η εμπειρία των τελευταίων ετών όσο αναφορά τη μέχρι πρότινος εφαρμογή της, επιβεβαιώνει τις επικρατούσες απόψεις περί μιας αποτυχημένης προσπάθειας. Ειδικότερα, σύμφωνα με ανακοίνωση που δημοσιεύτηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014), παρατηρείται μια ανησυχητική απόκλιση μεταξύ των συμμετεχόντων κρατών, αναφορικά με την επίτευξη των κοινωνικών στόχων κυρίως ως προς την αύξηση της απασχόληση και τη συρρίκνωση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Ως κύριος υπαίτιος μη πραγμάτωσης των επιθυμητών αποτελεσμάτων, αναφέρεται η παρατεταμένη παγκόσμια δημοσιονομική, κοινωνικο-οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση.

Αναμφισβήτητα, οι συνέπειες της υφιστάμενης κρισιακής συγκυρίας έχουν αιτιώδη σχέση με την αποτυχία της συγκεκριμένης ευρωπαϊκής στρατηγικής. Συγκεκριμένα το έναυσμα για τη οικονομικής κρίσης που ξέσπασε το 2008, αποτέλεσε η κήρυξη πτώχευσης του αμερικανικού κολοσσού Lehman Brothers Holdings, που οδήγησε στην επανομαζόμενη χρηματοπιστωτική κρίση, μέσω των αλυσιδωτών επιδράσεων (domino effect) στο παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα. Το γεγονός αυτό επαναφέρει τους προβληματισμούς γύρω από την ιδέα της παγκοσμιοποίησης. Ο συνολικός απολογισμός των επιπτώσεων αυτής της δυσμενής κατάστασης, βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη. Ωστόσο, υπο αυτές τις συνθήκες προβάλλονται όλες οι αδυναμίες ενός συστήματος κοινωνικών, δημοσιονομικών και οικονομικών πολιτικών. Επομένως, σε καμία περίπτωση δε θα πρέπει να παραβλέπονται οι αστοχίες των ευρωπαϊκών προγραμμάτων και πολιτικών, κυρίως θα λέγαμε ως προς τη δομή τους και το βαθμό προσαρμοστικότητας, ευελιξίας και αποτελεσματικότητας στις εκάστοτε συνθήκες.

Επιπλέον, θα έπρεπε να συνυπολογίζεται ο παράγοντας της ιδιαιτερότητας κάθε χώρας, υπό την έννοια ότι μεταξύ των κρατών που συναπαρτίζουν την ΕΕ, η διατήρηση της εθνικής κυριαρχίας ακολουθεί μια ανομοιόμορφη κατανομή. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η πρόσφατη προσφυγική κρίση, η αντιμετώπιση της οποίας θα λέγαμε ότι

πραγματοποιείται κυρίως σε εθνικό επίπεδο, παρά ως μία ενιαία συντονισμένη πολιτική. Εντούτοις, ένα από τα κύρια αίτια όσο αναφορά τη δυσλειτουργία των κοινών πολιτικών, ενδεχομένως να οφείλεται στο γεγονός ότι ορισμένες χώρες είναι ιδιαίτερα επιβαρυνμένες από πολιτικές ανατροφοδοούμενης ανάπτυξης μέσω μακροχρόνιων δανεισμών. Η περίπτωση της Ελλάδας διαφέρει, καθώς ο δανεισμός από υπερεθνικούς θεσμούς του ευρωπαϊκού και παγκόσμιου κατεστημένου, οδήγησε σε έναν μηχανισμό στήριξης με πρωτοφανή (για τα ευρωπαϊκά δεδομένα) προγράμματα δημοσιονομικής πειθαρχίας, εντός των ορίων της Ευρωζώνης. Επομένως συνεπάγεται μια επιπλέον οικονομική, νομισματική και δημοσιονομική δυσκαμψία. Σε συνδυασμό με την ευρύτερη επικράτηση αυστηρών μέτρων λιτότητας σε αρκετά κράτη-μέλη της ΕΕ, η πανευρωπαϊκή κοινωνική συνοχή θεωρείται ατελής και βρίσκεται υπό αμφισβήτηση. Εν κατακλείδι, η σύσταση μιας τέτοιου είδους Ένωσης πολυάριθμων χωρών με διαφορετικό κοινωνικο-οικονομικό, πολιτικό και πολιτισμικό υπόβαθρο εξακολουθεί να αποτελεί ίσως το πιο "τολμηρό συμβόλαιο" σε παγκόσμιο επίπεδο. Κατά το παρελθόν έχουν υπάρξει παρόμοιες απόπειρες, όπως για παράδειγμα η Σοβιετική Ένωση, η διάσπαση της οποίας είχε ολέθριες και διαχρονικές συνέπειες. Λαμβάνοντας υπόψη μας όλα τα παραπάνω, κρίνεται επιτακτική η ανάγκη ύπαρξης συντονισμένων προσπαθειών που στοχεύουν στην κοινωνική και οικονομική ευημερία των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

4.4 Ανασταλτικοί παράγοντες κοινωνικής πολιτικής για την αστεγία

Όπως έχει ήδη επισημανθεί, εντοπίζεται μια γενικότερη έλλειψη ερευνών όσο αναφορά τον ακριβή καθορισμό του πληθυσμού των αστέγων. Ωστόσο οι πληροφορίες που συλλέγονται για την έλλειψη κατοικίας θα έπρεπε να είναι επαρκείς, ώστε να πληροφορηθούν οι εθνικές και τοπικές κυβερνήσεις (μέσα στα πλαίσια της στρατηγικής για κοινωνική ενσωμάτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης), προκειμένου να αναπτύσσουν κατάλληλες στρατηγικές όσο αναφορά: τη πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου των αστέγων, τη μείωση του επιπέδου και των αρνητικών επιδράσεων του φαινομένου των αστέγων και τη διασφάλιση ότι οι πρώην άστεγοι άνθρωποι μπορούν να συντηρήσουν μόνιμη, ανεξάρτητη κατοικία (MPHASIS, 2008).

Λαμβάνοντας υπόψιν όλα όσα έχουμε προαναφέρει, η ανυπαρξία κρατικής κοινωνικής πολιτικής σε συνδυασμό με την έκδηλη απουσία ενός φορέα, που να ασχολείται συστηματικά με τη καταγραφή του φαινομένου στη χώρα μας (παρόλο, που αναφέρεται στο νόμο 4052/2012, παράγραφο 3), οδήγησε σε ένα κατακερματισμένο και αποσπασματικό πλέγμα προστασίας με την δραστηριοποίηση της εκκλησίας, των τοπικών αρχών και

των Μ.Κ.Ο (Sapounakis, 1997: 16). Το εξαιρετικά επισφαλές τοπίο έρχεται να επισφραγίσει, όπως έχουμε προαναφέρει, η κατάργηση του Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας & Εστίας (Ο.Ε.Κ) το 2011 και μεταγενέστερα οι προσπάθειες κατάργησης του «νόμου Κατσέλη» περί προστασίας της πρώτης κατοικίας, μέσω της διεξαγωγής πλειστηριασμών (Παπαδοπούλου Δ., Κουραχάνης Ν., 2017: 153).

Σε διεθνές επίπεδο, εντοπίζεται μια ανοδική τάση όσον αφορά την εφαρμογή περιορισμών όσον αφορά στη χρήση του δημόσιου χώρου από τους άστεγους. Η τάση αυτή γίνεται αντιληπτή μέσω της θέσπισης μιας σειράς νόμων και κανονισμών, οι οποίοι στοχεύουν στην ποινικοποίηση των ανθρώπων που διαμένουν στο δημόσιο χώρο. Παραδείγματα τέτοιου είδους κανονισμών έχουν εδραιωθεί στις Η.Π.Α. Παράλληλα όμως αρχίζουν να εφαρμόζονται παγκοσμίως, ιδιαίτερα σε χώρες όπου το φαινόμενο των αστέγων είναι οξυμένο πχ. Αγγλία, διαμέσου ενός δικτύου νεοφιλελεύθερων πολιτικών. (Tosi, 2007: 225). Οι λεγόμενοι «anti-homeless laws», αναφέρονται με έμμεσο τρόπο στην ποινικοποίηση των αστέγων, αφού η άμεση στοχοποίηση μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας θα διέγειρε ζήτημα περί ρατσιστικής αντιμετώπισης. Επί της ουσίας όμως, τόσο το περιεχόμενό τους όσο και η εφαρμογή τους φαίνεται να στοχεύουν άμεσα στην κατηγορία του άστεγου πληθυσμού (Zanotto, 2012: 36).

Οι πιο συνηθισμένες απαγορεύσεις, που τέτοιες νομοθεσίες επιβάλλουν στο δημόσιο χώρο, είναι: ο ύπνος, η επαιτεία, η κατασκήνωση, η άσκοπη παρατεταμένη παραμονή, η στάση ή η κατάκλιση σε συγκεκριμένους χώρους, η δημιουργία ενοχλητικών οσμών, η χρήση κάποιου οχήματος ως κατοικία, το καθάρισμα των τζαμιών των διερχόμενων οχημάτων κτλ. Όλα τα παραπάνω μπορούν να αποτελέσουν ποινικά αδικήματα στο βαθμό που εκτελούνται εντός του δημόσιου χώρου. (Σκαπαρλής, 2013: 115). Επιπλέον, μια από τις πιο ακραίες και απάνθρωπες στρατηγικές απώθησης και περιθωριοποίησης των αστέγων από διάφορους χώρους, αποτελούν τα επονομαζόμενα «anti-homeless spikes». Συγκεκριμένα πρόκειται για τη τοποθέτηση αιχμηρών ή ανώμαλων αντικειμένων, σε σημεία και επιφάνειες που χρησιμοποιούνται πολύ συχνά από άστεγους συνανθρώπους μας πχ. κάτω από γέφυρες, ακόμα και σε εσοχές κτιρίων πχ. έξω από πολυκαταστήματα (Σκαπαρλής, 2003: 155-161).

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

5. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

5.1 Σκοπός έρευνας - Ερευνητικά ερωτήματα

Σκοπός της έρευνας είναι η απόδοση των χαρακτηριστικών και των αναγκών των συμπολιτών μας οι οποίοι ζουν στο δρόμο αλλά και η ανάδειξη των αιτιακών παραγόντων που τους παρακινούν στο να μην διαμένουν στις προσφερόμενες δομές. Η εργασία αυτή θα θέλαμε να αποτελέσει ένα είδος μηχανισμού αναθεώρησης των υφιστάμενων δομών, υπό το πρίσμα της υποκειμενικής κριτικής από τη πλευρά του υπό εξέταση δείγματος, προκείμενου δυνητικά να δημιουργηθούν νέα αποτελεσματικά προγράμματα πρόληψης και δομές εμπιστοσύνης για την εν λόγω περιθωριοποιημένη κοινωνική ομάδα στην Ελλάδα. Λόγω της μεγάλης μεταναστευτικής ροής τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας από χώρες της ανατολής, το πρόβλημα της αστεγίας έχει διογκωθεί και είναι πλέον πιο ορατό. Το πρόβλημα όμως προϋπήρχε. Ασχοληθήκαμε με τους ημεδαπούς άστεγους θέλοντας να μελετήσουμε πως ένας άνθρωπος που διαμένει στη χώρα του και δεν αντιμετωπίζει προβλήματα όπως να μην γνωρίζει την γλώσσα ή να έχει προβλήματα προσαρμογής σε ένα ξένο περιβάλλον (προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι αλλοδαποί άστεγοι) και χαίρει τα νόμιμα δικαιώματα ως πολίτης αυτής της χώρας και πόσο μάλλον μιας ευρωπαϊκής χώρας, να βρίσκεται σε κατάσταση αστεγίας και να διαμένει στο δρόμο.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται, ώστε να επιτευχθεί ο σκοπός της έρευνας, διαμορφώνονται ως εξής:

- Τα αίτια της αστεγίας
- Το βίωμα και η εμπειρία της αστεγίας/ Προβλήματα
- Τρόποι και στρατηγικές επιβίωσης
- Πρόσβαση στις κρατικές υπηρεσίες
- Προοπτικές και προτάσεις για το μέλλον

5.2 Εργαλείο της Έρευνας

Η ποιοτική μέθοδος αποτέλεσε το βασικό εργαλείο της συγκεκριμένης έρευνας. Η ποιοτική έρευνα στηρίζεται στο γεγονός ότι ο κοινωνικός κόσμος μπορεί να κατανοηθεί μόνο από τα άτομα που τον αποτελούν και στο ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά δεν μπο-

ρεί να περιγραφεί με γενικότητες (Cohen et al, 2000). Η χρήση ενός διαμορφωμένου οδηγού συνέντευξης, θεωρήθηκε ότι έδινε τη δυνατότητα διερεύνησης των βασικών ερευνητικών αξόνων καθώς στοχεύει κυρίως στην περιγραφή, ανάλυση, ερμηνεία και κατανόηση κοινωνικών φαινομένων (Ιωσηφίδης, 2008).

Σύμφωνα με τους Norman Denzin και Yvonna Lincoln (2005)¹ “*Η ποιοτική έρευνα είναι μια πλαισιοθετημένη δραστηριότητα (situated activity), η οποία τοποθετεί τον παρατηρητή στον κόσμο. Αυτή συνίσταται σε ένα σύνολο ερμηνευτικών και υλικών πρακτικών, οι οποίες κάνουν τον κόσμο ορατό. Αυτές οι πρακτικές μετασχηματίζουν τον κόσμο. Μετατρέπουν τον κόσμο σε μια σειρά από αναπαραστάσεις του εαυτού, συμπεριλαμβανομένων των σημειώσεων πεδίου, των συνεντεύξεων, των συνομιλιών, των φωτογραφιών, των μαγνητοφωνήσεων και των σημειώσεων σε ημερολόγια. Σε αυτό το επίπεδο, η ποιοτική έρευνα περιλαμβάνει μια ερμηνευτική, νατουραλιστική προσέγγιση στον κόσμο. Αυτό σημαίνει ότι οι ποιοτικοί ερευνητές μελετούν τα πράγματα στο φυσικό τους πλαίσιο, επιχειρώντας να δώσουν νόημα ή να ερμηνεύσουν τα φαινόμενα με όρους των νοημάτων που οι άνθρωποι δίνουν σε αυτά*”.

Η ποιοτική μέθοδος έρευνας λοιπόν, δίνει έμφαση στις διαδικασίες μέσα από τις οποίες διαμορφώνονται συγκεκριμένες καταστάσεις, σε αντίθεση με την ποσοτική μέθοδο έρευνας η οποία έχει ως στόχο τον έλεγχο συγκεκριμένων θεωρητικών υποθέσεων για το κοινωνικό φαινόμενο που εξετάζεται. Στην ποιοτική μέθοδο συχνά επιδιώκεται η αποσαφήνιση και συγκεκριμενοποίηση της θεωρίας μέσα από την έρευνα. Χαρακτηριστικό της ποιοτικής μεθόδου είναι και το βάθος στην έρευνα. Αυτό επιτυγχάνεται με την αμεσότητα και την προσωπική εμπλοκή του ερευνητή κατά τη συλλογή δεδομένων στην ερευνητική διαδικασία. Σύμφωνα με τον Mason (2003), τα άτομα που συμμετέχουν στην ποιοτική έρευνα δεν έχουν τον ρόλο του αντικειμένου από το οποίο αντλούμε μόνο τα δεδομένα. Αντίθετα, έχουν το ρόλο του ερευνητικού συνεργάτη με τον οποίο επικοινωνούμε άμεσα και σε βάθος (Ιωσηφίδης, 2008).

Βασικές διαφορές της ποσοτικής έρευνας από την ποσοτική μέθοδο είναι ότι στην ποσοτική μέθοδο η ερευνητική διαδικασία χρησιμοποιεί μια πιο γραμμική και δομημένη μορφή, η οποία τελειώνει πριν την έναρξη της ερευνητικής διαδικασίας και πρέπει να επιφέρει στατιστικά αποτελέσματα. Ακόμα, αν η ποσοτική έρευνα ξαναγίνει χρησιμοποιώντας τα ίδια δεδομένα, θα πρέπει να επιφέρει και τα ίδια αποτελέσματα. Από την

¹ Ισάρη, Φ., Πούρκος, Μ., *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας στην Ψυχολογία και την εκπαίδευση*, ΣΕΑΒ, Αθήνα, 2015.

άλλη μεριά, στη ποιοτική μέθοδο η ερευνητική διαδικασία ακολουθεί μια πιο κυκλική και ευέλικτη μορφή η οποία μπορεί να συνεχίζεται και να μεταβάλλεται κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας (Cohen et al, 2000· Ιωσηφίδης, 2008).

Στη συγκεκριμένη μελέτη επιλέχθηκε η ατομική ημιδομημένη συνέντευξη, μέσω ενός ενδεικτικού οδηγού που διαμορφώθηκε για την αποτελεσματικότερη διεξαγωγή της έρευνας. «η ημιδομημένη συνέντευξη εις βάθος αποτελείται από ένα σύνολο προκαθορισμένων, κατά κάποιο τρόπο, ερωτήσεων και χρησιμοποιείται συχνά από νέους ποιοτικούς μελετητές ώστε να έχουν έναν οδηγό για τα θέματα που θεωρούν ότι είναι σημαντικά να καλύψουν στο πλαίσιο της συνέντευξης. Χρειάζεται να σημειωθεί εδώ ότι ο συγκεκριμένος τύπος συνέντευξης παρουσιάζει ευελιξία: α) ως προς την τροποποίηση του περιεχομένου των ερωτήσεων ανάλογα με τον ερωτώμενο, β) ως προς την εμβάθυνση σε κάποια θέματα με συμμετέχοντες που κρίνονται κατάλληλοι, γ) ως προς τη σειρά με την οποία τίθενται οι ερωτήσεις και δ) ως προς την πρόσθεση ή αφαίρεση ερωτήσεων ή θεμάτων για συζήτηση» (Ισάρη. Φ., Πούρκος. Μ., 2015). Οπότε παρόλο που η ημι-δομημένη συνέντευξη αποτελείται από ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων, ο ερευνητής διαθέτει περισσότερη ευελιξία στο να προσαρμόζει τις ερωτήσεις του οδηγού, να αλλάζει τη αλληλουχία σε αυτές ανάλογα με την πορεία της συνέντευξης, να προσθέσει νέες ερωτήσεις ή να αφαιρεί κάποιες από τις ήδη υπάρχουσες ερωτήσεις ανάλογα με τον συνεντευξιαζόμενο. Ο λόγος που χρησιμοποιήθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη, είναι το πλεονέκτημα της στο να ελίσσεται ο συνεντευκτής και να μην ακολουθεί μια τυποποιημένη φόρμα, αλλά να προσαρμόζει τις ερωτήσεις σύμφωνα με τις ανάγκες που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της διαδικασίας (Cohen et al 2000).

Η συνέντευξη μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως βασικό μέσο συλλογής πληροφοριών καθώς επιτρέπει στον ερευνητή να αντλήσει πληροφορίες σε βάθος που αφορούν στάσεις, αντιλήψεις και συμπεριφορές των συνεντευξιαζόμενων. Με την επίτευξη της σωστής επικοινωνίας μεταξύ ερευνητή και ερωτώμενου, η συνέντευξη μπορεί ακόμη, να οδηγήσει στον εντοπισμό και την διερεύνηση θεμάτων τα οποία δεν είχαν καθοριστεί από πριν (Ιωσηφίδης, 2008). Ο Mishler υποστηρίζει ότι η ποιοτική συνέντευξη αποτελεί ουσιαστικά έναν «διάλογο» μεταξύ συνομιλητών που εξαρτάται από τους τρόπους με τους οποίους ο συνεντευκτής και ο ερωτώμενος πλαισιώνουν νοηματικά και οικοδομούν από κοινού το νόημα των ερωτήσεων και των απαντήσεων (Mishler E.G., 1996). Τα στοιχεία που θα προκύψουν πρέπει να συνδυαστούν μεταξύ τους για να δώσουν και

στο τέλος κάτι «ζωντανό και αυθεντικό» που αντιστοιχεί στη ζωντανή επικοινωνία μεταξύ του ερευνητή και του υποκειμένου της έρευνας.²

5.3 Μέθοδος ποιοτικής ανάλυσης και κωδικοποίησης

Η ανάλυση της ποιοτικής έρευνας δεν μπορεί να εμπεριέχει στατιστικές αναλύσεις και συγκριτικά γραφήματα όπως η ανάλυση ποσοτικών ερευνών, καθώς δεν ενδιαφέρει να εξαχθούν μετρήσιμες έννοιες και αποτελέσματα. Στην περίπτωση που έχουν διεξαχθεί μαγνητοφωνημένες ημι-δομημένες συνεντεύξεις, θα πρέπει να γίνει απομαγνητοφώνηση και αυτές να καταγραφούν κατά λέξη. Έτσι ο ερευνητής έχει τη δυνατότητα να ακούσει και εν συνεχεία να διαβάσει πολλές φορές όλα τα δεδομένα του, ώστε να τα κατανοήσει πλήρως και να μπορέσει να μεταβεί στο επόμενη βήμα της ανάλυσης, αυτό της κωδικοποίησης των αποτελεσμάτων.

Η κωδικοποίηση είναι ένας τρόπος συμπίεσης του μεγάλου όγκου των ποιοτικών δεδομένων με την τμηματοποίηση τους. Με την απόδοση δηλαδή μιας θεματικής ετικέτας ή την ένταξη κάποιου δεδομένου σε μια συγκεκριμένη κατηγορία, την οποία ο ερευνητής ορίζει συνήθως εκ των υστέρων ανάλογα με τα όσα προέκυψαν από την συλλογή δεδομένων. Απαραίτητο για τη σωστή ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων είναι οι κωδικοί οι οποίοι τοποθετούνται από τον ερευνητή σε ενότητες του κειμένου, να αναδύονται μέσα από το κείμενο και όχι να επιβάλλονται από τον ίδιο. Συνήθως, οι κωδικοί αυτοί αποτελούν μια συντομογραφία που συνδέεται με το νόημα του συγκεκριμένου κομματιού ώστε να διευκολύνουν τον ερευνητή βλέποντας την αργότερα να καταλάβει σε τι αναφέρεται το αρχικό κείμενο. Όταν σε όλο το κείμενο έχουν τοποθετηθεί ταμπέλες και κωδικοί έχει γίνει δηλαδή πλήρη ομαδοποίηση των τμημάτων του, έχει τελειώσει και η πρώτη φάση κωδικοποίησης (Cohen et al, 2000· Ιωσηφίδης, 2008).

Στη δεύτερη φάση της κωδικοποίησης εντοπίζονται οι όμοιοι κωδικοί μέσα στο κείμενο και εφόσον πράγματι υπάρχουν ομοιότητες μεταξύ τους, τοποθετούνται μαζί και σχηματίζουν θεματικές ενότητες. Οι θεματικές ενότητες βοηθούν τον ερευνητή να ξεκινήσει να κινείται προς την κατεύθυνση της παραγοντοποίησης δεδομένων καθώς αποτελούν την τελική ερμηνεία, ανάλυση και κατανόηση των δεδομένων που έχουν αντληθεί από την ερευνητική διαδικασία. Τέλος, στο σημείο αυτό για να έχουμε έγκυρα αποτελέσματα, οι θεματικές ενότητες δε θα πρέπει να ξεπερνούν τους μονοψήφιους αριθμούς (Ιωσηφίδης, 2008· Cohen et al, 2000).

² Silverman D., "Analyzing Talk and Text" in N.K. Denzin & Y.S. Lincoln, (Eds), Handbook of Qualitative Research, 2nd ed., Sage publications, London, 2000, σ. 825

5.4 Δείγμα Έρευνας

Το πρώτο βήμα, είναι να οριστεί ο πληθυσμός από τον οποίο θα διεξαχθούν τα αποτελέσματα της έρευνας. Θεωρητικά, θα πρέπει να αναφέρουμε πως η δειγματοληψία «αναφέρεται στη μέθοδο που χρησιμοποιείται από τους ερευνητές για την επιλογή ενός δεδομένου αριθμού ανθρώπων (ή πραγμάτων) από έναν πληθυσμό για να συμπεριληφθούν σε μια μελέτη. Με άλλα λόγια η δειγματοληψία αφορά στην στρατηγική για την επιλογή του δείγματος της έρευνας το οποίο χρησιμοποιείται για πρακτικούς λόγους, αφού συνήθως δεν είναι εφικτό να συλλέξουν δεδομένα από όλα τα άτομα σε έναν πληθυσμό. Ο όρος «πληθυσμός» εδώ αναφέρεται στο σύνολο των περιπτώσεων που μπορεί να ενδιαφέρουν τους ερευνητές, είτε πρόκειται για ανθρώπους είτε για ομάδες, οργανισμούς, χώρες ή ακόμα και για καταστάσεις, γεγονότα, χρονικές περιόδους ή κοινωνικοπολιτισμικές διαδικασίες κ.α. (Marshall, 1996· Robson, 2007). Γενικά, η διαδικασία της δειγματοληψίας αποτελεί ένα σημαντικό μέρος του ερευνητικού σχεδιασμού καθώς η επιλογή του δείγματος επηρεάζει τόσο την ποιότητα των δεδομένων όσο και τα συμπεράσματα της έρευνας» (Ισάρη, Φ., Πούρκος, Μ., 2015).

Τον πληθυσμό της συγκεκριμένης ποιοτικής μελέτης αποτελούν οι έλληνες άστεγοι που ζουν στο κέντρο της Αθήνας. Από την αρχή αποκλείστηκαν αλλοδαποί άστεγοι καθώς θεωρείται ότι έχουν διαφορετικά κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά και ξεχωριστές ανάγκες από τις έλληνες άστεγους (π.χ. η μετανάστευση οδήγησε στην έλλειψη στέγης). Επίσης αποκλείστηκαν τα άτομα που βρίσκονται σε κατάσταση αστεγία λόγω ψυχικών διαταραχών διότι είναι ένας βασικός παράγοντας που οδηγεί σε αυτή την κατάσταση όμως είναι ένα πεδίο στο οποίο δεν μπορούμε να εντρυφήσουμε εφόσον δεν έχουμε τις απαραίτητες γνώσεις, απλά θα το αναφέρουμε διότι αποτελεί βασικό στοιχείο που δεν μπορούμε να αγνοήσουμε.

Η δειγματοληψία βασίστηκε στην αυτοδιάθεση και την προθυμία των άστεγων ατόμων να συμβάλλουν στην εκπόνηση της ερευνητικής δραστηριότητας.

5.5 Διαδικασία Συλλογής Δεδομένων

Η ερευνητική δραστηριότητα υλοποιήθηκε κατά το χρονικό διάστημα 11/10/17 έως 15/12/17. Για τη διεξαγωγή της ερευνητικής διαδικασίας πραγματοποιήθηκε η διαμόρφωση ενός οδηγού συνέντευξης.

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν κατόπιν τυχαίων συναντήσεων όμως παρέχονταν εξαρχής στους συνεντευξιαζόμενους πληροφορίες και διευκρινήσεις για το θέμα, το

σκοπό και τη διαδικασία της έρευνας. Η μέση διάρκεια της συνέντευξης ήταν σαράντα λεπτά (40') και πραγματοποιήθηκε με τη χρήση συσκευής μαγνητοφώνου. Διευκρινίστηκε σε κάθε περίπτωση ότι τα προσωπικά στοιχεία των συνεντευξιαζόμενων θα παραμείνουν απόρρητα ενώ τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης μελέτης θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά και μόνο για ερευνητικούς λόγους.

Το πρώτο στάδιο της συνέντευξης περιελάμβανε πληροφορίες και ενημέρωση των συνεντευξιαζόμενων σχετικά με τον σκοπό της παρούσης μελέτης. Ο οδηγός συνέντευξης περιλάμβανε δεκαοχτώ (18) ερωτήσεις.

5.6 Δυσκολίες Έρευνας

Κρίνεται σημαντικό να καταγραφούν ορισμένες δυσκολίες και προβλήματα που προέκυψαν κατά την διεξαγωγή της ερευνητικής διαδικασίας. Στη φάση του σχεδιασμού και της υλοποίησης της συγκεκριμένης έρευνας, οι σημαντικότερες δυσκολίες συνοψίζονται ως εξής:

- Έλλειψη επαρκούς βιβλιογραφίας
- Απουσία ερευνών σχετικά με τους άστεγους στην Ελλάδα
- Δυσκολία στην εύρεση του δείγματος και καθορισμό συναντήσεων λόγω απροθυμίας των άστεγων ατόμων να συνεντευξιαστούν.

5.7 Παρουσίαση του Δείγματος

Το συνολικό δείγμα των συμμετεχόντων αποτέλεσαν δέκα (10) άστεγα άτομα, εκ των οποίων πέντε (5) γυναίκες και πέντε (5) άνδρες διαφορετικών ηλικιών.

Στέλλα, 51 χρονών, απόφοιτος ΤΕΙ νοσηλευτικής, ανύπαντρη μητέρα με ένα παιδί 20 ετών. Καταγωγή από Αθήνα και μένει τα τέσσερα τελευταία χρόνια στο δρόμο μετά από προβλήματα που είχε με την μητέρα της λόγω του εθισμού της σε ναρκωτικές ουσίες. Τελευταία εργασία είχε πριν τρία χρόνια ως γραμματειακή υποστήριξη σε ιατρείο στο οποίο εργαζόταν για τέσσερα χρόνια.

Ο Στάθης είναι 44 χρονών, απόφοιτος Λυκείου, διεζευγμένος με δυο παιδιά, των οποίων την κηδεμονία έχει η πρώην σύζυγος του, με την οποία είχε χωρίσει το 2013. Μέχρι το 2015 δούλευε σε μια εταιρεία ως εξωτερικός πωλητής. Τον Φεβρουάριο του 2015 και ενώ βρισκόταν εν κινήσει με το αυτοκίνητό του, στο οποίο επέβαιναν η τότε σύντροφος του και τα δύο του παιδιά, υπέστη τρία διαδοχικά εγκεφαλικά επεισόδια με αποτέλεσμα μέχρι σήμερα να έχει κινητικό πρόβλημα καθώς όλη η αριστερή μεριά του

σώματος του να έχει παραλύσει και να χρησιμοποιεί μαστούνι για να μετακινείται. Μετά από ένα μεγάλο χρονικό διάστημα κατά το οποίο νοσηλευόταν στο νοσοκομείο, μετακόμισε για την ανάρρωση του στο πατρικό του σπίτι στο Αγρίνιο στους γονείς του.

Μιχάλης, τεχνικός υπολογιστών, 38 χρονών και διεξυγμένος με ένα παιδί, μια κόρη 6 χρονών, της οποίας την κηδεμονία έχει η πρώην σύζυγος του. Έχει καταγωγή από την Αθήνα και έμενε με την οικογένεια του στα κάτω Πατήσια. Η τελευταία του εργασία ήταν πριν 5 χρόνια στο καζίνο της Πάρνηθας ως προσωπικό ασφαλείας. Λόγω προβλημάτων που είχε με τον τζόγο έχασε την δουλειά του και στην συνέχεια την σύζυγό του. Τα τελευταία τρία χρόνια μένει στο δρόμο και συγκεκριμένα στην οδό Πατησίων.

Γεωργία, 38 ετών, απόφοιτος λυκείου, κατάγεται από την Αθήνα και προέρχεται από ευκατάστατη οικογένεια. Ζει στο δρόμο πέντε χρόνια, είναι χρήστης ναρκωτικών τα τελευταία είκοσι χρόνια με μια παύση δυο ετών λόγω εγκυμοσύνης. Έχει ένα αγοράκι επτά ετών το οποίο ζει με την οικογένειά της. Δήλωσε ότι το επισκέπτεται ανά τακτά χρονικά διαστήματα, όποτε η ίδια νιώθει καλά. Μένει κοντά στο πατρικό της και για να καλύψει τις βιοποριστικές τις ανάγκες ενίοτε εκδίδεται.

Χριστίνα, 26 ετών, απόφοιτος λυκείου, κατάγεται από την Αθήνα και προέρχεται από οικογένεια εργατών με χαμηλά εισοδήματα. Δεν έχει εργαστεί ποτέ. Ζει στο δρόμο τρία χρόνια, κάνει χρήση ναρκωτικών τα πέντε τελευταία χρόνια και είναι έγκυος τεσσάρων μηνών από τον σύντροφό της ο οποίος είναι και εκείνος χρήστης. Τους δυο τελευταίους μήνες η Χριστίνα έχει επιστρέψει στο πατρικό της σπίτι αλλά δεν σκοπεύει να μείνει εκεί μετά την γέννηση του παιδιού της, διότι οι γονείς της δεν δέχονται τον σύντροφό της. Σκοπεύει να παραχωρήσει την ανατροφή του παιδιού της στους γονείς της μέχρι να καταφέρουν με τον σύντροφό της να ορθοποδήσουν και να το αναλάβουν εκείνοι πλέον.

Ισμήνη, 67 ετών, έχασε τους γονείς της σε ηλικία δεκατεσσάρων ετών, παράτησε το σχολείο στο Γυμνάσιο, έφυγε από το σπίτι και από τότε εκδίδεται για βιοποριστικούς λόγους. Ζει στο δρόμο πάνω από δέκα χρόνια αφού όλα τα προηγούμενα χρόνια διέμενε στους οίκους ανοχής που εργαζόταν. Δεν έχει αποκτήσει παιδιά και στο παρελθόν έκανε σποραδική χρήση ναρκωτικών. Έχει μια αδερφή στην Αμερική η οποία δεν γνωρίζει για την κατάσταση στην οποία βρίσκεται η Ισμήνη και έναν αδερφό στην επαρχία ο οποίος γνωρίζει και αδιαφορεί. Λόγω της πολύ κακής της σχέσης με τον αδερφό της έφυγε από το σπίτι σε τόσο μικρή ηλικία.

Γιώργος, 50 ετών, απόφοιτος γυμνασίου, από Αθήνα, περιοχή Περιστερί με καταγωγή από την Σάμο. Ανύπαντρος και άνευ τέκνων. Πρώην αθλητής της πάλης. Μεγάλωσε με τον πατέρα του και έτερα συγγενικά πρόσωπα διότι σε μικρή ηλικίας έχασε την μητέρα του. Δούλευε σαν προσωπικό φύλαξης σε νυκτερινά μαγαζιά και έπειτα φυλακίστηκε λόγω εμπορία ναρκωτικών και κλοπών για δώδεκα (12) χρόνια. Μένει τα τελευταία δυόμισα χρόνια (δηλαδή μετά την φυλακή) στο δρόμο και δουλεύει περιστασιακά σε δουλειές ολιγόωρης απασχόλησης όπως διανομή φυλλαδίων.

Παναγιώτης, 42 ετών. Αθηναίος, έμεινε χρόνια στην Κυψέλη, με καταγωγή από Κεφαλονιά. Μεγάλωσε σε μια τετραμελή οικογένεια όπου και οι δυο γονείς του ασκούσαν σωματική βία σε εκείνον και λιγότερο στην αδερφή του. Όταν αποφοίτησε από την τρίτη τάξη του Λυκείου έφυγε από το σπίτι και συγκατοίκησε με μια γυναίκα 12 χρόνια μεγαλύτερη του με την οποία είχαν σχέση και σκόπευαν να παντρευτούν. Δούλεψε σε νυκτερινά μαγαζιά ως προσωπικό ασφαλείας, όπου μετά από ένα περιστατικό με θαμώνα καταδικάστηκε σε φυλάκιση και έμεινε έγκλειστος στη φυλακή για 3,5 χρόνια. Λόγω της φυλάκισης του χώρισε με την τότε σχέση του. Όταν αποφυλακίστηκε έμεινε για μικρό χρονικό διάστημα σε φιλικά πρόσωπα μέχρι που εργάστηκε ως κλητήρας στο περιοδικό «ΚΛΙΚ» και κατάφερε να νοικιάσει μια γκαρσονιέρα στην περιοχή της Κυψέλης. Εργάστηκε εκεί για παραπάνω από 3 χρόνια. Όταν έκλεισε το περιοδικό έμεινε χωρίς δουλειά και γύρισε στο πατρικό του σπίτι για μικρό χρονικό διάστημα διότι οι γονείς του τον έδιωξαν από το σπίτι διότι δεν συνεισέφερε οικονομικά αφού ήταν άνεργος. Τα τελευταία πέντε χρόνια μένει στο δρόμο στο κέντρο της Αθήνας.

Αγγελική, 35 ετών, μεγάλωσε στην Αθήνα με καταγωγή από Χίο, απόφοιτος ΙΕΚ. Δούλευε ως υπάλληλος ξενοδοχείου για 12 χρόνια στην Χίο. Όταν το 2014 το ξενοδοχείο έκλεισε δεν μπόρεσε να ξαναβρεί δουλειά. Επέστρεψε στην Αθήνα, στο πατρικό της σπίτι, όμως σύντομα έμπλεξε με τα ναρκωτικά και έτσι οι γονείς της την έδιωξαν από το σπίτι. Τους τελευταίους οχτώ μήνες ζει έξω από μια εκκλησία στο κέντρο της Αθήνας και συμμετέχει σε πρόγραμμα αποτοξίνωσης.

Μάκης, 40 ετών, απόφοιτος Λυκείου. Καταγωγή από Αθήνα, έμεινε στα Πετράλωνα. Έχει χάσει και τους δυο του γονείς και έχει μια αδερφή μεγαλύτερη σε ηλικία, με την οποία δεν έχει καμία επικοινωνία. Είναι άστεγος από το 2010 όταν έκλεισε το μπακάλικο που ήταν ιδιοκτήτης. Τα χρέη είχαν σαν αποτέλεσμα να τον εγκαταλείψει η γυναίκα του με τα δυο τους παιδιά και να μετακομίσουν στην επαρχία. Διατηρεί μέχρι σήμερα

τηλεφωνική επικοινωνία μαζί τους. Τα χρέη όμως είχαν σαν αποτέλεσμα να ζει τα τελευταία χρόνια κάτω από μια γέφυρα στο κέντρο της Αθήνας.

6. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΈΡΕΥΝΑΣ

6.1 Τα αίτια της αστεγίας

Η οικογένεια είναι ένας σημαντικός κοινωνικός θεσμός. Η κοινωνικοποίηση των μελών, η συνύπαρξη και η κάλυψη βασικών βιοτικών και συναισθηματικών αναγκών στο πλαίσιο της οικογένειας εξαρτώνται και από την ευρύτερη οργάνωση της κοινωνίας. Στην ερώτηση λοιπόν για το πώς οδηγήθηκαν στην αστεγία η πλειοψηφία των συνεντευξιαζόμενων, παρόλο που οι ιστορίες τους είναι τόσο διαφορετικές, καταλήξαμε πως εγκαταλείφθηκαν από τις οικογένειες τους και έτσι κατέληξαν να μένουν στο δρόμο. Υποστηρίζουν πως πρέπει να υπάρχει ο δυνατός δεσμός της οικογένειας και έτσι οι άνθρωποι προστατεύονται από το να καταλήγουν να μένουν στο δρόμο. Οι ίδιοι νιώθουν απογοητευμένοι από αυτές παρόλο που οι περισσότεροι δεν είχαν ευχάριστα παιδικά χρόνια. Έχουν αυξημένο το αίσθημα της εγκατάλειψης και της μοναξιάς. Ενδεικτικά:

Παναγιώτης: «Μικρός και οι δυο γονείς μου ασκούσαν σωματική βία επειδή, όπως υποστήριζαν, ήμουν πολύ ζωηρός. Και ποιο παιδί δεν είναι; Δουλειά σου σαν γονέας είναι να ξέρεις να το χειριστείς το παιδί. Αυτοί δεν ξέρανε και δεν μάθανε. Έτσι όταν βρήκα την ευκαιρία όταν ενηλικιώθηκα έφυγα από το σπίτι».

Η οικογένεια είναι αναμφίβολα το πιο ζωντανό κοινωνικό κύτταρο. Είναι ο καθρέφτης ολόκληρης της κοινωνίας. Ο θεσμός της οικογένειας είναι κατεξοχήν ιερός και χρήσιμος, αφού η οικογένεια και η ζωή μέσα σ' αυτήν, όταν βέβαια είναι αρμονική, προσφέρει αμέτρητα αγαθά και ωφέλειες στον άνθρωπο. Αυτή ευθύνεται για τη διαμόρφωση του ανθρώπινου χαρακτήρα, καθώς και για την ατομική και κοινωνική εξέλιξη του κάθε ατόμου ξεχωριστά. Είναι ολοφάνερο ότι τα αγαθά και οι ωφέλειες που προσφέρει η οικογενειακή ζωή στο άτομο είναι πολλές και σημαντικές. Ωστόσο, τα αποτελέσματα δεν είναι τόσο ευοίωνα και θετικά, σε περιπτώσεις που η οικογένεια δεν υπάρχει ή δε λειτουργεί με το σωστό τρόπο. Τότε υπάρχει σοβαρό πρόβλημα με καταστρεπτικές συνέπειες, τόσο για το ίδιο το άτομο όσο και για την κοινωνία γενικότερα. Είναι φανερό ότι στην εποχή που ζούμε ο θεσμός της οικογένειας περνά κάποια κρίση ακόμα και στην Ελλάδα.

6.2 Το βίωμα και η εμπειρία της αστεγίας - Προβλήματα

Στην έρευνα μας όλοι οι άστεγοι που ρωτήθηκαν, ομολογούν ότι ο κυρίως τρόπος για να εξασφαλίζουν τα προς το ζην μέσω της επαιτείας. Δηλώνουν ότι καταφεύγουν στη ζητιανιά και αυτός είναι ο δεύτερος λόγος που επιλέγουν να κινούνται στο κέντρο της

Αθήνας, σε πολυσύχναστους δρόμους. «όπου έχει καλό πέρασμα» όπως λένε οι ίδιοι. Το μετρό, τα φανάρια, δίπλα από ΑΤΜ, έξω από σούπερ μάρκετ, καταμεσής στον δρόμο είναι μερικά από τα πόστα επαπειτίας των συμμετεχόντων, που ζητούν είτε χρήματα είτε κάτι φαγώσιμο. Στέκονται για ώρες σε συγκεκριμένα σημεία και επαιτούν για να αγοράσουν κάτι να φάνε. Άλλοι, όπως ο Μιχάλης προσφέρουν οι ίδιοι κάποιου είδους «υπηρεσίας» προκειμένου να έχουν ως απολαβή κάποιο χρηματικό ποσό. Ενδεικτικά:

Μιχάλης: «Άλλες φορές βοηθάω κυρίες να πάνε τις βαριές τσάντες στο αυτοκίνητό τους και μου δίνουν είτε κάτι φαγώσιμο ή κάποιο χρηματικό ποσό σε αντάλλαγμα. Τόσο καιρό που το κάνω αυτό έχω αποκτήσει την δική μου «πελατεία». Με ξέρουν τόσα χρόνια και δεν με φοβούνται.».

Κάποιοι από τους συνεντευξιαζόμενους μας ανέφεραν πως έχουν υποπέσει στον πειρασμό να κλέψουν. Είναι η πείνα και η απελπισία που οδηγεί, όπως μας λένε, τον άνθρωπο να κλέψει, η παραμέληση και η απόγνωση. Έτσι όμως έχουν έρθει και αντιμέτωποι με τον Νόμο και αυτό είναι ένα ρίσκο που δεν παίρνουν οι περισσότεροι προκειμένου να διατηρήσουν την ελευθερία αλλά και την ηρεμία τους.

Όμως για τις γυναίκες υπάρχει και μια δεύτερη δίοδος χρημάτων. Αυτή είναι η πορνεία. Οι γυναίκες «εκμεταλλευόμενες» την φύση τους ρισκάρουν την υγεία τους και την σωματική τους ακεραιότητα και «πουλάνε» ακόμα και τον εαυτό τους για να μπορέσουν να εξασφαλίσουν την δόση τους και την σίτισή τους. Το δείγμα μας αντιλαμβανόμαστε πως η πορνεία αποτελεί φυσικό επακόλουθο για τις άστεγες γυναίκες και κυρίως εκείνες που είναι εξαρτημένες στη χρήση ουσιών και τις περισσότερες φορές χωρίς τις απαραίτητες προφυλάξεις.

Επίσης οι γυναίκες του δείγματός μας, που έχουν παιδιά, κατά την περίοδο της εγκυμοσύνης τους μας δήλωσαν πως κυρίως διέμεναν στα πατρικά τους σπίτια με τους γονείς τους όπου τους διασφάλιζαν την σίτιση και την διαμονή. Εδώ πάλι συναντάμε τον θεσμό της οικογένειας που ιδιαίτερα στην Ελλάδα είναι πολύ ισχυρός.

Η πλειοψηφία των συνεντευξιαζόμενων που έχουν παιδιά διατηρούν σχέσεις με τα συγγενικά πρόσωπα που έχουν αναλάβει την ανατροφή τους και στις περιπτώσεις των γυναικών προσπαθούν να τα επισκέπτονται χωρίς εκείνα να το επιθυμούν. Παρόλη την δύσκολη κατάσταση στην οποία βρίσκονται οι άστεγοι του δείγματός μας, βρίσκουν την ωριμότητα και διαλέγουν τα πιο υπεύθυνα άτομα του συγγενικού τους προβάλλοντος για να «εξασφαλίσουν» κατά κάποιο τρόπο ένα ασφαλές και υγιές περιβάλλον για

τα παιδιά τους. Προσπαθούν και μέσα από την όποια επικοινωνία να αποτελούν και εκείνοι μέλος της οικογένειας και φροντίζουν να μαθαίνουν πληροφορίες για τα παιδιά τους. Αυτό όμως ίσως να μην είναι αρκετό για να αποτρέψει την εμφάνιση του αισθήματος της εγκατάλειψης για εκείνα τα παιδιά. Ενδεικτικά:

Στέλλα: «Ο γιός μου επίσης δεν μου μιλάει. Τον είχα συναντήσει κάποια στιγμή τυχαία στον δρόμο και έκανε πως δεν με γνωρίζει. Μάλλον ντράπηκε για μένα. Αλλά και εγώ δεν επέμεινα. Έδειξα κατανόηση».

Η διερεύνηση των σχέσεων των αστέγων με το οικογενειακό, συγγενικό και φιλικό περιβάλλον, κρίθηκε απαραίτητη καθώς, όπως όλα δείχνουν, αποτελεί μια σημαντική παράμετρο για το θέμα που εξετάζουμε. Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων το θέμα των σχέσεων με την οικογένεια ήταν κάτι που συνεχώς, έμμεσα ή άμεσα, βρισκόταν στο προσκήνιο. Είναι γνωστό ότι η πρόσβαση στην οικογένεια, σε φίλους και σε άλλα διαθέσιμα δίκτυα υποστήριξης εξασφαλίζει για το άτομο τους απαραίτητους όρους πρόληψης καταστάσεων κοινωνικού αποκλεισμού. Μια δύσκολη οικογενειακή ζωή συνιστά κοινωνική μειονεξία και καθιστά τα άτομα που την βιώνουν ευάλωτα. Η έλλειψη υποστηρικτικού περιβάλλοντος θέτει σε κίνδυνο την αξιοπρεπή διαβίωση του ατόμου οδηγώντας το σε συνθήκες κοινωνικής απομόνωσης και περιθωριοποίησης. Εκτός των περιπτώσεων που προαναφέρθηκαν, οι υπόλοιποι συνεντευξιαζόμενοι δεν διατηρούν επαφές ούτε με την οικογένεια τους αλλά ούτε και με φίλους από το παρελθόν (προαστεγίας) είτε από επιλογή τους είτε όχι.

Υπάρχει λοιπόν και το στοιχείο της περηφάνιας, της ντροπής και του εγωισμού που οδηγεί τους συνεντευξιαζόμενους να μην διατηρούν καμία επαφή με το πρότερο περιβάλλον τους. Η φυλάκιση εκτός από τον στιγματισμό που επιφέρει σε όσους έχει επιβληθεί ως ποινή, κάτι που δημιουργεί ούτως ή άλλως προβλήματα στην προσπάθεια ανεύρεσης εργασίας, δημιουργεί σοβαρές ρήξεις με το οικογενειακό ή φιλικό περιβάλλον. Ο αποφυλακισμένος συνήθως είτε διακατέχεται από αισθήματα ντροπής είτε δεν γίνεται εύκολα ή καθόλου αποδεκτός από το περιβάλλον του με συνέπεια την αδυναμία επιστροφής στο σπίτι ή την έλλειψη υποστήριξης που θα τον βοηθούσε να επανενταχθεί στη κοινωνία, βρίσκοντας παράλληλα και ένα χώρο για να στεγαστεί.

Όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι, παρόλο που κάποιοι από αυτούς αντιμετώπιζανε προβλήματα υγείας, ανέφεραν πως θεωρούσαν πολυτέλεια να φροντίζουν την υγεία τους. Σύμφωνα με έρευνες πιο ευάλωτοι στο να οδηγηθούν εκτός στέγης φαίνεται να είναι όσοι

πάσχουν από κάποια ψυχική νόσο, κάτι που επιβεβαιώνει και το δείγμα μας. Σύμφωνα με τους συνεντευξιαζόμενους πολλοί άστεγοι πάσχουν από κάποια ψυχική νόσο.

Η αντιμετώπιση των αναγκών υγιεινής είναι επίσης ένα πρόβλημα για κάποιον που μένει στο δρόμο. Κυρίως για μια γυναίκα. Κάποιες επισκέπτονται το πατρικό τους και εκπληρώνουν τις ανάγκες υγιεινής τους καθώς όπως δήλωσαν ειδικά τις ημέρες της εμμηνόρρηξης είναι πάρα πολύ δύσκολη η διαβίωση στο δρόμο. Κάποιοι από τους άστεγους φροντίζουν την προσωπική τους υγιεινή σε μαγαζιά γρήγορης εστίασης που βρίσκονται κοντά στο μέρος που διαμένουν και τους γνωρίζουν και τους το επιτρέπουν. Μόνο δυο από τους ερωτηθέντες ανέφεραν πως επισκέπτονταν σημεία όπου διάφορες ΜΚΟ πρόσφεραν υπηρεσίες για την φροντίδα υγιεινής των αστέγων, όπως η PRAKSIS στην πλατεία Κουμουνδούρου. Όμως για την πλειοψηφία η φροντίδα της υγιεινής τους δεν έχει πρωταρχική σημασία, ιδιαίτερα με την πάροδο του χρόνου εφόσον διαμένει κανείς στο δρόμο.

Γεωργία: «Κάποιες μέρες με τα χρήματα που έβγαζα δεν αγόραζα φαγητό αλλά τα απαραίτητα για την προσωπική μου υγιεινή. Με τον καιρό όμως σταμάτησα να το κάνω ή το έκανα όχι τόσο συχνά. Τα λεφτά είναι ελάχιστα και δεν φτάνουν να πάρω τη δόση μου και να αγοράσω σαμπουάν».

Ένα από τα βασικά κοινά χαρακτηριστικά των αστέγων του δείγματος είναι το αίσθημα της απομόνωσης και του κοινωνικού αποκλεισμού που εξέφρασαν. Όλοι δήλωσαν πως αισθάνονται την εγκατάλειψη όχι μόνο από την οικογένεια και το κοινωνικό τους περίγυρο αλλά και από την κοινωνία και τους συμπολίτες τους.

Αγγελική: «Υπάρχουν μέρες που δεν μπορώ με τα λεφτά της επαιτείας να αγοράσω τίποτα να φάω. Οι περισσότεροι με προσπερνάνε. Δεν ξέρω γιατί. Επειδή είμαι βρώμικη; Επειδή με φοβούνται; Κανένας όμως δεν αναλογίζεστε γιατί είμαι εδώ, που είμαι, τι μπορεί να μου συνέβη και με προσπερνάνε».

6.3 Τρόποι και στρατηγικές επιβίωσης

Η προστασία της σωματικής τους ακεραιότητας, κυρίως, αλλά και της όποιας «περιορισίας» που διαθέτουν είναι ο κύριος και πιο σημαντικός λόγος που αυτοί οι άνθρωποι επιλέγουν το κέντρο της Αθήνας και πολυσύχναστους δρόμους όπως η οδός Σταδίου ή η πλατεία Ομονοίας. Η μικροεγκληματικότητα έχει αυξηθεί και καθιστά αυτόματα τους δρόμους της Αθήνας καθόλου ασφαλή. Ενδεικτικά:

Μιχάλης: «Μένω στην πλατεία Ομονοίας γιατί είναι πιο ασφαλές. Εδώ έχει πάντα ή αστυνομία ή security από τα μαγαζιά. Αν πας σε κανένα στενό, σε καμιά γωνία θα σε βρουν με καμιά μαχαιριά στα πλευρά το πρωί».

Μόνο δύο από τις γυναίκες συνεντευξιαζόμενες δήλωσαν ότι έχει πέσει θύμα σωματικής βίας όμως νιώθουν περισσότερο ασφάλεια όταν βρίσκεται μαζί τους κάποιος άνδρας, φίλος ή σύντροφος. Όλοι, ανεξαρτήτως φύλου, έχουν πέσει θύματα κλοπής, είτε κατά τη διάρκεια του ύπνου, είτε όπως στην πλειοψηφία των αντρών ερωτηθέντων, ύστερα από επίθεση που έχουν δεχτεί από αλλοδαπούς αραβικής καταγωγής. Ενδεικτικά:

Παναγιώτης: «Σήμερα τα ξημερώματα με κλέψανε. Δεν είναι η πρώτη φορά. Αυτοί (οι Άραβες) πάνε κατά ομάδες. Με βρήκαν μόνο μου, με χτυπήσανε και μου πήρανε το τσαντάκι μέσης που φορούσα. Μέσα είχα κάποια κέρματα και την ταυτότητα μου. Κανείς από τους διερχόμενους δεν με βοήθησε. Ούτε εγώ θα βοηθούσα αν ήμουν στη θέση τους διαφορετικά θα στρέφονταν κατά πάνω σου. Είναι κάτι που μαθαίνεις στο δρόμο. Πρέπει να περνάς απαρατήρητος».

Ιδιαίτερα τους μήνες του χειμώνα, οι καιρικές συνθήκες δυσκολεύουν ακόμα περισσότερο την διαβίωση στο δρόμο καθώς οι άστεγοι αναγκάζονται να καλυφτούν από τη βροχή και το κρύο είτε σε πυλωτές πολυκατοικιών είτε σε εγκαταλειμμένα κτήρια με κίνδυνο να έρθουν αντιμέτωποι με το νόμο. Ενδεικτικά:

Αγγελική: «Με ξύπνησαν τέσσερις αστυνομικοί και μου είπαν: Συγγνώμη αλλά πρέπει να φύγεις από δω μας πήρανε οι γείτονες τηλέφωνο». Φοβούνται οι άνθρωποι βλέπεις! Τώρα μένω στην πυλωτή σε μια εκκλησία για να μην ενοχλώ κανέναν».

Όπως διαπιστώνουμε ο χώρο-σημείο που θα επιλέξουν για να κοιμηθούν οι άστεγοι εξαρτάται τόσο από αντικειμενικά κριτήρια όπως η προστασία που τους παρέχει από τις καιρικές συνθήκες (κυρίως κρύο και βροχή) όσο και από υποκειμενικά όπως η αίσθηση ασφάλειας που τους δημιουργεί.

Επίσης άπαντες δηλώσαν ότι έχουν πέσει θύματα λεκτικής βίας από περαστικούς κυρίως ως προς τις συνθήκες υγιεινής τους.

Η εύρεση εργασίας είναι πολύ δύσκολη στις μέρες μας, πόσο μάλλον όταν είναι κανείς άστεγος. Μόνο ένας άστεγος από το δείγμα της έρευνας έχει καταφέρει να εργάζεται με ημι-απασχόληση στη διανομή φυλλαδίων. Οι οχτώ από τους δέκα ερωτηθέντες προσπαθούν να βρουν δουλειά, έστω και μια ημι-απασχόληση. Οι περισσότεροι έχουν επιχειρήσει και στο παρελθόν και έχουν απορριφτεί λόγω της αστεγίας τους. Η αστεγία

κάνει τους εργοδότες, όπως λένε, να μην τους εμπιστεύονται για να εργαστούν στις επιχειρήσεις τους.

Αναφέρουν πως θέλουν να εργαστούν, όχι μόνο για να ανταπεξέρχονται στις ανάγκες της καθημερινότητας αλλά και για να καταφέρουν να ξεφύγουν από την κατάσταση της απομόνωσης και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Θα πρέπει να σημειωθεί πως η πλειοψηφία των συνεντευξιαζόμενων δήλωσε πως μέσω της αστεγίας έχουν αποκτήσει ένα νέο κοινωνικό περίγυρο που αποτελείται κυρίως από ανθρώπους που βρίσκονται στην ίδια κατάσταση. Παρατηρήσαμε, μέσω των συνεντεύξεων, πως οι άστεγοι μεταξύ τους έχουν δημιουργήσει ένα δίκτυο επικοινωνίας και ενημέρωσης για θέματα που τους αφορούν, όπως συσσίτια και ασφαλή μέρη για να κοιμηθούν.

6.4 Πρόσβαση στις κρατικές υπηρεσίες

Όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι δήλωσαν ότι οι δημοτικές, κρατικές υπηρεσίες και φορείς τους έχουν εγκαταλείψει και είναι άφαντοι. Δεν τους προσεγγίζουν εκπρόσωποι των φορέων για ενημέρωση και παροχή βοήθειας. Στο παρελθόν έχουν απευθυνθεί σε δομές όμως δήλωσαν ότι είναι πάρα πολύ χρονοβόρο και γραφειοκρατικό ζήτημα. Επίσης ισχυρίζονται ότι τα τελευταία χρόνια δίνετε προτεραιότητα στην σίτιση και την εύρεση προσωρινού καταλύματος στους άστεγους από άλλες χώρες. Κάποιοι δεν έχουν γίνει δεκτοί σε δομές λόγω της εμπλοκής τους με ναρκωτικές ουσίες. Η ενημέρωση που έχουν για ζητήματα που τους αφορούν προέρχεται από άλλους άστεγους και όχι από φορείς που εμπλέκονται στα θέματα αστεγίας. Οι οχτώ στους δέκα συνεντευξιαζόμενους επισκέπτονται τα διάφορα συσσίτια που λαμβάνουν χώρα στο κέντρο της πόλης και για τα οποία έχουν πληροφορηθεί είτε από έτερους άστεγους είτε από τύχη. Δηλώνουν πως είναι ξεχασμένοι από την κοινωνία. Ένας ακόμα ανασταλτικός παράγοντας για να απευθυνθούν στις δομές είναι η γραφειοκρατία. Πολλοί μας ανέφεραν πως τους ζητήθηκαν αρκετά έγγραφα για να μπορέσουν να βρουν κατάλυμα σε κάποια δομή. Η απογοήτευση είναι ένα συναίσθημα που εκλαμβάνουμε από όλους τους συνεντευξιαζόμενους.

Υπάρχει όμως και η άποψη πως απευθυνόμενοι στις δομές είναι ένας τρόπος να δηλώσουν πως έχουν αποδεχτεί την κατάσταση τους, ως άστεγοι και αυτό υπάρχει μια μειοψηφία των αστεγών που δεν θέλει να το αποδεχτεί. Ενδεικτικά:

Παναγιώτης: «Έχω απευθυνθεί σε δομές για να βρω ένα κρεβάτι να κοιμηθώ αλλά απορρίφτηκα λόγω πληρότητας. Τα κρεβάτια έχουν καταλειφθεί από αλλοδαπούς που

έχουν προτεραιότητα. Όσο για τα συσσίτια και όλα τα υπόλοιπα που υπάρχουν για τους άστεγους δεν με έχει πλησιάσει κάποιος από τους αρμόδιους φορείς να με ενημερώσει αλλά και να ερχόταν δεν θα πήγαινα. Όλοι οι άστεγοι έχουν δεχτεί την μοίρα τους. Τους βλέπεις έχουν την καθημερινότητα τους, το μέρος που μένουν, τις συνήθειες τους, πάνε σε συσσίτια... Εγώ όχι. Δεν συμμετέχω. Έτσι αισθάνομαι πως δεν έχω δεχτεί την κατάσταση μου και αυτό με βοηθάει στο να προσπαθώ να ξεφύγω από αυτή».

6.5 Προοπτικές και προτάσεις για το μέλλον

Τα μελλοντικά σχέδια εκείνων που έχουν παιδιά στρέφονται γύρω από τα εκείνα. Έχουν σκοπό να αποτοξινωθούν από τα ναρκωτικά, όσοι κάνουν χρήση και να βρουν μια δουλειά με στόχο να καταφέρουν να νοικιάσουν ένα σπίτι για να ζήσουν μαζί με τα παιδιά τους. Πάραυτα αναστέλλουν τα σχέδιά τους για το μέλλον έχοντας ως τροχοπέδη την οικονομική και πολιτική κατάσταση που επικρατεί στην χώρα. Μπορεί να μην ενημερώνονται για τις όποιες εξελίξεις όμως μπορούν να αντιληφτούν εύκολα ότι η εύρεση εργασίας στις μέρες μας είναι μια πάρα πολύ δύσκολη υπόθεση. Οι περισσότεροι άστεγοι του δείγματός μας είτε σαν ευχή είτε σαν ελπίδα ή ακόμα γιατί νιώθουν και πιστεύουν, δηλώνουν αισιόδοξοι. Έχοντας μιλήσει μαζί τους, φαίνεται πως η αισιοδοξία τους αυτή δεν εδράζεται σε κάτι συγκεκριμένο, τουλάχιστον για τους περισσότερους άστεγους. Μοιάζει περισσότερο σαν ευχή. Ίσως γιατί είναι ήδη τόσο δύσκολη η ζωή τους θεωρούν πως δεν μπορεί να γίνει χειρότερη. Ενδεχομένως η αισιοδοξία αυτή να αποτελεί και ένα είδος μηχανισμού άμυνας που τους βοηθάει να αντέχουν και να συνεχίζουν, παρά τις αντιξοότητες. Η λήψη κάποιου επιδόματος είναι λόγος που κάνει αυτούς τους ανθρώπους να αισιοδοξούν. Ενδεικτικά:

Γιώργος: «Όταν πάρω τα λεφτά της Πρόνοιας θα γραφτώ σε μια σχολή γιατί με ενδιαφέρει και θέλω να ασχοληθώ με την διακόσμηση εσωτερικών χώρων».

Το πρωτεύον ζήτημα που τους απασχολεί είναι η εύρεση καταλύματος. Μιας μόνιμης κατοικίας. Ο πρωτεύον στόχος του κάθε άστεγου είναι να βρει κάποιο τρόπο να νοικιάσει, έστω, ένα σπίτι. Το σπίτι αντιπροσωπεύει για εκείνους αξίες όπως η ασφάλεια, η οικογένεια και η θαλπωρή.

Στέλλα: «Θα ήθελα να έβρισκα ένα σπίτι που να είχα ιατρική περίθαλψη και οικογενειακή θαλπωρή που μου λείπει. Κάπου να μπορώ να μένω και να μην ενοχλώ κανέναν και μην με ενοχλεί κανείς».

Κάποιοι από τους ερωτηθέντες έχουν απηυδήσει και δεν μπορούν να βρουν καμία λύση στο πρόβλημα τους. Πιστεύουν πως δεν μπορεί κανένας να τους βοηθήσει. Άλλοι πιστεύουν πως η κοινωνία πρέπει να φροντίσει πραγματικά και για την μερίδα των ανθρώπων που υπήρξαν άτυχοι στη ζωή τους. Ενδεικτικά:

Στάθης: «Για εμάς τους έλληνες άστεγους δεν νοιάζεται κανένας. Δεν σε πιστεύουν ότι μένεις στο δρόμο. Ξέρεις με πόσους μιλάω που γνωρίζω στο δρόμο και δεν πιστεύουν ότι μένω στο δρόμο; Όλοι μου λένε ότι με το δικό μου το πρόβλημα θα έπρεπε να απευθυνθώ κάπου αλλά κανένας δεν ξέρει που ακριβώς. Και σου λέω έχω πάει και δεν ένοιαξε κανέναν. Άρα ίσως θα έπρεπε να ελέγξουν αν οι φορείς που είναι για τους άστεγους είναι όντως για τους άστεγους και με ποια κριτήρια κάποιος μπορεί να κοιμηθεί σε ξενώνα».

Αντίθετα με αυτές τις περιπτώσεις, υπάρχουν και εκείνες που δεν κάνουν μελλοντικά σχέδια και δεν έχουν φιλοδοξίες. Όπως δήλωσαν έχουν αφιεθεί στα χέρια του θεού και ελπίζουν στην καλοσύνη των περαστικών για να καλύψει κάποιες από τις καθημερινές της ανάγκες.

Ισμήνη: «Δεν ξέρω ποιος μπορεί να βοηθήσει. Θα έπρεπε να υπάρχει κάποιος που να ενδιαφερθεί για άτομα σαν εμένα. Άτομα που είναι άρρωστα και βρίσκονται στην ευάλωτη θέση να ζουν στον δρόμο. Δεν νοιάζεται όμως κανένας. Το μόνο που ξέρουν να κάνουν είναι να παρουσιάζονται στα ΜΜΕ ως φιλάνθρωποι ενώ υπάρχουν άνθρωποι στο δρόμο σαν εμένα. Να βγουν στους δρόμους να μας δουν δεν κρυβόμαστε. Οι περισσότεροι στο κέντρο κοιμόμαστε. Μόνο ο Θεός μπορεί να μας βοηθήσει εμάς».

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στα πλαίσια της εκπόνησης της διπλωματικής μας εργασίας, διεξήγαμε μια ποιοτική έρευνα, μέρος της οποίας αποτέλεσε και η λήψη δέκα ημιδομημένων συνεντεύξεων από Έλληνες αστέγους με ισόποση αναλογία μεταξύ γυναικών και ανδρών. Βασικός στόχος της έρευνας ήταν η απόδοση των χαρακτηριστικών και των αναγκών των αστέγων που επιβιώνουν στο δρόμο, αλλά και των αιτιολογικών παραγόντων που τους οδηγούν στο να μην επιλέγουν να διαμένουν στις ανάλογες παρεχόμενες κρατικές δομές. Σύμφωνα λοιπόν με τα ευρήματα της έρευνάς μας, διαπιστώσαμε πως το φαινόμενο της έλλειψης στέγης τα τελευταία χρόνια λαμβάνει ανησυχητικές διαστάσεις. Πέρα από τους αλλοδαπούς άστεγους που βρίσκονται στη χώρα μας, μέσω της μεγάλης μεταναστευτικής ροής και της πρόσφατης προσφυγικής κρίσης που μαστίζει γενικότερα τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αρκετοί ημεδαποί επίσης καταλήγουν να διαβιούν στο δρόμο. Αυτή η κατηγορία των συμπολιτών μας, παρατηρούμε πως διαφέρουν από τη μέχρι πρότινος ερμηνευτική προσέγγιση του κοινωνικού προφίλ τους, έτσι όπως έχει διατυπωθεί σε παλαιότερες έρευνες. Συγκεκριμένα, οι συνάνθρωποί μας που συγκροτούν τον λεγόμενο άστεγο πληθυσμό, συχνά αναφέρονταν ως άτομα με ψυχικά προβλήματα, εγκληματίες ή παράνομοι μετανάστες, χωρίς βέβαια αυτό να σηματοδοτεί την απουσία αυτών των περιπτώσεων.

Η οικογένεια αποτελεί έναν θεμελιώδη κοινωνικό θεσμό, που συνιστά την κυρίαρχη πρωτογενή κοινωνική ομάδα με μια χαρακτηριστική δομή ρόλων, στην οποία εντάσσεται ένα υποκείμενο. Επιπλέον, θεωρείται ως η πρώτη και μικρότερη μορφή κοινωνικής οργάνωσης και συμβίωσης μεταξύ των ατόμων. Προσφέρει απαραίτητα στοιχεία για την ισορροπημένη ανάπτυξη ενός εν δυνάμει μελλοντικού μέλους της ευρύτερης κοινωνίας, θέτοντας τις βάσεις για τη διαμόρφωση της κοινωνικής του ταυτότητας. Καλλιεργεί την αίσθηση ασφάλειας, στοργής, γαλήνης και αγάπης. Διαχρονικά, ο θεσμός της οικογένειας έχει υποστεί ριζικές μεταβολές τόσο στη δομή της, όσο και στο ρόλο που διακατέχει. Εντούτοις, διαπιστώνουμε πως η οικογένεια εξακολουθεί να αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι, όσο αναφορά την εξελικτική πορεία ενός ανθρώπου.

Ωστόσο, η πλειοψηφία των μελών του δείγματός μας δηλώνουν εγκατάλειψη από τις οικογένειες τους, έχοντας ως αποτέλεσμα την υφιστάμενη δυσμενή κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει και επί της ουσίας τη παραμονή τους στο δρόμο. Υποστηρίζουν πως εάν υπάρχει ένας δυνατός οικογενειακός κλοιός, τότε οι άνθρωποι μπορούν να προστατεύονται από τους κινδύνους επιβίωσης που ελλοχεύουν οι κοινόχρηστοι χώροι.

Αυτή η εγκατάλειψη διακρίνεται κυρίως, όταν οι συνεντευξιαζόμενοι ξεκίνησαν την χρήση ουσιών ή είχαν προβλήματα με τον νόμο και διετέλεσαν κάποια ποινή φυλάκισης ή είχαν οικονομικές αποτυχίες. Συγκεκριμένα αναφέρεται ως το κρίσιμο σημείο, όπου αποκόπτονται από όλο το κοινωνικό και οικογενειακό τους περιβάλλον είτε εκούσια είτε σε ακούσια βάση. Εκείνο όμως που διαφαίνεται έντονα κατά την προσέγγισή μας, είναι πως όσα άτομα είχαν δικά τους παιδιά, προσπαθούσαν να διατηρούν κάποιου είδους επικοινωνίας και επαφής. Δεν παραμένουν απών από τη ζωή τους και στα όποια μελλοντικά τους σχέδια έχουν πρωταρχικό ρόλο. Επιπλέον, η περίοδος εγκυμοσύνης για μια άστεγη γυναίκα εκλαμβάνεται ως λόγος επανένωσης με την οικογένειά της και σε όλες τις ανάλογες περιπτώσεις του δείγματός μας, η οικογένεια είναι εκείνη που φροντίζει το ανήλικο τέκνο.

Παρόλο που οι περισσότεροι συνεντευξιαζόμενοι δε διατηρούν σχέσεις με το οικογενειακό και φιλικό περίγυρο, του πρότερου βίου τους, παρατηρούμε πως μέσω της αστεγίας σχηματίζεται μια ξεχωριστή ομάδα εντός της ελληνικής κοινωνίας, με δικούς της κανόνες και τον δικό της δίκτυο επικοινωνίας και ενημέρωσης. Αξιοσημείωτο είναι πως τα περισσότερα άτομα που συμμετείχαν στην ερευνητική μας προσπάθεια, ενημερώνονται για ζητήματα και υπηρεσίες που αφορούν τη συγκεκριμένη κοινωνικά αποκλεισμένη ομάδα, διαμέσου άλλων αστεγών. Πράγματι, η πληροφορία μεταβιβάζεται από στόμα σε στόμα μεταξύ των ανθρώπων που βρίσκονται στην ίδια δυσβάστακτη κατάσταση. Επίσης, κανένας συνεντευξιαζόμενος δεν δήλωσε ότι τους έχουν προσεγγίσει εκπρόσωποι αρμόδιων φορέων, είτε για ενημέρωση είτε για παροχή βοήθειας. Το εν λόγω γεγονός, όπως συμπεραίνουμε μέσω της διαδικασίας των συνεντεύξεων, τους δημιουργεί το αίσθημα της απομόνωσης, της απόγνωσης και κατ' επέκταση του κοινωνικού αποκλεισμού.

Η διαχείριση και κάλυψη των καθημερινών αναγκών συνιστά μια πρόκληση για τους άστεγους συνανθρώπους μας. Πρωτίστως το θέμα της επιβίωσης. Όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι δήλωσαν πως αντιμετωπίζουν το ζήτημα της πείνας μέσω της επαιτείας. Συνεπώς, ο βασικός συντελεστής όσο αναφορά τον βιοπορισμό των αστεγών είναι οι ίδιοι οι συμπολίτες τους, οι οποίοι βρίσκονται στη προνομιακή θέση να μπορούν να τους προσφέρουν υλικά ή (και) μη, προκειμένου να καλυφτούν κάποιες από τις καθημερινές τους ανάγκες. Η επαιτεία αποτελεί πλέον μια ζοφερή καθημερινότητα στους πολυσύχναστους δρόμους της πρωτεύουσας. Συγκεκριμένα, στην Αθήνα έχει εκτοξευθεί συνολικά σε ασύλληπτα επίπεδα, τέτοια που δεν μπορούν να αποτυπωθούν στα επίσημα

στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας, καθώς η επαιτεία εξακολουθεί να θεωρείται παράνομη και να συνιστά δείκτη εγκληματικότητας στις μέρες μας. Ωστόσο, στην προσπάθειά τους να εξασφαλίσουν και να συγκεντρώσουν οικονομικούς πόρους για την κάλυψη των πρωταρχικών τους αναγκών, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων έχει καταφύγει στο παρελθόν στην αναζήτηση και εύρεση έστω προσωρινής ή (και) ολιγόωρης εργασίας. Η ανεργία στη χώρα μας σύμφωνα με τη μέτρηση της ΕΚΤ, ανέρχεται στο 31,3% και με τις μετρήσεις της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής στο 21,7%, γεγονός που για ένα άστεγο άτομο η εύρεση εργασίας σηματοδοτείται ως ένα ανέφικτος στόχος. Σε συνδυασμό με την υπολειμματική κοινωνική πολιτική που εφαρμόζεται, η κοινωνική προκατάληψη και τα στερεότυπα συγκροτούν λανθασμένα πρότυπα αντιμετώπισης του φαινομένου της αστεγίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν αρκετοί επιχειρηματίες, οι οποίοι δεν δείχνουν πρόθυμοι να εμπιστευτούν ιδιαίτερα συνανθρώπους μας που διαβιούν σε κάποιο κοινόχρηστο χώρο, ώστε να έχουν την ευκαιρία να αποκτήσουν πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Ειδικότερα, το πρόβλημα φαινομενικά έγκειται στο γεγονός της έλλειψης ενός σταθερού σημείου αναφοράς, όπως μια διεύθυνση κατοικίας, ενός τηλεφώνου κ.α. Έτσι έπειτα από αρκετές απορρίψεις, όπως δήλωσαν οι συμμετέχοντες, έχουν απολέσει την προσπάθεια καθώς και την ελπίδα για εύρεση εργασίας.

Το δεύτερο σκέλος στο ζήτημα της επιβίωσης είναι η αυτοπροστασία. Η πλειοψηφία των αστεγών του δείγματός μας δήλωσαν πως έχουν πέσει θύματα σωματικής βίας, με απώτερο σκοπό την απόσπαση αγαθών από τα όποια λιγοστά υπάρχουντα τους έχουν απομείνει. Ως βασικούς υπαίτιους επισημαίνουν αλλοδαπούς κυρίως αραβικής καταγωγής, οι οποίοι εκμεταλλεύονται τις ευάλωτες συνθήκες και τη μειονεκτική θέση στην οποία έχουν διολισθήσει. Νιώθουν αβοήθητοι μπροστά σε αυτή την καθημερινή απειλή καθώς αισθάνονται πως δεν μπορούν να προστατευτούν, ούτε ακόμα και από τις αστυνομικές αρχές οι οποίοι όπως δήλωσαν, δείχνουν να αδιαφορούν. Στην προσπάθειά τους να προστατέψουν την σωματική τους ακεραιότητα και τα υπάρχοντά τους η μόνη λύση που έχουν ανακάλυψη είναι να κοιμούνται στο κέντρο της Αθήνας, σε πολυσύχναστους δρόμους.

Όσο αναφορά το γυναικείο άστεγο πληθυσμό, εξαιτίας της φύσης τους αντιμετωπίζουν με μεγαλύτερο βαθμό δυσκολίας την αστεγία και είναι πιο ευάλωτες, λόγω των συνθηκών. Η πιο συνηθισμένη επιλογή μιας άστεγης γυναίκας προκειμένου να βιοποριστεί πλην της επαιτείας είναι η πορνεία, καθώς λόγω της κατάστασης και των συνθηκών που βιώνει είναι πολύ δύσκολο για εκείνη να βρει μια συμβατική και νόμιμη δουλεία, για να

βγάλει τα προς το ζην. Επιπλέον ο ρόλος του άντρα λείπει από τη ζωή της με αποτέλεσμα να πορεύεται μόνη της, καθώς καλείται να ανταποκριθεί στις όποιες καταστάσεις που η φύση της και μόνο, τις καθιστά περισσότερο δυσεπίλυτες, όπως για παράδειγμα το πρόβλημα της αυτοπροστασία. Επίσης, η προσωπική υγιεινή είναι ένα θέμα που απασχολεί κυρίως της γυναίκες. Ωστόσο όπως προκύπτει από την έρευνά μας, με τη πάροδο του χρόνου για έναν άστεγο το θέμα της φροντίδας περνάει σε δεύτερη μοίρα. Είναι τόσο φλέγον για εκείνους το ζήτημα της επιβίωσης, που θεωρούν πολυτέλεια να φροντίζουν την προσωπική τους υγιεινή. Κατά πλειοψηφία οι ερωτηθέντες, φροντίζουν την υγιεινή τους σε μαγαζιά γρήγορης εστίασης που βρίσκονται πλησίον του σημείου όπου διαμένουν και που έχουν αναπτύξει διαπροσωπικές σχέσεις, με το προσωπικό οι οποίοι τους επιτρέπουν τη πρόσβαση.

Γενικότερα σύμφωνα με το υπο εξέταση μέρος του ευρύτερου άστεγου συνόλου, εντοπίζουμε πως οι άνθρωποι που ζουν στο δρόμο καλούνται καθημερινά να θέτουν με ιεραρχική ταξινόμηση τις ανάγκες τους. Ο Maslow (1943), τοποθέτησε τις κοινωνικές ανάγκες στη μέση της πυραμίδας ιεράρχησης των αναγκών ενός ανθρώπου και τις περιέγραψε ως λιγότερο βασικές από τις φυσιολογικές/ βιολογικές και τις ανάγκες ασφάλειας. Σχέσεις όπως οι φιλικές, οι προσωπικές και οικογενειακές υποβοηθούν στην εκπλήρωση της ανάγκης για συντροφικότητα και αποδοχή. Οι εν λόγω συνάνθρωποι μας αποκομμένοι από το οικογενειακό και ευρύτερο διαπροσωπικό τους περιβάλλον, εκπληρώνουν έστω και στο ελάχιστο την επιτακτική ανάγκη για αποδοχή και θαλπωρή μέσω των σχέσεων που έχουν επισυνάψει είτε με ανθρώπους που έχουν σχεδόν καθημερινή τριβή και τους παρέχουν κάποια βοήθεια, είτε με ανθρώπους που βρίσκονται στην ίδια κατάσταση με εκείνους, δηλαδή σε συνθήκες έλλειψης στέγης.

Επιπλέον, η πλειονότητα των υποκειμένων οι οποίοι μας εξιστόρησαν τις προσωπικές τους εμπειρίες, κυρίως στην αρχή, έχει απευθυνθεί σε αρμόδιους φορείς για να εξασφαλίσει κάποιο κατάλυμα. Άπαντες δήλωσαν την απογοήτευσή τους διότι απορρίφθηκαν. Ο κύριος λόγος που παραθέτουν είναι η πληρότητα, καθώς κατά δήλωσή τους, ενημερώθηκαν πως προτεραιότητα έχουν οι αλλοδαποί άστεγοι. Το συγκεκριμένο γεγονός συνιστά και τη κύρια αιτία, που οι άστεγοι του δείγματός μας δεν επιλέγουν παρεχόμενες κρατικές δομές και ζουν στο δρόμο. Επίσης, ορισμένα άτομα απορρίφθηκαν εξαιτίας της χρήσης παράνομων ουσιών και κάποιοι εξαιτίας της αυξημένης γραφειοκρατίας και του όγκου των διαδικασιών, εγκατέλειψαν την προσπάθεια. Επί της ουσίας διαπιστώνουμε πως η αλήθεια βρίσκεται κάπου στη μέση. Οι μεν άστεγοι, τουλάχιστον κατά

το πρώτο διάστημα της παραμονής τους σε κατάσταση έλλειψης στέγης επέλεξαν να απευθυνθούν στους κρατικούς φορείς. Μέσω της απόρριψης και διακατέχοντας έντονα συναισθήματα απογοήτευσης και εγκατάλειψης, δεν επιχείρησαν εκ νέου να ζητήσουν βοήθεια από τις αρμόδιες αρχές. Έτσι ο καθένας "διαμόρφωσε" το μέρος στο οποίο θα ζει με βάση τα δικά του κριτήρια και το αποδέχτηκε ως μοναδικό τρόπο στέγασης, δεδομένου των συνθηκών, αντί ενός πραγματικού καταλύματος.

Από την άλλη πλευρά οι κρατικές δομές και αρμόδιοι φορείς, σύμφωνα με τους συνεντευξιαζόμενους, δεν προσεγγίζουν τους ημεδαπούς άστεγους είτε για πληροφόρηση είτε για παροχή βοήθειας. Κυρίως το «δίκτυο πληροφόρησης» που έχουν δημιουργήσει μεταξύ τους οι άστεγοι, είναι εκείνο που κρατά τους ενδιαφερόμενους ενημέρους για ζητήματα που τους απασχολούν και κυρίως για το θέμα της σίτισης, στα διάφορα συστήματα που διεξάγονται από τους δήμους και την εκκλησία. Μέσω αυτών των παρεχόμενων διαδικασιών το ζήτημα της σίτισης δείχνει να καλύπτεται σε μεγάλο βαθμό, σύμφωνα με τα συμπεράσματά μας. Επομένως, το βασικό ζητούμενο παραμένει η ανεύρεση ενός καταλύματος. Άλλωστε κάθε άνθρωπος έχει ανάγκη από ένα σπίτι. Η έννοια της οικίας, πέρα από την προστασία και την ασφάλεια που προσφέρει από εξωγενείς παράγοντες και τις καιρικές συνθήκες, συνεισφέρει μεταξύ άλλων στην αίσθηση της πληρότητας και του ανήκειν.

Εν κατακλείδι, στην Ελλάδα ο θεσμός της οικογένειας διακατέχει μια ισχυρή θέση στη κοινωνία μας, όμως κάτω από ορισμένες συνθήκες κλονίζεται κυρίως όταν μεσολαβούν καταστάσεις όπως: η κατάχρηση παράνομων ουσιών, η φυλάκιση, η ανεργία και οικονομική δυσπραγία κ.α.. Οι συγκεκριμένοι παράγοντες περιθωριοποίησης αναμοχλεύονται, μέσω των υποκειμενικών επιλογών και της δυσλειτουργίας του κρατικού μηχανισμού, εντείνοντας το φαινόμενο της αστεγίας. Σε συνδυασμό με τη μεγάλη προσφυγική και μεταναστευτική κρίση που βρίσκεται στο προσκήνιο σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο, δίνεται προτεραιότητα και μεγαλύτερη προβολή σε εκείνους, εξοβελίζοντας εκ νέου στο περιθώριο της κοινωνίας τους ήδη κοινωνικά αποκλεισμένους. Τέλος, διαπιστώνουμε ότι η βάση και αφετηρία, για οποιαδήποτε άλλη υποστηρικτική δραστηριότητα που προωθεί την κοινωνική επανένταξη, προαπαιτεί την εύρεση κατοικίας. Το οξύμωρο στοιχείο της ερευνητικής μας προσπάθειας, θεωρούμε ότι αντικατοπτρίζεται στην δήλωση όλων των συμμετεχόντων της παρούσας μελέτης, περί απογοήτευσης από τις αρμόδιες αρχές και τους αντίστοιχους φορείς, αισθάνονται απομονωμένοι και κοινωνικά αποκλεισμένοι. Ωστόσο, οι περισσότεροι εξ αυτών στηρίζονται για την εκπλήρωση

των μελλοντικών τους στόχων σε κάποιο κρατικό επίδομα. Ως εκ τούτου, το 90% του δείγματος έχει να προτείνει μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση την κοινωνίας και των κρατικών αρχών στο ζήτημα των Ελλήνων αστέγων. Οι παρεχόμενες κρατικές δομές και προσφερόμενες υπηρεσίες δεν καλύπτουν τις ανάγκες των ανθρώπων αυτών, καθώς στις μέρες μας η κοινωνία έχει στραμμένη τη προσοχή της στο ζήτημα των αλλοδαπών μεταναστών και την εμμένουσα κοινωνικο-οικονομική κρίση, όπως αναφέρουν οι ίδιοι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αδάμ, Σ. και Παπαθεοδώρου, Χ., (2010), «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνικός Αποκλεισμός: Μια Κριτική Προσέγγιση», ΓΣΕΕ

Βαρελίδου, Ε., (2013), «Η «Πόλη των Αστέγων» Θεωρητική Διερεύνηση-Η Περίπτωση της Θεσσαλονίκης», Α.Π.Θ

Βενιέρης, Δ., (2006), «Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνική Ενσωμάτωση, Ο Ρόλος του Συμβουλίου της Ευρώπης», στο Οικονόμου, Χ. και Φερόνας, Α. (επιμ.)

Βενιέρης, Δ., (2015), «Κοινωνική Πολιτική. Έννοιες και Σχέσεις», Τόπος, Αθήνα

Δαρδάνος, Γ&Κ., (1998) «Κοινωνικός αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία», Κασιμάτη, Κ., (επιμ.), Gutenberg

Εμμανουήλ, Δ., (2006), «Η κοινωνική πολιτική κατοικίας στην Ελλάδα: οι διαστάσεις μιας απουσίας», Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 120, σσ. 3-35

Ισάρη, Φ. και Πούρκος, Μ., (2015), «Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας στην Ψυχολογία και την εκπαίδευση», ΣΕΑΒ

Ιωσηφίδης, Θ., (2008), «Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες», Κριτική, Αθήνα

Καβουνίδα, Τ. (1996), «Οικογένεια και Εργασία στην Αθήνα», Σάκκουλα, Αθήνα

Καραντινός, Δ., Μαράτου-Αλιμπράντη, Λ., & Φρονίμου, Ε. (επιμ.) (1996): «Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα: Κύρια Θέματα και Προσδιορισμός Προτεραιοτήτων Πολιτικής», Τόμοι Α & Β, ΕΚΚΕ, Αθήνα

Κουραχάνης, Ν., (2015), «Η κοινωνική πολιτική για τους άστεγους στην Ελλάδα. Ποιοτική και κριτική ανάλυση ενός ακραίου κοινωνικού αποκλεισμού», Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Κουραχάνης, Ν. και Παπαδοπούλου, Δ., (2017), «Άστεγοι και κοινωνικός αποκλεισμός στην Ελλάδα της κρίσης», Τόπος, Αθήνα

Κουραχάνης, Ν. και Φερόνας, Α., (2016), «Καθεστώτα Ευημερίας Στέγης: Τι είδους σχέση; Κοινωνική Πολιτική», ΕΕΚΠ, 6, σσ. 21-44

- Κασιμάτη Κ., (1998) «Εισαγωγή» στο Κασιμάτη, Κ. (επιμ.), στο «Κοινωνικός Αποκλεισμός : Η Ελληνική Εμπειρία», Gutenberg, Αθήνα, σσ. 13-35
- Λαμπρίδης, Ε., (2004), «Στερεότυπο – Προκατάληψη – Κοινωνική ταυτότητα: Μελετώντας τις δυναμικές της κοινωνικής αναπαράστασης για τους τσιγγάνους», Gutenberg, Αθήνα
- Λεομπίλλα, Φ., (2012), «Άστεγοι και Νεοάστεγοι στην Αθήνα: Ποιοτική Προσέγγιση Φαινομένων Κοινωνικού Αποκλεισμού», Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Μπαλούρδος, Δ. και Σπυροπούλου, Ν., (2012), «Πορτραίτα της φτώχειας στην Ελλάδα της κρίσης. Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας»,. ΕΚΚΕ, Αθήνα
- Οικονόμου, Δ., Σαπουνάκης, Α., (2002), «Στεγαστική πολιτική και κοινωνικός αποκλεισμός», στο Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής, Αθήνα: ΕΚΚΕ
- Οικονόμου, Χ. και Φερόνας, Α., (2006), «Οι Εκτός των Τειχών: Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις Σύγχρονες Κοινωνίες», Διόνικος, Αθήνα
- Καβουνίδη, Τ., (1996), «Οι υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας και η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού. Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα. Κύρια θέματα και προσδιορισμός πολιτικής», Τόμος Α΄
- Καβουνίδη, Τ., (2005), «Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα», ΕΚΚΕ
- Μουσούρου, Λ.,(1998), «Κοινωνικός Αποκλεισμός και Κοινωνική Προστασία», στο Κασιμάτη Κ., (επιμ.) «Κοινωνικός αποκλεισμός : Η Ελληνική Εμπειρία», Gutenberg, Αθήνα
- Μπαλούρδος, Δ., Σπυροπούλου, Ν., (2012), «Πορτραίτα της φτώχειας στην Ελλάδα της κρίσης, Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας», Αθήνα: ΕΚΚΕ
- Παπαδοπούλου, Δ., (2002), «Κοινωνικός Αποκλεισμός για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε», Αρμός, Αθήνα
- Παπαδοπούλου, Δ., (2004), «Η Φύση του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελληνική Κοινωνία», στο Πετμετζίδου, Μ, και Παπαθεοδώρου, Χ., (επιμ.), Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός, Εξάντας, Αθήνα

Παπαδοπούλου, Δ., (2012), «Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην Εποχή της παγκοσμιοποίησης», Τόπος, Αθήνα

Παπαλιού, Ο., (2010), «Το ζήτημα των αστέγων: μια πρώτη προσέγγιση», στο Ναούμη, Μ., Παπαπέτρου, Γ., Σπυροπούλου, Ν., Φρονίμου, Ε., Χρυσάκης, Μ., (επιμ.), Το Κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας 2010, ΙΝΚΠΟ/ ΕΚΚΕ, Αθήνα, σσ. 213-228

Πετμετζίδου, Μ. και Παπαθεοδώρου, Χ., (2004), «Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός», Εξάντας, Αθήνα

Πετμετζίδου, Μ., (2006β), «Η Προβληματική της Κοινωνικής Μεταρρύθμισης: Αξιακές Επιλογές, Διλήμματα και Προοπτικές», στο Ρομπόλης Σ. (Επιμ), Η Κοινωνική Πολιτική σ' ένα Μεταβαλλόμενο Περιβάλλον, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα

Πετμετζίδου, Μ., (2006α), «Πρόλογος Επιμελήτριας» στο Esping-Andersen, G., «Οι Τρεις Κόσμοι του Καπιταλισμού της Ευημερίας», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα

Πετράκη, Γ., (1998), «Κοινωνικός αποκλεισμός: Παλαιές και νέες «αναγνώσεις του κοινωνικού προβλήματος», στο Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός, 6^ο Επιστημονικό Συνέδριο Ιδρύματος Σάκη Καραγεωργά. Αθήνα

Σκραπαρλής, Α., (2013), «Σύγχρονο Αστικό Τοπίο Δημόσιος Χώρος και Άστεγοι», Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο

Τσαούσης, Δ., (1998), «Πολιτισμός, ελεύθερος χρόνος και κοινωνικός αποκλεισμός», στο Κασιμάτη Κ. (επιμ.), όπ. π., 87-119

Τσιάκαλος, Γ., (1998): «Κοινωνικός αποκλεισμός ορισμοί, πλαίσιο και σημασία» στο: Κασιμάτη, Κ., (επιμ.) Κοινωνικός αποκλεισμός: Η ελληνική εμπειρία, Gutenberg, Αθήνα

Τσιώλης, Γ., (2011), «Δευτερογενής Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων: Μια Ερευνητική Προσέγγιση Συμβατή με την Ποιοτική Προσέγγιση;» στο Τσιώλης, Γ., –Σεντερδάκις, Ν., – Κάλλας, Γ., (Επιμ.), Ερευνητικές Υποδομές και Δεδομένα στην Εμπειρική Έρευνα. Ζητήματα Καταγραφής, Τεκμηρίωσης και Ανάλυσης των Κοινωνικών Δεδομένων, Νήσος, Αθήνα

Φερόνας, Α., (2004), «Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός σε Ευρώπη και Ελλάδα: Έννοιες Αντιλήψεις, Πολιτικές», Σάκκουλα, Αθήνα

Φερόνας, Α., (2013), «Η Κοινωνική Διάσταση της Ευρώπης 2020: Ρητορική και Πραγματικότητα», ΕΕΚΠ

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Arapoglou, V. P., (2002), “Social and spatial dimension of homelessness in Athens: Welfare Networks and Practices of Care Professionals”, Unpublished Ph.D. Thesis, London School of Economics

Arapoglou, V. P., Gounis, K., (2014), “Caring for the Homeless and the Poor in Greece: Implications for the Future of Social Protection and Social Inclusion”, Final Report, University of Crete: Rethymno

Arapoglou, V. and Gounis, K., (2015), “Poverty and homelessness in Athens: Governance and the rise of an emergency model of social crisis management”, GreeSE Paper No 90., Hellenic Observatory Papers on Greece and Southern East Europe, LSE.

Dant, T. and Deacon, A., (1989), “Hostels to homes? The rehousing of single homeless people”, Aldershot: Avebury

Ferrera, M., (1996), “The Southern Model of Welfare in Social Europe”, *Journal of European Social Policy*, 6(1), pp. 17-37

Fitzpatrick, S., (2005), “Explaining homelessness: a critical realist perspective. Housing, Theory and Society”, 22 (1), pp. 1-17

Fitzpatrick, S. and Stephens, M., (2014), “Welfare regimes, social values and homelessness: comparing responses to marginalized groups in six European countries”, *Housing Studies*, 29 (2), pp. 215-234

Levitas, R., (2004), “Τι είναι ο Κοινωνικός Αποκλεισμός” στο Πετμετζίδου, Μ., Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός, 2004, Εξάντας, Αθήνα

Maloutas, T., (2012), “The Broadening and Mystified Margins of Urban Deprivation”, *European Journal of Homelessness*, 6 (2), pp. 13-29

Mason, J., (2003), “Η Διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας”, Κυριαζή, Μ., (επιμ.) *Ελληνικά Γράμματα*, Αθήνα

Pleace, N., (2000), “The new consensus, the old consensus and the provision of services for people sleeping rough”, *Housing Studies*, 15 (4), pp. 581-94

Sapounakis, A., (1997), “Innovative Services for the Homeless in the Greek Context”, Unpublished Report for the European Observatory on Homelessness, FEANTSA, Athens

Sapounakis, A., (1998), “Annual Report of Homeless in Greece. Support in Housing: Between Social Control and Social Emancipation”. Unpublished report for the European Observatory on Homelessness, FEANTSA, Athens

Somerville, P.,(2013), “Understanding homelessness. Housing, Theory and Society”, 30 (4), pp. 384-415

Titmuss, R., (1983), Social Policy –An Introduction, London: Allen and Unwin

Venieris, D., (2013), “Crisis Social Policy and Social Justice: The Case for Greece”, GreeSE Paper No 69, Hellenic Observatory, LSE

Ηλεκτρονικές πηγές

- Επίσημη ιστοσελίδα Ευρωπαϊκής Επιτροπής: <https://ec.europa.eu/>
- <https://www.taxheaven.gr/>
- <http://socialpolicy.gr/>
- http://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Psifisthenta-Nomoschedia?law_id=357bc7cf-3e7f-4d3c-a853-a6d600e2f62b
- <http://www.stegasi-epanentaxi.gr/>
- <http://www.epeka.gr/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Ο Στάθης είναι 44 χρονών, απόφοιτος Λυκείου, διεζευγμένος με δυο παιδιά, ένα αγόρι εννέα και κορίτσι έξι χρονών, των οποίων την κηδεμονία έχει η πρώτη σύζυγος του, με την οποία είχε χωρίσει το 2013. Μέχρι το 2015 δούλευε σε μια εταιρεία σαν εξωτερικός πωλητής. Το Φεβρουάριο του 2015 και ενώ βρισκόταν εν κινήσει με το αυτοκίνητό του, στο οποίο επέβαιναν η τότε σύντροφος του και τα δύο του παιδιά, υπέστη τρία διαδοχικά εγκεφαλικά επεισόδια με αποτέλεσμα μέχρι σήμερα να έχει κινητικό πρόβλημα καθώς όλη η αριστερή μεριά του σώματος του να έχει παραλύσει και να χρησιμοποιεί μπαστούνι για να μετακινείται. Μετά από ένα μεγάλο χρονικό διάστημα κατά το οποίο νοσηλευόταν στο νοσοκομείο, μετακόμισε για την ανάρρωση του στο πατρικό του σπίτι στο Αγρίνιο στους γονείς του.

Ερ.: Πως και έμεινες στο δρόμο;

Απ.: Όταν είσαι σαν εμένα (και προτάσσει το μπαστούνι του) κανείς δεν σε θέλει. Είσαι βάρος για τους ίδιους σου τους γονείς .Δεν με θέλανε. Ούτε τα αδέρφια μου. Δεν μπορούσα να προσφέρω. Είμαι ανάπηρος γι' αυτό. Ότι και να έκανα τους ενοχλούσε. Όταν κατάφερα μετά από πολύ καιρό να σηκωθώ από το κρεβάτι και μετά από το καρτσάκι όλο με ρωτάγανε «και τώρα τι θα κάνεις; Δεν μπορούμε να σε τρέφουμε για μια ζωή.». στο καφενείο πήγαινα και με κρίνανε. Έτσι έφυγα και ήρθα Αθήνα. Έτσι κι αλλιώς εδώ έμενα και πριν το ατύχημα.

Ερ.: Και από τότε που έφυγες από το Αγρίνιο μένεις στο δρόμο;

Απ.: Ναι εδώ στην πλατεία της Ομόνοιας.

Ερ.: Γιατί στην πλατεία;

Απ.: Είναι πιο ασφαλές. Εδώ έχει πάντα ή αστυνομία ή security από τα μαγαζιά. Αν πας σε κανένα στενό, σε καμιά γωνία θα σε βρουν με καμιά μαχαιριά στα πλευρά το πρωί.

Ερ.: Γιατί δεν πήγες στην σύντροφο που είχες μέχρι το ατύχημα;

Απ.: Χωρίσαμε λίγο πριν φύγω από το νοσοκομείο για Αγρίνιο. Δεν πήγαινε. Εγώ ήμουν κρεβατωμένος και θα έφευγα για Αγρίνιο και ποιος ξέρει για πόσο. Εγώ της το είπα να χωρίσουμε και αυτή συμφώνησε. Όταν ήρθα Αθήνα πέρασα από το σπίτι αλλά δεν ήταν μέσα και δεν ξαναπήγα, είναι μακριά.

Ερ.: Στους δικούς σου είπες απλά ότι φεύγεις και έφυγες;

Απ.: Όχι απλά μια μέρα έφυγα χωρίς να πω τίποτα.

Ερ.: Και δεν σε ψάξανε ;

Απ.: Τους πήρα τηλέφωνο εγώ μετά από κανένα δεκαήμερο. Κανείς από την οικογένεια μου δεν ενδιαφέρεται. Τους είπα ότι μένω στο δρόμο και δεν με πίστεψαν. Τα αδέρφια μου είπαν πως δεν με πιστεύουν και πως υποθέτουν πως θα έχω «σπιτωθεί» με καμιά γυναίκα.

Ερ.: Με τα παιδιά και την πρώην γυναίκα σου έχεις επικοινωνία;

Απ.: Τους παίρνω τηλέφωνο αραιά και που. Στα παιδιά έχω πει ότι είμαι ακόμα άρρωστος και είμαι στο Αγρίνιο και πως όταν θα γίνω καλά θα πάω να τους δω. Η πρώην γυναίκα μου ξέρει αλλά δεν με πιστεύει ότι μένω στο δρόμο. Δεν ενδιαφέρεται, αυτή είναι η αλήθεια.

Ερ.: Πριν πόσο καιρό έφυγες;

Απ.: Πριν 10 μήνες.

Ερ.: Με τι λεφτά;

Απ.: Πρώτα πήρα τα λεφτά από την σύνταξη. Με βγάλανε σε αναπηρική σύνταξη. Και ξέρεις πόσα μου δίνουν; 250 ευρώ το μήνα! Δεν ντράπηκαν! Ποιος ζει με 250 ευρώ το μήνα! Γι' αυτό δεν μπορώ να νοικιάσω σπίτι ακόμα.

Ερ.: Μπορείς όμως να ζήσεις με 250 ευρώ στο δρόμο;

Απ.: Όχι, ούτε στο δρόμο δεν ζεις (γέλια). Κοίτα μένω 10 μήνες εδώ (στην πλατεία Ομονοίας) και με έχουν μάθει όλοι. Θα πάω απέναντι στα κορίτσια στον «Γρηγόρη» και καμιά φορά θα πάρω καφέ και δεν θα μου πάρουν λεφτά ή άλλες φορές θα μου πάρουν τσιγάρα. Αν και καλύτερα να μου δίνανε τα λεφτά.

Ερ.: Γιατί;

Απ.: Γιατί με τα 5 ευρώ που θα δώσουν αυτές να μου πάρουν τσιγάρα από το περίπτερο εγώ θα έπαιρνα τρία από την Γερανίου (οδό Γερανίου στην Ομόνοια). Αυτά εδώ τα έμαθα (γέλια). Είναι καλά κορίτσια και τα παιδιά στους «Αττικούς φούρνους». Με ξέρουνε και με κερνάνε και φαγητό καμιά φορά. Με αφήνουνε πάω τουαλέτα και πλένομα εκεί γιατί ξέρουν ότι δεν θα τα κάνω χάλια. Κάθε πρωί έχω το πρόγραμμα μου. Όταν ξυπνήσω θα πάω εκεί τουαλέτα, θα πλυθώ και θα πιάω το καφεδάκι μου και όλο και με κάποιον θα πιάσω κουβέντα, είτε με τα παιδιά που δουλεύουν εκεί ή με κανέναν από τους θαμώνες που γνωρίζομαστε πλέον και που είμαστε λίγο ή πολύ στην ίδια κατάσταση.

Ερ.: Λόγω του προβλήματός σου δεν αντιμετωπίζεις παραπάνω προβλήματα στον δρόμο;

Απ.: Όχι γιατί κανένας δεν με φοβάται. Σου λέει τι θα μου κάνει έτσι όπως είναι; Βέβαια λόγω του μπαστουνιού με θεωρούν πιο εύκολο στο να μου επιτεθούν για να με κλέψουν. Γι' αυτό και έχω επιλέξει να μένω στην πλατεία.

Ερ.: Έχει γίνει ποτέ αυτό;

Απ.: Ναι όταν έμενα περίπου ένα μήνα έξω. Μου επιτέθηκαν και μου έκλεψαν το τσαντάκι μέσης που φορούσα.

Ερ.: Έχεις απευθυνθεί σε κανένα ξενώνα;

Απ.: Φυσικά, στην αρχή όταν ήρθα Αθήνα αλλά δεν βρήκα ανταπόκριση. Αυτοί ενδιαφέρονται μόνο για πρώην ναρκομανείς και αλλοδαπούς. Όμως πάω στα συσσίτια. Πάω τρώω κάθε μέρα. Την τελευταία φορά πήγα και η κοπέλα μου έδωσε και αυτή την κουβερτούλα.

Ερ.: Από ποιον έμαθες γι' αυτά τα συσσίτια;

Απ.: Μια βόλτα να πας θα δεις κόσμο να στέκετε απ' έξω. Ρωτάς στην ουρά και αν θες περιμένεις να φας.

Ερ.: Σε έχει προσεγγίσει ποτέ κάποιος από τους φορείς για ενημέρωση ή για παροχή βοήθειας;

Απ.: Εγώ δεν έχω δει κανέναν. Αν δεν είσαι αλλοδαπός δεν τους νοιάζει. Αν και εγώ δεν έχω πρόβλημα με αυτούς. Τόσο καιρό στην πλατεία και ποτέ κανέναν τους δεν με έχει πειράξει. Αλλά δεν ενδιαφέρεται κανένας. Δεν υπάρχει τίποτα. Ούτε καν για εμένα που είμαι ανάπηρος.

Ερ.: Αυτό πως σε κάνει να αισθάνεσαι;

Απ.: Με κάνει να θυμώνω. Μου βγάλανε αναπηρική σύνταξη 250 ευρώ, να ζήσω εγώ που έχω και δυο παιδιά. Από κει και πέρα τι να πεις; Μένω στο δρόμο τόσο καιρό και ακόμα δεν έχω πάρει τα λεφτά από την Πρόνοια ενώ έχω κάνει τα χαρτιά μου εδώ και πολύ καιρό. Αλλά η αλήθεια είναι πως εδώ δεν ενδιαφέρονται οι γονείς μου και τα αδέρφια μου και εγώ θα έχω απαιτήσεις από την κοινωνία; Αυτό με πονάει πιο πολύ.

Ερ.: Έχεις προσπαθήσει να ορθοποδήσεις;

Απ.: Ναι, τον τελευταίο καιρό είμαστε σε συζητήσεις με την εταιρεία που δούλευα πριν το ατύχημα για να ξαναδουλέσω εκεί. Απλά πριν το ατύχημα μου δίνανε ένα αυτοκίνητο και γυρνούσα παντού σαν εξωτερικός πωλητής, ενώ τώρα λόγω του ατυχήματος δεν μπορώ να οδηγώ. Έτσι τους πρότεινα να καλύψω κάποια θέση γραφείου ή στην έσχατη περίπτωση να πηγαίνω και χωρίς όχημα από πόρτα σε πόρτα να δειγματίζω. Παρόλο που είμαι σε αυτή την κατάσταση κάνω πολλά χιλιόμετρα την ημέρα όποτε δεν θα έχω πρόβλημα, αρκεί να πιάσω δουλειά. Αν δεν δεχθούν θα απευθυνθώ αλλού.

Ερ.: Ποια είναι τα σχέδια σου για το άμεσο μέλλον;

Απ.: Καταρχήν όταν θα πάρω τα λεφτά από την Πρόνοια. Έχω κάνει τα χαρτιά εδώ και πολύ καιρό. Όλο πάω στο γραφείο και μου λένε ότι σύντομα θα δοθούν τα λεφτά. Εύχομαι να μην με κοροϊδεύουν γιατί την επόμενη φορά θα σπάσω το γραφείο του προϊστάμενου με το μπαστούνι. Με τα λεφτά αυτά μαζί με αυτά της σύνταξης θα πιάσω ένα σπίτι. Ένα μικρό. Δεν έχει σημασία. Χρειάζομαι κάπου να μένω. Ένα χώρο που να μπορώ να αφήνω τα πράγματα μου και να μη χρειάζεται να τα κουβαλάω μαζί μου συνέχεια. Να μπορούν να έρθουν και τα παιδιά να με δουν. Όταν πάρω τα λεφτά αυτά, που θα είναι σύντομα νομίζω, όλα θα πάνε καλά. Και να μη με δεχτεί πίσω η εταιρεία

θα απευθυνθώ και αλλού. Δεν την φοβάμαι την δουλειά. Εδώ κατάφερα από σχεδόν νεκρός να σηκώνομαι, να περπατάω και να μένω μόνος μου στο δρόμο. Αυτό που χρειάζομαι είναι ένα σπιτάκι και όλα θα μπουν σε σειρά μετά.

Ερ.: Τι φοβάσαι περισσότερο αυτή τη στιγμή;

Απ.: Να με πιάσει ο χειμώνας στον δρόμο. Ο χειμώνας είναι δύσκολος αλλά εύχομαι να έχω πάρει τα λεφτά από την Πρόνοια μέχρι τότε.

Ερ.: Τι πιστεύεις ότι θα έπρεπε να γίνει για τους ανθρώπους που μένουν στο δρόμο;

Απ.: Όλοι άνθρωποι έχουν προβλήματα και τα σέβομαι και όλοι πρέπει να τα σέβονται. Αλλά ότι ένα πρόβλημα είναι μεγαλύτερο από το άλλο δεν σημαίνει ότι και τα δυο δεν πρέπει να λυθούν. Οι κυβερνώντες κάνουν ότι κάνουν όλοι. Κοιτάνε πιο πρόβλημα έχει μεγαλύτερη απήχηση και αυτό φροντίζουν. Για εμάς τους έλληνες άστεγους δεν νοιάζεται κανένας. Δεν σε πιστεύουν ότι μένεις στο δρόμο. Ξέρεις με πόσους μιλάω που γνωρίζω στο δρόμο και δεν πιστεύουν ότι μένω στο δρόμο; Όλοι μου λένε ότι με το δικό μου το πρόβλημα θα έπρεπε να απευθυνθώ κάπου αλλά κανένας δεν ξέρει που ακριβώς. Και σου λέω έχω πάει και δεν ένοιαξε κανέναν. Άρα ίσως θα έπρεπε να ελέγξουν αν οι φορείς που είναι για τους άστεγους είναι όντως για τους άστεγους και με ποια κριτήρια κάποιος μπορεί να κοιμηθεί σε ξενώνα.

2. Στέλλα, 51 χρονών, απόφοιτος ΤΕΙ νοσηλευτικής, ανύπαντρη μητέρα με ένα παιδί 20 ετών. Καταγωγή από Αθήνα και μένει τα τέσσερα τελευταία χρόνια στο δρόμο μετά από προβλήματα που είχε με την μητέρα της λόγω του εθισμού της σε ναρκωτικές ουσίες. Τελευταία εργασία είχε πριν τρία χρόνια ως γραμματική υποστήριξη σε ιατρείο στο οποίο εργαζόταν για τέσσερα χρόνια.

Ερ.: Πως και έμεινες στο δρόμο;

Απ.: Πριν από δέκα χρόνια γνώρισα κάποιον με τον οποίο είχα σχέση και συγκατοικούσαμε και με έθισε στα ελαφριάς μορφής ναρκωτικά. Όταν χωρίσαμε, πριν από τέσσερα περίπου χρόνια, πήγα μαζί με το παιδί μου να μείνω ξανά με την μητέρα μου η οποία έμενε μόνη της, καθώς ο πατέρας μου έχει πεθάνει εδώ και πολλά χρόνια. Όμως λόγω του χωρισμού μου δοκίμασα πιο βαριάς μορφής ναρκωτικά στα οποία και εθίστη-

κα. Λόγω του εθισμού μου η μητέρα μου με έδιωξε από το σπίτι και κράτη σε τον γιο μου να τον φροντίζει.

Ερ.: Τώρα πως επιβιώνεις;

Απ.: Προσπαθώ να κόψω την χρήση, είμαι και σε πρόγραμμα. Στο δρόμο μένω σε συγκεκριμένο σημείο στη οδό Σταδίου και πουλάω χαρτομάντιλα για να παίρνω κάτι να φάω.

Ερ.: Γιατί επέλεξες την οδό Σταδίου;

Απ.: Καθόλου τυχαία. Καταρχήν είναι σχεδόν ασφαλές να κοιμάσαι εκεί. Έχει πάντα κόσμο και συνέχεια περνάει η αστυνομία. Επίσης λόγω του ότι πάντα έχει κόσμο μπορώ να πουλάω τα χαρτομάντιλα.

Ερ.: Ο κόσμος σε βοηθάει;

Απ.: Οι περισσότεροι κάνουν ότι δεν με βλέπουν. Σου λέει αν δεν την κοιτάξω θα νομίζει ότι δεν την είδα. Όμως με βλέπουν και με προσπερνάνε. Υπάρχουν κάποιοι που θα πάρουν χαρτομάντιλα και λίγοι που δεν θα πάρουν και απλά θα μου δώσουν λεφτά. Αλλά είναι λίγοι. Οι πιο πολλοί ξέρεις τι λένε; Να πας να δουλέψεις δεν σου φταίει κανένας που είσαι στο δρόμο. Δεν ξέρουν όμως ότι εγώ δεν μπορώ να δουλέψω.

Ερ.: Γιατί δεν μπορείς να δουλέψεις; Λόγω του εθισμού σου;

Απ.: Καμία σχέση. Τον εθισμό μου τον ελέγχω. Αλλά ο κόσμος σε φοβάται. Σου λέει για να μένει στο δρόμο ποιος ξέρει τι είναι. Έτσι όμως δεν τον βοηθάς τον άλλον.

Ερ.: Έχεις πάει να ζητήσεις δουλειά και σε έχουν απορρίψει λόγω του ότι μένεις στον δρόμο;

Απ.: Πιο παλιά. Έμενα δίπλα σε μια καφετέρια, από την οποία έπαιρνα καφέ όποτε μπορούσα. Όταν ζήτησα από τον ιδιοκτήτη να με προσλάβει για να ορθοποδήσω αρνή-

θηκε λέγοντας μου ότι φοβάται μην τον κλέψω και εξαφανιστώ και δεν ξέρει που να με βρει μετά.

Ερ.: Πως ένιωσες με αυτή την απόρριψη;

Απ.: Δεν είναι η πρώτη ούτε η τελευταία. Κάθε μέρα με απορρίπτουν στο δρόμο. Έκανα λάθος επιλογές, εθίστηκα στα ναρκωτικά και μένω στο δρόμο. Αυτό γιατί δίνει τι δικαίωμα στον καθένα να με κρίνει; Εγώ βοήθεια ζητάω. Είμαι μια γυναίκα στο δρόμο μόνη μου, κάποιας ηλικίας και είμαι και άρρωστη. Έχω ζάχαρο.

Ερ.: Πως αντιμετωπίζεται τα προβλήματα υγείας σας;

Απ.: Κανονικά πρέπει να παίρνω φάρμακα αλλά δεν μπορώ να τα πληρώσω οπότε δεν τα παίρνω.

Ερ.: Πως αντιμετωπίζεις την ανάγκες υγιεινής;

Απ.: Δεν μπορώ να βρω τρόπο να της καλύψω. Δεν μπορώ να τα κάνω όλα μόνη μου. Και να προσπαθώ να κόψω από τα ναρκωτικά και να προσπαθώ να βρω φαγητό και να προσέχω την υγεία μου και τον εαυτό μου. Δεν μπορώ. Πολλές φορές είμαι λερωμένη. Δεν με νοιάζει. Κανέναν δεν νοιάζει. Άλλες βρίσκω και τρυπώνω σε καμιά τουαλέτα από κανένα μαγαζί και με διώχνει το προσωπικό αν με καταλάβουν.

Ερ.: Γιατί;

Απ.: Γιατί έτσι τους λένε τα αφεντικά να κάνουν. Τρομάζω λένε τον κόσμο. Φοβούνται μήπως τους κλέψω. Αλλά κατά τα άλλα οι έλληνες είμαστε φιλικόι και φιλόφρονες (ειρωνικό χαμόγελο).

Ερ.: Δεν έχεις κάποια επικοινωνία με την οικογένειά σου ή με άτομα του κοινωνικού περιγύρου που είχες πριν μείνεις στο δρόμο;

Απ.: Όχι με κανέναν. Η μητέρα μου έχει δηλώσει ότι δεν θα μου ξαναμιλήσει αν δεν ξεκόψω εντελώς από τα ναρκωτικά και δεν βρω μια δουλειά. Ο γιός μου επίσης δεν μου μιλάει. Τον είχα συναντήσει κάποια στιγμή τυχαία στον δρόμο και έκανε πως δεν με γνωρίζει. Μάλλον ντράπηκε για μένα. Αλλά και εγώ δεν επέμεινα. Έδειξα κατανόηση. Οι φίλοι είναι οι πρώτοι που σε παρατάνε. Δεν υπάρχουν φίλοι. Φίλοι είναι μόνο ένα

δυο άτομα που έχω γνωρίσει το διάστημα που μένω στο δρόμο. Είναι στην ίδια κατάσταση με μένα και δεν με φοβούνται και δεν τους φοβάμαι.

Ερ.: Τι εννοείς;

Απ.: Όταν ζεις στον δρόμο είναι σαν να ζεις στην ζούγκλα. Δύσκολα ο άλλος γίνεται φίλος σου. Το μόνο που κοιτάς είναι να επιβιώσεις. Ο καθένας μπορεί να σου επιτεθεί είτε γιατί θέλει το μέρος που κοιμάσαι είτε για να σου κλέψει αυτά τα λίγα χρήματα ή υπάρχοντα που μπορεί να έχεις. Είναι κάτι σύνηθες.

Ερ.: Σου έχει τύχει κάποιο τέτοιο περιστατικό;

Απ.: Αρκετές φορές. Μου έχουν επιτεθεί άλλοι χρήστες για να μου πάρουν την δόση μου αλλά και αλλοδαποί για να μου κλέψουν τα λεφτά μου. Φυσικά δεν είχα καμιά βοήθεια, από πουθενά. Ούτε από την αστυνομία.

Ερ.: Έχεις απευθυνθεί σε δομές για αστέγους;

Απ.: Ναι αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Λόγω της χρήσης ναρκωτικών δεν με δέχονται σε αυτές τις δομές. Όποτε μπορώ και προλαβαίνω πηγαίνω και τρώω στα συσσίτια του Δήμου.

Ερ.: Πως ενημερώνεσαι για τις δομές και τις υπηρεσίες που υπάρχουν για τους αστέγους;

Απ.: Ότι ακούσω στο δρόμο από άτομα που βρίσκονται στην ίδια κατάσταση. Σε εμάς η πληροφορία φτάνει από στόμα σε στόμα.

Ερ.: Σε έχουν πλησιάσει ποτέ άτομα από ανάλογους φορείς;

Απ.: Μόνο κάποιες φορές που βγαίνουν στο δρόμο νεαρά άτομα και μοιράζουν προφυλακτικά και φυλλάδια για τον HIV. Κανένας άλλος.

Ερ.: Θα ήθελες να δούλευες κάπου;

Απ.: Ναι θα ήθελα μήπως και καταφέρω να φύγω από τον δρόμο.

Ερ.: Ψάχνεις να δουλέψεις κάπου;

Απ.: Όχι γιατί ξέρω ότι κανένας δεν με θέλει.

Ερ.: Ποια είναι τα σχέδια σου για το άμεσο μέλλον;

Απ.: Θα ήθελα να έβρισκα ένα σπίτι που να είχα ιατρική περίθαλψη και οικογενειακή θαλπωρή που μου λείπει. Κάπου να μπορώ να μένω και να μην ενοχλώ κανέναν και μην με ενοχλεί κανείς.

Ερ.: Πως πιστεύεις πως μπορείς να το καταφέρεις αυτό;

Απ.: Δεν ξέρω. Δεν νομίζω ότι μπορώ να κάνω κάτι εγώ. Δεν πιστεύω ότι είναι στο χέρι μου.

Ερ.: Ποιος μπορεί να σε βοηθήσει σε αυτό;

Απ.: Δεν ξέρω. Θα έπρεπε να υπάρχει κάποιος που να ενδιαφερθεί για άτομα σαν εμένα. Άτομα που είναι άρρωστα και βρίσκονται στην ευάλωτη θέση να ζουν στον δρόμο. Δεν νοιάζεται όμως κανένας. Το μόνο που ξέρουν να κάνουν είναι να παρουσιάζονται στα ΜΜΕ ως φιλόανθρωποι ενώ υπάρχουν άνθρωποι στο δρόμο σαν εμένα. Να βγουν στους δρόμους να μας δουν δεν κρυβόμαστε. Οι περισσότεροι στο κέντρο κοιμόμαστε.

3. Μιχάλης, τεχνικός υπολογιστών, 38 χρονών και διεξυγμένος με ένα παιδί, μια κόρη 6 χρονών, της οποίας την κηδεμονία έχει η πρώην σύζυγος του. Έχει καταγωγή από την Αθήνα και έμενε με την οικογένεια του στα κάτω Πατήσια. Η τελευταία του εργασία ήταν πριν 5 χρόνια στο καζίνο της Πάρνηθας ως προσωπικό ασφαλείας. Λόγω προβλημάτων που είχε με τον τζόγο έχασε την δουλειά του και στην συνέχεια την σύζυγό του. Τα τελευταία τρία χρόνια μένει στο δρόμο και συγκεκριμένα στην οδό Πατησίων.

Ερ.: Πως και έμεινες στο δρόμο;

Απ.: Η γυναίκα μου με έδιωξε από το σπίτι. Ήμουν άνεργος και είχα μπλέξει με τον τζόγο και δεν το άντεξε.

Ερ.: Τι δεν άντεξε;

Απ.: Να μην φέρνω λεφτά σπίτι. Είχαμε μικρό παιδί, ήμασταν στο ενοίκιο και τα έξοδα ήταν πολλά. Και εγώ γι' αυτό έπαιζα. Για να φέρω λεφτά στο σπίτι εφόσον ήμουν άνεργος και δεν μπορούσα να βρω δουλειά. Κάτι έπρεπε να κάνω.

Ερ.: Τα λεφτά για να παίζεις που τα έβρισκες;

Απ.: Από τον μισθό της συζύγου μου. Τα δανειζόμουνα δηλαδή. Αλλά αντί να κερδίζω εγώ συνέχεια έχανα και έτσι μια μέρα με πέταξε από το σπίτι.

Ερ.: Δεν απευθύνθηκες σε κάποιον από το στενό σου περιβάλλον;

Απ.: Οι γονείς μου έχουν πεθάνει σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα πριν αρκετά χρόνια. Μια αδερφή έχω. Στην αρχή με φιλοξενούσε αλλά είχε και εκείνη οικογένεια και έτσι δεν μπορούσα να μείνω για καιρό. Δυστυχώς εκείνο το διάστημα συνέχιζα να παίζω, δανειζόμενος λεφτά από την αδερφή μου ή και κάποιους φίλους που είχα τότε. Τα χρήματα αυτά δεν μπόρεσα να τους τα επιστρέψω και έτσι κόψανε κάθε επικοινωνία μαζί μου. Έτσι έμεινα στο δρόμο.

Ερ.: Τώρα δεν έχεις επικοινωνία με κανέναν;

Απ.: Με κανέναν. Δεν θέλει κανένας να ασχοληθεί μαζί μου. Όλοι με παρατήσανε. Μόνο αραιά και που αγοράζω καμιά τηλεκάρτα, όταν μπορώ και τηλεφωνώ σ την γυναίκα μου να μάθω για την κόρη μου.

Ερ.: Ξέρουν ότι μένεις στο δρόμο;

Απ.: Φυσικά και το ξέρουν. Η κόρη μου δεν το ξέρει. Της έχει πει η μητέρα της πως λείπω για δουλειά στην Αυστραλία. Όσο για τον υπόλοιπο κοινωνικό και οικογενειακό μου περίγυρο, όλοι το ξέρουν και κανείς δεν ενδιαφέρεται.

Ερ.: Πως αισθάνεσαι γι' αυτό;

Απ. Στην αρχή ένιωθα θυμό. Απογοητεύτηκα που με αφήσανε μόνο μου σε μια δύσκολη περίοδο της ζωής μου όπως αυτή της ανεργίας. Στο κάτω κάτω και που έμπλεξα με

τον τζόγο γι' αυτούς το έκανα. Μετά όμως κατάλαβα ότι και αυτοί φοβήθηκαν. Φοβήθηκαν πως θα χάσουν και εκείνοι μαζί με εμένα τα λεφτά και το σπίτι τους και εστίασαν στο να επιβιώσουν. Έστω και χωρίς εμένα.

Ερ.: Στο δρόμο πως ζεις;

Απ.: Τα τελευταία χρόνια μένω στην οδό Πατησίων. Έχω μια γωνία πολυκατοικίας όπου αφήνω τα πράγματα μου και που όλοι γνωρίζουν ότι άγω κοιμάμαι εκεί.

Ερ.: Ποιοι όλοι;

Απ.: Οι υπόλοιποι που είναι στην ίδια θέση με εμένα. Ο καθένας έχει το χώρο του. Όχι ότι όλοι το σέβονται όμως και γι' αυτό κινούμε σε κοντινή ακτίνα από το σημείο που είναι τα υπάρχοντά μου.

Ερ.: Ποια είναι τα υπάρχοντά σου;

Απ.: Κουβέρτες που έχω πάρει από την εκκλησία, σακούλες που με προστατεύουν από την βροχή και ένα μικρό σκαμπό που βρήκα στα σκουπίδια.

Ερ.: Έχει συμβεί ποτέ να κινδυνέψεις ή να σε κλέψουν;

Απ.: Πολλές φορές. Μου έχουν επιτεθεί να με κλέψουν και με έχουν χτυπήσει για να μου πάρουν τα πράγματά μου ή τα χρήματα που μπορεί να έχω. Πολλές φορές ήταν χρήστες και τις περισσότερες φορές αλλοδαποί. Με βλέπουν ότι είμαι μόνος μου και κοιμάμαι σε μια γωνία στο δρόμο και υποθέτουν πως είμαι εύκολος στόχος. Και δίκιο έχουν. Ποιος θα με προστατέψει; Αφού δεν έχω κανέναν. Στην αστυνομία που απευθύνθηκα μου είπαν πως πρέπει να προσέχω. (γέλια)

Ερ.: Τι κάνεις για να προστατέψεις εσένα και τα υπάρχοντά σου;

Απ.: Κινούμε σε μικρή ακτίνα από αυτά ώστε να προλάβω να επέμβω αν κάποιος επιχειρήσει να μου τα κλέψει. Επίσης δεν συναναστρέφομαι με κόσμο. Το μυστικό για να επιβιώσεις στο δρόμο είναι να περνάς απαρατήρητος. Δεν πειράζω κανέναν για να μην με πειράξει κανένας.

Ερ.: Πως αντιμετωπίζεις τις βασικές σου ανάγκες όπως η τροφή;

Απ.: Για να μπορώ να αγοράζω κάτι να τρώω στέκομαι μπροστά από ένα συγκεκριμένο πολυκατάστημα τροφίμων κοντά εκεί που μένω και επαιτώ. Όμως πολλές φορές βοηθάω τον κόσμο και μου δίνουν κάτι για αντάλλαγμα. Για παράδειγμα πάνε με το καρο-

τσάκι τα πράγματά στο αυτοκίνητο τους και μετά το δίνουν σε μένα να το γυρίσω με αντάλλαγμα να κρατήσω το νόμισμα που έχει. Άλλες φορές βοηθάω κυρίες να πάνε τις βαριές τσάντες στο αυτοκίνητό τους και μου δίνουν είτε κάτι φαγώσιμο ή κάποιο χρηματικό πόσο σε αντάλλαγμα. Τόσο καιρό που το κάνω αυτό έχω αποκτήσει την δική μου «πελατεία». Με ξέρουν τόσα χρόνια και δεν με φοβούνται. Στην αρχή όταν είχα βγει στο δρόμο έκλεβα προϊόντα από καταστήματα είτε κάτι φαγώσιμο για να το καταναλώσω ή κάτι που μπορούσα να πουλήσω όπως τσιγάρα αλλά με έπιασε η αστυνομία. Μετά πήρα την απόφαση ότι δεν άξιζε όλο αυτό το κυνηγητό και δεν μου ταίριαζε σαν άνθρωπο. Έτσι αποφάσισα πως καλύτερα να ζητιανεύω αλλά να είμαι «καθαρός». Έτσι φροντίζω να είμαι πάντα ευγενικός και καθαρός ώστε ο κόσμος να μπορεί να με εμπιστευτεί.

Ερ.: Πως φροντίζεις την καθημερινή σου υγιεινή;

Απ.: Φροντίζω πάντα να πηγαίνω σε μέρη που μπορώ να φροντίσω την υγιεινή μου όπως στην πλατεία Κουμουνδούρου που υπάρχει ένα λεωφορείο και πας και μπορείς να κάνεις μπάνιο. Πάω συχνά. Δεν το αμελώ. Ξέρεις μετά δεν σε φοβούνται, δεν σε αποφεύγουν στο δρόμο. Γι' αυτό πάω.

Ερ.: Πως ανακάλυψες αυτή την παροχή; Το λεωφορείο αυτό.

Απ.: Μια κυρία που μιλάμε και την βοηθάω με τα ψώνια της μου το είπε και πήγα να το διασταυρώσω και όντως είναι πολύ καλό.

Ερ.: Έχεις ζητήσει να δουλέψεις κάπου;

Απ.: Όχι αλλά ξέρω από άλλους άστεγους που μιλάμε, ότι δεν σε παίρνουν για δουλειά αν είσαι άστεγος. Προκατάληψη είναι αυτό. Οι άνθρωποι απλά πιστεύουν ότι για να είσαι στο δρόμο μπορεί να είσαι και κακός άνθρωπος και σε φοβούνται. Εγώ βέβαια κάνω τι άλλο.. Τόσο καιρό που είμαι έξω από το κατάστημα υπάρχουν άνθρωποι που με εμπιστεύονται και μου δίνουν λεφτά και βλέπουν πως τόσο καιρό δεν έχω πειράξει ποτέ κανέναν και πως είμαι τίμιος άνθρωπος. Έτσι σε αυτούς τους ανθρώπους, που έχω πει και την ιστορία μου, έχω το θάρρος και τους έχω ζητήσει να με έχουν υπόψη τους για κάποια δουλειά. Ότι να ναι. Αρκεί να είναι τίμια και έτσι να μπορέσω να φύγω από τον δρόμο;

Ερ.: Πιστεύεις πως μόνο έτσι μπορείς να φύγεις από τον δρόμο;

Απ.: Ναι. Πως αλλιώς; Βλέπεις κανέναν; Όλοι ασχολούνται με τους αλλοδαπούς. Δεν λέω κρίμα είναι, αλλά και εγώ είμαι κρίμα.

Ερ: Τι θα κάνεις αν βρεις δουλειά;

Απ.: Στην αρχή τίποτα. Θα μαζέψω λεφτά, να κάνω μια γερή αποταμίευση και μετά θα νοικιάσω ένα μικρό σπίτι μπορεί και ένα δωμάτιο στον Άγιο Παντελεήμονα αλλά σιγά σιγά με την βοήθεια του Θεού θα τα καταφέρω και θα νοικιάσω ένα πιο αξιοπρεπές σπίτι και έτσι μπορεί και να γυρίσω από την Αυστραλία και να βλέπω την κόρη μου. Τώρα δεν θέλω. Ντρέπομαι.

Ερ.: Έχεις ζητήσει βοήθεια από κάποιον φορέα;

Απ.: Στην αρχή όχι. Αλλά μετά που είδα τι γίνεται στο δρόμο, από άποψη εγκληματικότητας, πήγα να βρω ένα κρεβάτι κάπου και δεν με δέχτηκαν διότι τότε εγώ είχα χάσει την ταυτότητα μου και αυτοί την θέλανε επειγόντως αλλά και πάλι, απ' όσο μου είπαν, θα έπρεπε να περιμένω γιατί πάει με βάση προτεραιότητας και εγώ δεν είχα την υπομονή να περιμένω και να ζω στην αβεβαιότητα. Έτσι δεν ξαναπήγα.

Ερ: Σε έχουν προσεγγίσει άνθρωποι από φορείς που αφορούν τους αστέγους;

Απ: Εγώ δεν έχω δει κανέναν (γέλια). Αυτοί πάνε στο κέντρο, Σύνταγμα- Μοναστηράκι για να τους βλέπει ο κόσμος ότι και καλά κάτι κάνουν. Όχι δεν έχει έρθει κανείς.

Ερ: Τι είναι σπίτι για σένα;

Απ: Ένα κεραμίδι πάνω από το κεφάλι σου. Κάπου που θα μπορείς να κοιμάσαι ήσυχος. Να αφήνεις τα πράγματα σου και να έχεις κλειδί να τα κλειδώνεις.

Ερ: Τι μπορεί να βοηθήσει στο ζήτημα της αστεγίας;

Απ.: Οι κυβερνόντες πάντως όχι. Αυτούς τους νοιάζει η καρέκλα. Μόνο ο συνάνθρωπος τον συνάνθρωπο μπορεί να βοηθήσει. Εμένα αυτοί με βοηθάνε. Όχι όλοι. Λίγοι είναι. Αλλά όσοι και είναι υπάρχουν και εγώ χάρη σε αυτούς ζω. Θα με ρωτήσουν τι κάνω, θα πούμε μια κουβέντα και θα μου δώσουν και κάτι. Όμορφα πράγματα.

4. Γεωργία, 38 ετών, απόφοιτος λυκείου, κατάγεται από την Αθήνα και προέρχεται από ευκατάστατη οικογένεια. Ζει στο δρόμο πέντε χρόνια, είναι χρήστης ναρκωτικών τα τελευταία είκοσι χρόνια με μια παύση δυο ετών λόγω εγκυμοσύνης. Έχει ένα αγοράκι επτά ετών το οποίο ζει με την οικογένειά της. Δήλωσε ότι το επισκέπτεται ανά τακτά

χρονικά διαστήματα, όποτε η ίδια νιώθει καλά. Μένει κοντά στο πατρικό της και για να καλύψει τις βιοποριστικές τις ανάγκες ενίοτε εκδίδεται.

Ερ.: Πως έμεινες στο δρόμο;

Απ: Έμπλεξα με τα καταραμένα τα ναρκωτικά. Πήγαινα σχολείο ακόμα όταν η καλύτερη μου φίλη έχασε τον αδερφό της σε ατύχημα με μηχανή και ξεκίνησε εκείνη να καπνίζει «μαύρο». Μας στοίχησε και των δυο πολύ ο χαμός του. Εγώ πονούσα για εκείνη. Προσπάθησα να την πάρω από τα ναρκωτικά αλλά δεν τα κατάφερα. Υπέκυψα και εγώ για να μην είναι μόνη. Τώρα πια δε μιλάμε, έχουμε χαθεί! Φαντάσου! Σιγά σιγά και αφού τελείωσα το σχολείο έπιασα μια δουλειά σερβιτόρα αλλά προχώρησα σε πιο βαριά ναρκωτικά. Εκεί το πήραν χαμπάρι οι γονείς μου. Ο πατέρας μου ήταν αστυνομικός. Με έδιωξε από το σπίτι. Έτσι έμεινα στο δρόμο. Στην αρχή έμενα από εδώ και από εκεί, σε φίλους. Αλλά πόσο να μείνεις σε φίλους;! Άρχισα να μένω σε πλατείες, σε παγκάκια. Τότε κάποιος το πληροφορήθηκε στον πατέρα μου και ήρθε και με μάζεψε. Μου είπε ότι θα προσπαθήσουμε μαζί να γίνω καλά. Έτσι με πήγαινε στο Μενίδι και ψώνιζα. Ερχότανε μαζί μου. Κάθε φορά μου έδινε και λιγότερη δόση νομίζοντας ότι έτσι θα κόψω σιγά σιγά. Αλλά δεν γίνετε έτσι. Το πάλεψα όσο μπορούσα και μια μέρα έφυγα. Έμεινα πάλι σε φίλους. Εκεί γνώρισα και τον πρώην σύντροφό μου και έμεινα έγκυος. Κατευθείαν πήγα στους γονείς μου και αυτοί με δεχτήκανε. Για δυο χρόνια ήμουν καθαρή. Μέχρι που ξανά έμπλεξα.

Ερ.: Πως;

Απ: Πάλι από φίλους. Δεν θέλει και πολύ. Και πάλι έφυγα από το σπίτι. Το πάλεψα για το παιδί, αλλά κατάλαβα ότι δεν γινότανε να με βλέπει έτσι. Για αυτό και το άφησα στους γονείς μου. Ξέρω ότι θα μεγαλώσει σωστά.

Ερ.: Έχετε επικοινωνία δηλαδή;

Απ.: Όχι καθημερινή. Όποτε είμαι καλά πάω και τον βλέπω. Έχω επιλέξει να μένω κοντά στο πατρικό μου. Έχει αρχίσει και μεγαλώνει και με ρωτάει πια αν είμαι άρρωστη. Παιδάκι είναι δεν είναι χαζό. Όλα τα καταλαβαίνουν τα παιδιά. Στο σχολείο δεν ξαναπάω όμως. Μου είπθε η μάνα μου πως οι άλλες μανάδες δεν αφήνουν τα παιδιά τους να

κοιμούνται στο σπίτι των γονιών μου γιατί φοβούνται. Κατάλαβες; Του κάνουν bullying.

Ερ.: Για να βλέπεις τον μικρό επέλεξες να μένεις κοντά στο πατρικό σου;

Απ.: Κυρίως. Πάω τον βλέπω, τρώω τίποτα, πλένω τα ρούχα μου κάνω και μπάνιο. Όποτε νιώθω ότι είμαι καλά πάω.

Ερ.: Δηλαδή έχεις επικοινωνία με την οικογένεια σου;

Απ.: Με την μάνα μου και πιο πολύ για το παιδί. Ο πατέρας μου όταν πάω λείπει. Και καλά δεν ξέρει ότι πηγαίνω. Σίγουρα ξέρει.

Ερ.: Αφού υπάρχει δίοδος γιατί δεν μένεις στο πατρικό σου;

Απ.: Πριν δυο χρόνια γνώρισα έναν Σύριο μετανάστη ο οποίος έχει περάσει πολλά και εγώ τον προστατεύω. Δεν ξέρει ελληνικά, δεν έχει που να πάει, είναι μόνος του. Είχα ζητήσει από τον πατέρα μου να πάω να μείνω σπίτι και να κόψω τα ναρκωτικά αν ερχόταν και φίλος μου μαζί και ο πατέρας μου αρνήθηκε. Από τότε μένουμε μαζί στο δρόμο.

Ερ.: Και πως ζείτε;

Απ.: Σου είπα πάω σπίτι παίρνω φαγητό, λίγο ζητιανεύουμε και τελευταία κάνω και πιάτσα. Τώρα είμαστε δύο. Έχω να φροντίσω και αυτόν που έχει περάσει τόσα. Αυτό θα σκότωνε τους γονείς μου βέβαια, αν το μαθαίνανε. Υποτίθεται ότι όταν χρειάζομαι κάτι τους το ζητάω, αλλά όχι για αυτόν.

Ερ.: Είναι και εκείνος χρήστης;

Απ.: Ναι εδώ έγινε στην Ελλάδα.

Ερ.: Δεν φοβάσαι που μένεις στον δρόμο;

Απ.: Καταρχήν τώρα δεν μένω μόνη μου. Είναι διαφορετικά να μένεις με άντρα. Αλλά και πιο πριν δεν αντιμετώπισα ποτέ πρόβλημα. Εξάλλου ένας ακόμα λόγος που επιμένω

να μένω στην περιοχή που μεγάλωσα είναι και πως όλοι με ξέρουν ή ξέρουν τον πατέρα μου και έτσι δεν με πειράζει κανείς.

Ερ.: Φίλους έχεις;

Απ.: Από πριν όχι. Όλοι με παρατήσανε. Μέχρι και αυτή που για χάρη της έπεσα στα ναρκωτικά. Φίλοι δεν υπάρχουν, μόνο γνωστοί, εκτός από το παιδί που σου λέω. Αυτός είναι άλλο.

Ερ.: Και πως σκοπεύεις να ζήσετε από δω και πέρα;

Απ.: Το πρόβλημα είναι πως πρέπει να βρω μια δουλειά και για να βρω δουλειά πρέπει να «κόψω» εντελώς. Μετά να βρω ένα σπίτι πάλι εδώ κοντά στο πατρικό μου και να ζήσουμε καλά.

Ερ.: Έχεις ζητήσει να δουλέψεις κάπου;

Απ.: Όπως σου είπα παλιά δούλευα σερβιτόρα αλλά με διώξανε. Όταν καταλάβανε το πρόβλημα μου με διώξανε. Τώρα που είμαι χρήστης και μένω στο δρόμο δεν με προσλαμβάνει κανείς, ούτε για να πετάω τα σκουπίδια.

Ερ.: Έχεις απευθυνθεί σε κάποια δομή για να κοιμάσαι κάπου ή έστω να έχεις ένα πιάτο φαί;

Απ.: Δεν θέλω να φύγω από την περιοχή μου. Γι' αυτό και δεν πηγαίνω. Έχω το πατρικό μου κοντά αν χρειαστώ κάτι. Καταρχήν ξέρω τι γίνεται, τα έχω δει. Ξέρεις πόσος κόσμος πηγαίνει. Όλοι οι αλλοδαποί καταρχήν. Που να προλάβεις κρεβάτι.

Ερ.: Σε έχει προσεγγίσει όμως κάποιος από αυτούς τους φορείς για ενημερώσει ή παροχή βοήθειας;

Απ.: (Γέλια) Εμάς δεν μας προσεγγίζουν.

Ερ.: Ποιους δηλαδή;

Απ. : Τους χρήστες. Εμείς είμαστε χρήστες και αυτοί δεν ασχολούνται με ναρκομανείς. Βέβαια εγώ δεν ξέρω κανέναν που να μην παίρνει ναρκωτικά και να μένει στο δρόμο αλλά άστο. Όχι δεν μου έχει μιλήσει κανένας εμένα.

Ερ.: Ποιος μπορεί να σε βοηθήσει και πώς;

Απ.: Κανένας. Μόνη σου ότι κάνεις. Δεν τους βλέπεις;! Ο καθένας κοιτάει την πάρτη του. Σε βλέπουνε ότι πεθαίνεις στο δρόμο και δεν τους νοιάζει. Βλέπω τι κάνουν και με τους μετανάστες. Τους φέρανε καλά καλά εδώ τους τάξανε και τώρα τους παρατήσανε και δεν τους αφήνουν να φύγουν. Σίγα μην νοιαστούν για εμάς του άστεγους. Τίποτα. Δεν υπάρχει τίποτα.

5. Χριστίνα, 26 ετών, απόφοιτος λυκείου, κατάγετε από την Αθήνα και προέρχεται από οικογένεια εργατών με χαμηλά εισοδήματα. Δεν έχει εργαστεί ποτέ. Ζει στο δρόμο τρία χρόνια, κάνει χρήση ναρκωτικών τα πέντε τελευταία χρόνια και είναι έγκυος τεσσάρων μηνών από τον σύντροφό της ο οποίος είναι και εκείνος χρήστης. Τους δυο τελευταίους μήνες η Χριστίνα έχει επιστρέψει στο πατρικό της σπίτι αλλά δεν σκοπεύει να μείνει εκεί μετά την γέννηση του παιδιού της, διότι οι γονείς της δεν δέχονται τον σύντροφό της. Σκοπεύει να παραχωρήσει την ανατροφή του παιδιού της στους γονείς της μέχρι να καταφέρουν με τον σύντροφό της να ορθοποδήσουν και να το αναλάβουν εκείνοι πλέον.

Ερ.: Πως και έμεινες στο δρόμο;

Απ.: Με έδιωξαν οι δικοί μου γιατί παίρνω ναρκωτικά. Μετά το σχολείο έμπλεξα. Έδωσα πανελλήνιες και δεν μπήκα πουθενά. Με γράψανε σε ένα ΙΕΚ λογιστικής και εκεί έμπλεξα με κάτι παρέες. Σιγά σιγά έπεσα στα βαριά ναρκωτικά και το καταλάβανε οι δικοί μου και με διώξαν. Τους έπαιρνα λεφτά και το καταλάβανε και με διώξαν. Για καιρό δεν είχαμε επικοινωνία. Εγώ έμενα στο σπίτι του συντρόφου μου που τότε έμενε και αυτός στους γονείς του. Αλλά και εκεί είχαμε προβλήματα και φύγαμε. Μετά μέναμε στο δρόμο, όπου να να. Ζητιανεύαμε για να πάρουμε την δόση μας και κάτι να φάμε. Αλλά όταν είσαι έτσι ο κόσμος δεν σου δίνει τίποτα. Έτσι μετά αναγκαστικά να πηγαίνω με άντρες επί πληρωμής. Από αυτά ζούμε.

Ερ.: Όλο αυτό το διάστημα δεν είχες επικοινωνία με κανέναν από τον πρότερο περίγυρο σου;

Απ.: Όχι με κανέναν. Οι γονείς μου με είχαν ξεγράψει και με τους φίλους έτσι και αλλιώς μετά το σχολείο χάνεσαι. Τώρα έχω καινούργιους φίλους. Παιδιά που είναι στην ίδια κατάσταση με μένα, που είναι σε προγράμματα και πάνε καλά αλλά μένουν στον δρόμο γιατί δεν έχουν κανέναν να τους βοηθήσει. Όταν μένεις στον δρόμο εύκολα ξαναμπλέκεις με τα ναρκωτικά. Γι' αυτό σου λέω καλά τα προγράμματα αλλά πρέπει να υπάρχει και ένα μέρος να μπορεί να πηγαίνεις να κοιμάσαι, να τρως ήσυχα.

Ερ.: Τέτοιες δομές υπάρχουν! Δεν έχεις ενημερωθεί από κανέναν;

Απ.: Φυσικά. Για να κοιμηθείς σε τέτοια που λες πρέπει ή να έχεις μέσον κάποιον από μέσα ή να είσαι αλλοδαπός. Αλλιώς δεν μπαίνεις. Έχω πάει και στο λέω. Ξέρεις τι γίνεται;! Ουρές ολόκληρες για να φάνε και πέφτει και ξύλο για την σειρά. Μου είπαν και μένα άλλα παιδιά που μένουν στο δρόμο να πάω και όταν πήγα και είδα τι γίνεται δεν ξαναπάτησα. Όσο για αυτό που είπες αν μας έχει ενημερώσει κανείς, εγώ μόνο κάτι παιδιά που μοιράζουν κάτι προφυλακτικά έχω δει κάνα δυο τρεις φορές κανέναν άλλον. (γέλια)

Ερ.: Τις ανάγκες υγιεινής πως τις κάλυπτες;

Απ.: Σε μαγαζιά μαζικής εστίασης και αυτό αν δεν σε καταλάβουν και μέχρι να σε καταλάβουν γιατί σε διώχνουν. Δεν υπάρχει υγιεινή στο δρόμο και στο λέω εγώ που είμαι και γυναίκα. Χάλια. Ξεχνάς ότι είσαι γυναίκα. Δεν γίνεται αλλιώς.

Ερ.: Έχεις κινδυνέψει ποτέ;

Απ.: Με έχουν κλέψει πολλές φορές. Είναι εύκολο όταν μένει στο δρόμο. Δεν έχεις που να αφήσεις τα πράγματα σου και έτσι αναγκαστικά τα κουβαλάς. Όμως όταν κοιμάσαι;! Εκεί είσαι εύκολο θύμα. Βέβαια εγώ μένω και με τον σύντροφο μου που με προσέχει και γενικά είναι αλλιώς από το να σε βλέπουν ότι κινείσαι μόνη σου.

Ερ.: Είχες προσπαθήσει να δουλέψεις κάπου;

Απ.: Καταρχήν δεν ξέρω να κάνω κάποιο επάγγελμα, ούτε έχω βγάλει καμιά σχολή. Άσε που σίγουρα δεν θα με παίρνανε. Εδώ είναι παιδιά με πτυχία και χωρίς τα δικά μου προβλήματα και μένουν με τους γονείς του μέχρι τα τριάντα γιατί είναι άνεργα. Όχι ότι το κρίνω. Και εγώ όταν είδα τα σκούρα στους γονείς μου γύρισα.

Ερ.: Δηλαδή;

Απ.: Έμεινα έγκυος από τον σύντροφό μου και γύρισα σπίτι. Δεν μπορούσα να μένω στο δρόμο και εκείνοι με δέχτηκαν. Τσακωνόμαστε βέβαια ακόμα γιατί θέλουν να χωρίσω με τον σύντροφό μου αλλά αυτό δεν θα συμβεί.

Ερ.: Ποια είναι τα μελλοντικά σου σχέδια;

Απ.: Σίγουρα δεν θα χωρίσω. Εγώ έχω σχεδόν κόψει τα ναρκωτικά τώρα λόγω εγκυμοσύνης. Όταν με το καλό γεννήσω θα αφήσω το μωρό με τους γονείς μου και θα σταθώ στο πλάι του συντρόφου μου να κόψει και εκείνος την χρήση. Όπως τώρα. Εγώ μπορεί να μένω στους γονείς μου αλλά όλη μέρα γυρίζω μαζί του. Μέχρι τότε το μωρό πρέπει να είναι σε ένα ασφαλές περιβάλλον.

Ερ.: Αυτό σημαίνει το σπίτι για σένα;

Απ.: Σπίτι για μένα σημαίνει ένας χώρος με ασφάλεια και ζεστασιά. Να μπορεί να ζήσει μια οικογένεια. Αυτό θα γίνει. Όταν γίνουμε καλά και οι δυο θα πιάσουμε ένα σπίτι και θα ζήσουμε με το μωρό.

Ερ.: Ποιος μπορεί να σε βοηθήσει να το πραγματοποιήσεις;

Απ.: Αν εννοείς από την κοινωνία κανένας. Πάντα άφαντοι ήτανε και πάντα άφαντοι θα είναι. Αυτοί ασχολούνται με τα οικονομικά. Δεν τους νοιάζει αν πεθαίνουν άνθρωποι στο δρόμο. Ο Θεός να μας βοηθήσει. Δεν ξέρω. Πιστεύω πως αν σταματήσουμε την χρήση ίσως οι γονείς μας, μας βοηθήσουν να ορθοποδήσουμε.

6. Ισμήνη, 67 ετών, από Πετράλωνα. Έχασε τους γονείς της σε ηλικία δεκατεσσάρων ετών, παράτησε το σχολείο στο Γυμνάσιο, έφυγε από το σπίτι και από τότε εκδίδεται για βιοποριστικούς λόγους. Ζει στο δρόμο πάνω από δέκα χρόνια αφού όλα τα προηγούμενα χρόνια διέμενε στους οίκους ανοχής που εργαζόταν. Δεν έχει αποκτήσει παιδιά και στο παρελθόν έκανε σποραδική χρήση ναρκωτικών. Έχει μια αδερφή στην Αμερική η οποία δεν γνωρίζει για την κατάσταση στην οποία βρίσκεται η Ισμήνη και έναν αδερφό στην επαρχία ο οποίος γνωρίζει και αδιαφορεί. Λόγω της πολύ κακής της σχέσης με τον αδερφό της έφυγε από το σπίτι σε τόσο μικρή ηλικία.

Ερ.: Πως και έμεινες στο δρόμο;

Απ.: Στα 14 έχασα τους γονείς μου σε αυτοκινητιστικό ατύχημα. Με είχαν πολύ «χαϊδεμένη». Μου κόστισε πολύ ο χαμός τους. Έχασα τη γη κάτω από τα πόδια μου. Με τα αδέρφια μου έχουμε μεγάλη διαφορά ηλικίας και δεν τα πηγαίναμε ποτέ καλά. Έτσι όταν πέθανε ο μπαμπάς και η μαμά εγώ θα έμεινα με τον αδερφό μου που μόλις είχε τελειώσει το σχολείο. Η αδερφή μου είχε παντρευτεί και είχε φύγει με τον άντρα της στην Αμερική. Με τον αδερφό μου τσακωνόμασταν συνέχεια και με χτυπούσε. Έτσι και εγώ μια μέρα έφυγα.

Ερ.: Και που πήγες;

Απ.: Μέσω μιας φίλης μου στη γειτονιά είχα γνωρίσει μια γυναίκα και μου είπε ότι μπορούσα να μείνω μαζί της και να έχω τα δικά μου λεφτά και το δικό μου δωμάτιο. Έτσι παράτησα και το σχολείο και πήγα. Φυσικά αυτή η γυναίκα ήταν ιερόδουλη. Δεν μου άρεσε να κάνω αυτή την δουλειά αλλά και που να πήγαινα;

Ερ.: Από τότε εργάζεσαι σαν ιερόδουλη;

Απ.: Τώρα όχι πια. Δεν με θέλει κανένας τώρα (γέλια)! Μέχρι και πριν δέκα χρόνια εργαζόμουνα. Μόνο αυτή την δουλειά έχω κάνει.

Ερ.: Δεν έχεις προσπαθήσει να εργαστείς κάπου αλλού;

Απ.: Όχι ποτέ.

Ερ.: Γιατί;

Απ.: Γιατί απέδιδε. Έβγαζα πολύ καλά λεφτά και είχα και τον χώρο μου. Αλλαξα βέβαια πολλά «σπίτια». Μόνο τα τελευταία δυο χρόνια που ακόμα δούλευα δεν έμεινα σε σπίτι και έκανα πιάτσα στο δρόμο.

Ερ.: Και που έμενες;

Απ.: Στο δρόμο όπως και τώρα.

Ερ.: Δεν ζήτησες ποτέ βοήθεια από κάποιον δικό σου; Τον αδερφό σου για παράδειγμα.

Απ.: Δεν έχω κανέναν. Ο αδερφός μου φυσικά και έμαθε τι δουλειά κάνω. Έχει παντρευτεί και μένει μόνιμα στην Χαλκίδα. Κάποτε έπρεπε να πάω στη Χαλκίδα για μια

δουλειά και του ζήτησα να με φιλοξενήσει για μια δυο μέρες και μου απάντησε «εγώ γυναίκες σαν εσένα δεν βάζω στο σπίτι μου». Και τώρα ξέρει ότι μένω στο δρόμο. Τον πήρα πριν πολλά χρόνια εγώ η ίδια και μου είπε «όπως έστρωσες θα κοιμηθείς». Η αδερφή μου δεν ξέρει τίποτα. Αυτός δεν της έχει πει κάτι. Της είπε ότι δεν μαθαίνει νέα μου και δεν ξέρει που είμαι. Αν το μάθαινε η αδερφή μου θα ερχόταν να με πάρει. Σίγουρα.

Ερ.: Γιατί δεν επικοινωνείς μαζί της;

Απ.: Δεν ξέρω που μένει ούτε το τηλέφωνο της. Δεν μου λέει ο αδελφός μου.

Ερ.: Από άλλον έχεις ζητήσει βοήθεια;

Απ.: Είχα πάει στον Δήμο να ζητήσω βοήθεια. Μεγάλη γυναίκα και δεν το σεβάστηκαν. Με στέλνανε από δω και από κει. Θέλανε ταυτότητα και εγώ δεν είχα, την είχα χάσει. Έπρεπε λέει να πάω να βγάλω άλλη αλλά και πάλι θα έπρεπε να περιμένω την σειρά μου.

Ερ.: Δηλαδή;

Απ.: Δηλαδή παιδάκι μου προτεραιότητα έχουν οι αλλοδαποί. Αυτό μου είπαν. Τα λύσανε τα άλλα τα προβλήματα και ασχολούνται και με τους ξένους (ειρωνεία). Σε όλα αυτοί έχουν προτεραιότητα. Ακόμα και στον ύπνο.

Ερ.: Δεν ξαναπήγες; Ή αν όχι εκεί σε κάποιον άλλον φορέα;

Απ.: Πήγα πάνω από τέσσερις φορές και κάθε φορά μου ζητούσαν και διαφορετικό χαρτί. Έπρεπε κάθε φορά να πηγαίνω και σε διαφορετικά υπηρεσία και να τους προσκομίζω χαρτιά. Μέχρι που δεν ξαναπήγα. Αν δεν είσαι αλλοδαπός δεν ενδιαφέρονται.

Ερ.: Και τώρα που ζεις;

Απ.: Εδώ κοιμάμαι, στο σταθμό Λαρίσης. Εδώ κοιμάμαι, εδώ περνάω την ώρα μου. Έχει και περατζάδα, βλέπει ο κόσμος. Έχει όμως και φασαρία. Αλλά τον χειμώνα πάω κάτω από το σκέπαστρο του σταθμού στη γωνία και είναι καλά. Στην αρχή με διώχνανε από μέσα οι υπάλληλοι. Αλλά μετά με μάθανε. Με είδανε ότι είμαι και μεγάλη γυναίκα και με λυπήθηκαν. Δεν μπορώ και να περπατήσω με πονάει το πόδι μου.

Ερ.: Γιατί;

Απ.: Με είχε χτυπήσει αυτοκίνητο πριν δυο χρόνια και από τότε με πονάει.

Ερ.: Πήγες νοσοκομείο

Απ.: Όχι μωρέ μόνο το πόδι χτύπησα. Ήρθε το ασθενοφόρο και τους είπα ότι δεν θέλω να πάω στο νοσοκομείο.

Ερ.: Γιατί;

Απ.: Σιγά μωρέ και τι θα μου κάνανε χωρίς ασφάλεια;! Και πως θα γύριζα μετά εδώ; Άσε που αν άφηνα εδώ τα πράγματα μου (κουβέρτες) δεν θα τα ξαναέβρισκα.

Ερ.: Τώρα δεν έχεις άλλο προβλήματα με τους υπαλλήλους από τον σταθμό ;

Απ.: Όχι καθόλου. Είναι και ένα καλό παιδί, ο Βαγγέλης, που κάθε μέρα σχεδόν όταν έρχεται να πιάσει δουλειά μου παίρνει κάτι να φάω και καφέ και καμιά φορά και τσιγάρα. Εδώ πάω τουαλέτα και πλένομαι.

Ερ.: Περιποιείσαι τον εαυτό σου;

Απ.: Όχι πια. Παλιά έπρεπε να με δεις! Και λόγω δουλειάς φυσικά! Τώρα πια όχι. Ούτε χτένα δεν έχω. Αυτά μου λείπανε νομίζεις;! (μελαγχολία)

Ερ.: Τρέφεσαι δηλαδή με ότι σου δίνει ο Βαγγέλης;

Απ.: Κυρίως αλλά δεν είναι μόνο ο Βαγγέλης. Είναι και οι περαστικοί που μου αφήνουνε όλο και κάτι. Σπάνια βέβαια. Συνήθως κάνουν ότι δεν με βλέπουν.

Ερ.: Έχεις δεχτεί αρνητικά σχόλια;

Απ.: Ναι αμέ. Και ύβρις. Κυρίως από ξένους, αραβικής καταγωγής. Με έχουν κοροϊδέψει, μου έχουν πετάξει νερό πάνω μου, ότι και καλά τους βρομάω και άλλα τέτοια.

Ερ.: Αυτά πως σε κάνουν να αισθάνεσαι;

Απ.: Δεν ασχολούμαι, δεν θυμώνω. Το παν είναι να μην αντιδράς. Αν σε δουν ότι αντιδράς θα έχεις άλλα μετά.

Ερ.: Δηλαδή;

Απ.: Δηλαδή το παν είναι να περνάς απαρατήρητη. Για έναν άντρα είναι αλλιώς. Ένας άντρας μπορεί και να χτυπηθεί, μια γυναίκα δεν μπορεί να κάνει τίποτα. Εγώ το έχω κανόνα και ποτέ τίποτα το σοβαρό δεν μου συνέβη τόσα χρόνια στο δρόμο. Δεν ασχολούμαι με κανέναν για να μην ασχοληθεί και μαζί μου κανέναν (κλείσιμο ματιού).

Ερ.: Φίλους έχεις;

Απ.: Φίλους κολλητούς όχι. Έχω κάτι παιδιά που ζουν και αυτά στο δρόμο αλλά επειδή είναι πιο νέοι από μένα κάνουν και καμιά βόλτα και περνάνε που και που και λένε καμιά κουβέντα. Από τα παλιά όχι δεν έχω. Έτσι και αλλιώς στο σινάφι μου δεν έκανες φίλους.

Ερ.: Έχει έρθει κάποιος αρμόδιος να σου μιλήσει; Να σε βοηθήσει σε κάτι;

Απ.: Όχι ποτέ. Σου είπα αυτοί μόνο για τους αλλοδαπούς ενδιαφέρονται.

Ερ.: Και πως σκέφτεσαι το μέλλον σου;

Απ.: Δεν έχω ιδέα. Έχει ο Θεός.

Ερ.: Τι σημαίνει το «σπίτι» για σένα;

Απ.: Ζεστασιά. Ένα μέρος που να μπορώ να κάθομαι ήσυχα και να μην ενοχλώ και να μην με ενοχλεί κανένας.

Ερ.: Ποιος μπορεί να σε βοηθήσει σε αυτό πιστεύεις;

Απ.: Δεν ξέρω ποιος μπορεί να βοηθήσει. Θα έπρεπε να υπάρχει κάποιος που να ενδιαφερθεί για άτομα σαν εμένα. Άτομα που είναι άρρωστα και βρίσκονται στην ευάλωτη θέση να ζουν στον δρόμο. Δεν νοιάζεται όμως κανένας. Το μόνο που ξέρουν να κάνουν είναι να παρουσιάζονται στα ΜΜΕ ως φιλάνθρωποι ενώ υπάρχουν άνθρωποι στο δρόμο σαν εμένα. Να βγουν στους δρόμους να μας δουν δεν κρυβόμαστε. Οι περισσότεροι στο κέντρο κοιμόμαστε. Μόνο ο Θεός μπορεί να μας βοηθήσει εμάς.

7. Γιώργος, 50 ετών, απόφοιτος γυμνασίου, από Αθήνα, περιοχή Περιστερί με καταγωγή από την Σάμο. Ανύπαντρος και άνευ τέκνων. Πρώην αθλητής της πάλης. Μεγάλωσε με τον πατέρα του και έτερα συγγενικά πρόσωπα διότι σε μικρή ηλικία έχασε την μητέρα του. Δούλεψε σαν προσωπικό φύλαξης σε νυκτερινά μαγαζιά και έπειτα φυλακίστηκε λόγω εμπορίας ναρκωτικών και κλοπών για δώδεκα (12) χρόνια. Μένει τα τελευταία δυόμισα χρόνια (δηλαδή μετά την φυλακή) στο δρόμο και δουλεύει περιστασιακά σε δουλειές ολιγόωρης απασχόλησης όπως διανομή φυλλαδίων.

Ερ.: Πως έμεινες στο δρόμο;

Απ.: Αυτό έγινε μετά την φυλακή. Όλοι σε ξεχνάνε όταν μπεις φυλακή και όλα έχουν αλλάξει όταν πια βγεις. Έκανα καιρό μέσα. Εκεί βέβαια κάνεις καινούργιους φίλους. Αλλά είναι μέσα! (γέλια)

Ερ.: Σε ξεχάσανε όλοι; Και η οικογένεια σου;

Απ.: Κοίτα εγώ μεγάλωσα ορφανός από μητέρα. Μεγάλωσα εδώ στην Αθήνα, στο Περιστέρι. Από μικρό ήμουν σκανδαλιάρης και ανάποδος. Ο πατέρας μου ζορίστηκε να με μεγαλώσει. Τα γράμματα δεν τα έπαιρνα αλλά ήμουν καλός στην πάλη. Ήμουν αθλητής της πάλης για χρόνια. Αυτό με βοήθησε να πιάσω δουλειά σαν «πόρτα» σε νυχτερινά μαγαζιά. Δούλευα καιρό και γνώριζα πολύ κόσμο. Τότε όλοι ήταν φίλοι μου. Αυτοί οι φίλοι είναι που με μπλέξανε και μπήκα φυλακή. Τώρα ούτε να τους ξέρω θέλω ούτε να με ξέρουν. Ο πατέρας μου όταν μπήκα φυλακή μετά από κάποια χρόνια έφυγε για το νησί. Έχουμε καταγωγή από Σάμο. Κλονίστηκε η υγεία του και επειδή ήταν και μόνος του εδώ (Αθήνα) πήγε στο νησί που έχει συγγενείς. Δεν ξέρει τίποτα για μένα.

Ερ.: Δηλαδή;

Απ.: Δηλαδή ξέρει ότι βγήκα από την φυλακή αλλά δεν του έχω πει πως μένω στο δρόμο. Σέβομαι την υγεία του, δεν θέλω να τον πεθάνω. Μιλάμε συχνά στο τηλέφωνο και του λέω πως είμαι καλά και τέτοια.

Ερ.: Η αλήθεια ποια είναι;

Απ.: Πως μένω στο δρόμο. Τώρα έχω δυο εβδομάδες που έχω βρει ένα εγκαταλελειμμένο κοντά στο ΜΕΤΡΟ Κατεχάκη και θα κοιμάμαι εκεί. Πρώτα έμενα κέντρο, στην οδό Μάρνης.

Ερ.: Και πως ζεις;

Απ.: Όταν βγήκα από την φυλακή ήταν πολύ δύσκολα. Όλες οι πόρτες ήταν κλειστές για μένα. Δεν είχα λεφτά, δεν είχα στήριξη από κανέναν. Πήγα πρώτα σε δομές φιλοξενίας όπου και εκεί με απέρριψαν. Όλοι οι αλλοδαποί πρώτα και μετά αν περισσέψει για τους υπόλοιπους. Σε όλα. Και στο φαγητό και στα κρεβάτια. Τέτοιοι είναι! «Βοήθεια» σου λέει ο άλλος! Ε που είναι οι βοήθεια;! Βοήθησε όλους και όχι όσους σε συμφέρει. Όχι όσους σου λένε οι κυβερνώντες και οι Ευρωπαίοι. Άτομα σαν εμένα δηλαδή τι θα γίνουν; Επειδή είμαστε Έλληνες ή επειδή κάναμε φυλακή; Τους τα είπα και έφυγα. Παντού τα ίδια. Είπα θα στηριχτώ στα πόδια μου. Δεν φοβήθηκα, ούτε ντράπηκα να μείνω στο δρόμο. Πάντως κλέφτης δεν έγινα. Ζητιάνεψα όμως. Μετά από μια αγγελία σε κο-

λόνα βρήκα μια τετράωρη δουλειά και μοιράζω φυλλάδια όταν έχει δουλειά, αλλά για μένα αυτό είναι πολύ καλό. Από το τίποτα;! Νιώθω ότι επιτέλους κάτι κάνω.

Ερ.: Έχεις κινδυνέψει ποτέ στον δρόμο;

Απ.: Όχι ξέρω να φυλάγομαι. Υπάρχει επικινδυνότητα. Το θέμα είναι να μην σε βάλουν στο μάτι. Πάνε παρέες όλοι μαζί και την «πέφτουν» σε έναν. Εκεί δεν γλυτώνεις. Εγώ όμως ξέρω πάλι και ξέρω να αμύνομαι. Βέβαια δεν προκαλώ κιόλας.

Ερ.: Πως προκαλείς στο δρόμο;

Απ.: Με αυτά που φοράς π.χ. τσαντάκια, ρολόγια, κινητό ή να τσακώνεσαι εύκολα, να είσαι ευέξαπτος.

Ερ.: Ποια είναι τα σχέδια σου για το μέλλον;

Απ.: Όταν πάρω τα λεφτά της Πρόνοιας θα γραφτώ σε μια σχολή γιατί με ενδιαφέρει και θέλω να ασχοληθώ με την διακόσμηση εσωτερικών χώρων. Αυτό θέλω να κάνω. Είναι κάτι που έχω σκεφτεί μέσα στη φυλακή που ήμουν. Θα γραφτώ σε μια σχολή γιατί ξέρω πως το χω, θα είμαι καλός. Θα πιάσω μια δουλειά μετά πάνω στο αντικείμενο. Όταν το καταφέρω αυτό, δηλαδή πάρω τα λεφτά, πιάσω κάνα σπίτι να μην είμαι στο δρόμο και γραφτώ στη σχολή τότε ίσως να πάω και στο νησί να δω τον πατέρα μου. Δεν θέλω να τον κοιτάξω και να του πω ψέματα.

Ερ.: Δηλαδή η μόνη βοήθεια που έχεις είναι το επίδομα της Πρόνοιας;

Απ.: Είναι και το μόνο καλό που έχει κάνει αυτή η κυβέρνηση. Κατά τα άλλα εμένα δεν ήρθε κανένας να με βοηθήσει και όταν πήγα με διώξανε, αλλά τώρα με τα λεφτά αυτά θα τα κάνω όλα μόνος μου και ας είμαι και πενήντα χρονών. Είμαι αθλητής και δεν έχω μάθει να το βάζω κάτω.

8. Παναγιώτης, 42 ετών. Αθηναίος, έμεινε χρόνια στην Κυψέλη, με καταγωγή από Κεφαλονιά. Μεγάλωσε σε μια τετραμελή οικογένεια όπου και οι δυο γονείς του ασκούσαν σωματική βία σε εκείνον και λιγότερο στην αδερφή του. Όταν αποφοίτησε από την τρίτη τάξη του Λυκείου έφυγε από το σπίτι και συγκατοίκησε με μια γυναίκα 12 χρόνια μεγαλύτερη του με την οποία είχαν σχέση και σκόπευαν να παντρευτούν. Δούλεψε σε νυχτερινά μαγαζιά ως προσωπικό ασφαλείας, όπου μετά από ένα περιστατικό με θαμώνα καταδικάστηκε σε φυλάκιση και έμεινε έγκλειστος στη φυλακή για 3,5 χρόνια. Λόγω της φυλάκισης του χώρισε με την τότε σχέση του. Όταν αποφυλακίστηκε έμεινε για

μικρό χρονικό διάστημα σε φιλικά πρόσωπα μέχρι που εργάστηκε ως κλητήρας στο περιοδικό «ΚΛΙΚ» και κατάφερε να νοικιάσει μια γκαρσονιέρα στην περιοχή της Κυψέλης. Εργάστηκε εκεί για παραπάνω από 3 χρόνια. Όταν έκλεισε το περιοδικό έμεινε χωρίς δουλειά και γύρισε στο πατρικό του σπίτι για μικρό χρονικό διάστημα διότι οι γονείς του τον έδιωξαν από το σπίτι διότι δεν συνέφερε οικονομικά αφού ήταν άνεργος. Τα τελευταία πέντε χρόνια μένει στο δρόμο στο κέντρο της Αθήνας.

Ερ.: Πως έμεινες στο δρόμο;

Απ.: Οι δικοί μου με διώξαν από το σπίτι επειδή είμαι άνεργος. Τα τελευταία χρόνια, είχα μείνει άνεργος και γύρισα να μείνω με τους γονείς μου. Δούλευα σε περιοδικό «ΚΛΙΚ» για πάνω από τρία χρόνια. Είχα έναν γνωστό εκεί που ήταν υπεύθυνος, ένα πολύ καλό παιδί, που παρόλο που ήξερε πως είχα κάνει φυλακή, με πήρε και με εμπιστεύτηκε να δουλέψω μαζί του.

Ερ.: Φυλακή γιατί έκανες;

Απ.: Δούλευα χρόνια πριν σαν προσωπικό ασφαλείας σε ένα μεγάλο νυχτερινό μαγαζί και από ένα περιστατικό με έναν θαμώνα του μαγαζιού κατηγορήθηκα για απόπειρα ανθρωποκτονίας. Έκατσα 3,5 χρόνια μέσα.

Ερ.: Και τότε με τους γονείς σου έμενες;

Απ.: Όχι είχα φύγει από τα δεκαοχτώ. Με τους γονείς μου δεν τα πηγαίναμε ποτέ καλά. Μικρός και οι δυο (γονείς) μου ασκούσαν σωματική βία επειδή, όπως υποστήριζαν, ήμουν πολύ ζωηρός. Και ποιο παιδί δεν είναι; Δουλειά σου σαν γονέας είναι να ξέρεις να το χειριστείς το παιδί. Αυτοί δεν ξέρανε και δεν μάθανε. Έτσι όταν βρήκα την ευκαιρία όταν ενηλικιώθηκα έφυγα από το σπίτι. Όταν αποφοίτησα από την τρίτη τάξη του Λυκείου έφυγα από το σπίτι και συγκατοίκησα με μια γυναίκα 12 χρόνια μεγαλύτερη μου με την οποία είχα σχέση και σκοπεύαμε να παντρευτούμε. Μετά μπήκα φυλακή όμως και χωρίσαμε. Δεν το άντεξε αυτό η σχέση μας. Πάλι καλά δεν είχαμε παιδιά.

Ερ.: Έχεις επαφές με το συγγενικό σου ή το φιλικό σου περιβάλλον από τότε;

Απ.: Δεν έχω επαφή με κανέναν από το παρελθόν μου. Εγώ δεν το επιθυμώ. Δεν θέλω να με δουν στην κατάσταση που βρίσκομαι. Ξέρουν ότι είμαι στο δρόμο αλλά κανένας δεν νοιάζεται. Από τη στιγμή που σε διώχνουν οι ίδιοι οι γονείς θα σου σταθούν οι φίλοι;

Ερ.: Και πως ζεις;

Απ.: Με ότι βρω, από δω και από κει. Και από τα σκουπίδια έχω φάει και από περαστικούς ζητάω να μου δώσουν. Κατά τα άλλα στην Πανεπιστημίου κινούμε και στην πλατεία Ομονοίας.

Ερ.: Γιατί εκεί;

Απ.: Εκεί κοιμάμαι βασικά, στην Πανεπιστημίου. Είναι καλύτερα. Έχω βρει μια εσοχή πολυκατοικιών και κοιμάμαι εκεί. Πιο κάτω κοιμάται και άλλος. Τον ξέρω. Έλληνας και αυτός. Καλά είναι εκεί. Κόβει από το κρύο και έχει συνέχεια κόσμο, περαστικούς. Ένας άλλος λόγος είναι και ότι είναι και το πεδίο Άρεως κοντά που πάω και ψωνίζω (ναρκωτικά) όποτε βολεύει. Δεν χρειάζεται να λείπω πολύ ώρα και να αφήνω τα πράγματα εκτεθειμένα, γιατί θα γυρίσω και δεν θα βρω τίποτα.

Ερ.: Σε έχουνε κλέψει;

Απ.: Σήμερα τα ξημερώματα με κλέψανε. Δεν είναι η πρώτη φορά. Αυτοί (οι Άραβες) πάνε κατά ομάδες. Με βρήκαν μόνο μου, με χτυπήσανε και μου πήρανε το τσαντάκι μέσης που φορούσα. Μέσα είχα κάποια κέρματα και την ταυτότητα μου. Κανείς από τους διερχόμενους δεν με βοήθησε. Ούτε εγώ θα βοηθούσα αν ήμουν στη θέση τους διαφορετικά θα στρέφονταν κατά πάνω σου. Είναι κάτι που μαθαίνεις στο δρόμο. Πρέπει να περνάς απαρατήρητος. Είπα σε κάποιον να καλέσει ασθενοφόρο και μου είπε ότι το έκανε. Περίμενα μέχρι το μεσημέρι και δεν ήρθε. Ποιος ξέρει! Θα είπανε άστον να ψοφήσει!

Ερ.: Έχεις απευθυνθεί κάπου για βοήθεια;

Απ.: Έχω απευθυνθεί σε δομές για να βρω ένα κρεβάτι να κοιμηθώ αλλά απορρίφτηκα λόγω πληρότητας. Τα κρεβάτια έχουν καταλειφθεί από αλλοδαπούς που έχουν προτεραιότητα. Όσο για τα συσσίτια και όλα τα υπόλοιπα που υπάρχουν για τους άστεγους δεν με έχει πλησιάσει κάποιος από τους αρμόδιους φορείς να με ενημερώσει αλλά και να ερχόταν δεν θα πήγαινα. Θα σου πω κάτι και παρατήρησε το, όλοι οι άστεγοι έχουν δεχτεί την μοίρα τους. Τους βλέπεις έχουν την καθημερινότητα τους, το μέρος που μένουν, τις συνήθειες τους, πάνε σε συσσίτια... Εγώ όχι. Δεν συμμετέχω. Έτσι αισθάνομαι πως δεν έχω δεχτεί την κατάσταση μου και αυτό με βοηθάει στο να προσπαθώ να ξεφύγω από αυτή.

Ερ.: Ποια είναι τα σχέδια σου για το μέλλον;

Απ.: Καταρχήν να κόψω από τα ναρκωτικά. Να βρω μια δουλειά να στεριώσω και μετά να μπορέσω να νοικιάσω ένα σπιτάκι. Νοικοκυρεμένα πράγματα και καθαρά. Να έχω την ησυχία μου, να μπορώ να κοιμάμαι με τα δυο μάτια κλειστά.

Ερ.: Έχεις ζητήσει δουλειά;

Απ.: Ναι όπου μπορώ ρωτάω. Στη Βαρβάκειο για χαμάλης ή σε μεταφορικές εταιρίες, δεν έχω πρόβλημα. Αλλά τίποτα. Δεν σε παίρνουνε όταν είσαι κανονικός θα σε πάρουν όταν είσαι σαν εμένα, άστεγος και χρήστης;! Σου λέει θα έρθει μια μέρα μια εβδομάδα και μετά θα τον ψάχνω. Αλλά δεν είναι έτσι και όσο δεν σε παίρνουν πουθενά η κατάσταση δεν αλλάζει. Παραμένεις στα ίδια.

Ερ.: Πως μπορεί να αλλάξει η κατάσταση;

Απ.: Τώρα είναι δύσκολα τα πράγματα. Οι ευρωπαίοι όλο έρχονται και ζητάνε, βλέπεις τι γίνεται. Από την άλλη οι ξένοι που έχουν έρθει είναι πολλοί. Στο κέντρο περισσότεροι είναι οι ξένοι από τους Έλληνες. Δεν μπορεί να σε βοηθήσει κανείς. Το θέμα είναι να σε κοιτάξει και σένα ο Θεός και να βρεθεί μια δουλίτσα και όλα τα άλλα θα έρθουνε. Προς το παρόν θα κοιτάξω να βρω κανένα εγκαταλελειμμένο σπίτι να βγάλω χειμώνα και θα συνεχίσω να ψάχνω για καμιά δουλειά.

9. Αγγελική, 35 ετών, μεγάλωσε στην Αθήνα με καταγωγή από Χίο, απόφοιτος ΙΕΚ. Δούλευε ως υπάλληλος ξενοδοχείου για 12 χρόνια στην Χίο. Όταν το 2014 το ξενοδοχείο έκλεισε δεν μπόρεσε να ξαναβρεί δουλειά. Επέστρεψε στην Αθήνα, στο πατρικό της σπίτι, όμως σύντομα έμπλεξε με τα ναρκωτικά και έτσι οι γονείς της την έδιωξαν από το σπίτι. Τους τελευταίους οχτώ μήνες ζει έξω από μια εκκλησία στο κέντρο της Αθήνας και συμμετέχει σε πρόγραμμα αποτοξίνωσης.

Ερ.: Πως έμεινες στο δρόμο;

Απ.: τα πράγματα μου πήγανε στραβά. Εγώ καμιά σχέση με τον δρόμο. Έχω τελειώσει ΙΕΚ τουριστικών επαγγελμάτων. Ξέρω Αγγλικά και Γερμανικά. Δούλευα σε ξενοδοχείο μεγάλο στη Χίο. Με έβαλε ο πατέρας μου. Έχει καταγωγή από Χίο και από συγγενείς και γνωστούς μου βρήκε εκεί δουλειά. Δούλευα χρόνια από πιτσιρικά. Αλλά όταν το ξενοδοχείο το ανέλαβαν τα παιδιά του ιδιοκτήτη το ξενοδοχείο έπιασε πάτο. Έτσι το πούλησαν και εμείς απολυθήκαμε. Έκανα ότι μπορούσα για να μείνω στο νησί αλλά δεν έβρισκα πουθενά δουλειά. Είχα και μια σχέση τότε που δούλευε και αυτός στο ξε-

νοδοχείο και έμεινε άνεργος και έτσι φαντάσου ότι ήμασταν δυο σε ένα σπίτι με ενοίκιο χωρίς εισόδημα. Γρήγορα ήρθαν και οι τσακωμοί. Χωρίς δουλειά, χωρίς λεφτά τα ζευγάρια έχουν προβλήματα. Και καλά εκείνος είχε και την οικογένεια του στο νησί, εγώ δεν είχα κανέναν. Χωρίσαμε και εγώ έφυγα από το νησί και γύρισα στο πατρικό μου. Εκεί να δεις τσακωμούς. Δεν έβρισκα δουλειά και το να έχεις ζήσει μόνη σου για χρόνια και να γυρίσεις σπίτι να μένεις με την μάνα σου και τον πατέρα σου είναι δύσκολο. Όσο ήμουν σπίτι τσακωνόμασταν οπότε ήθελα όλο να είμαι έξω να γυρίζω. Τους ήμουν βάρος, δεν με ήθελαν σπίτι. Λες και έφταιγα που δεν είχα δουλειά. Οι γονείς μου πάντα ήταν τόσο καταπιεστικοί. Από παλιούς γνωστούς γνώρισα τα ναρκωτικά. Έκανα και πιο παλιά περιστασιακά και πιο απλά ναρκωτικά. Έφυγα και από το σπίτι, χωρίς λεφτά μετά από ένα τσακωμό. Βρήκε η μάνα μου στα πράγματα μου ναρκωτικά και έγινε χαμός.

Ερ.: Και πως ζούσες;

Απ.: Χάλια κατάσταση. Στο δρόμο βρόμική. Δεν είχα να φάω. Ζητιάνευα για να φάω. Έμενα πλατεία Ομονοίας για να μπορώ να βρίσκω την δόση μου και να μπορώ και να ζητιανεύω. Έκανα και πιάτσα περιστασιακά στη Σωκράτους. Εκεί έγινε ένα περιστατικό με έναν αλλοδαπό που με ήξερε από την πλατεία. Με χτύπησε τόσο που βρέθηκα να είμαι στο νοσοκομείο. Εκεί πήρα τους γονείς μου και δεν ήρθαν. Φαντάσου! Τους είπαν και από το νοσοκομείο ότι δεν είμαι καλά και δεν ήρθαν. Τότε κατάλαβα ότι είμαι μόνη μου. Ποτέ μην το νιώσεις αυτό. Είναι πολύ κακό συναίσθημα. Φοβήθηκα πολύ. Πρώτη φορά τόσο. Εκεί με είδε μια νοσοκόμα και μου πρότεινε ένα πρόγραμμα αποτοξίνωσης. Πήγα και από τότε πηγαίνω πολύ καλά. Έχω κόψει με όλους. Δεν μιλώ με κανέναν. Όλοι μου οι γνωστοί ήταν από τον χώρο των ναρκωτικών και μου κάνουν κακό. Στους γονείς μου δεν ξαναπήγα και ούτε πρόκειται. Για αυτούς πέθανα. Πάω στο πρόγραμμα, πηγαίνω στ συσσίτια και τρώω.

Ερ.: Από πού έμαθες για τα συσσίτια;

Απ.: Τα έβλεπα. Μια βόλτα να κάνεις στο κέντρο ξέρεις που έχει φαγητό. Πάω και στην Κουμουνδούρου και κάνω μπάνιο. Εκεί μου είπε άλλη μια κοπέλα που γνώρισα σε ένα συσσίτιο που πηγαίνει, που είναι και αυτή άστεγη. Πηγαίνεις εκεί και κάνεις μπάνιο. Στην αρχή πήγαινα μια στο τόσο. Τώρα πηγαίνω πολύ συχνά.

Ερ.: Που ζεις;

Απ.: Αυτό είναι δύσκολο να το βρεις. Είναι να βρεις ένα μέρος που να σε προφυλάσσει από τις καιρικές συνθήκες αλλά και να είναι ασφαλές. Δηλαδή κάπου κεντρικά που

περνάει κόσμος. Το πρόβλημα είναι όταν κοιμάσαι. Περνάνε και σε κλέβουν. Έμενα με έχουν κλέψει πολλές φορές. Αλλά δεν πρέπει και να ενοχλείς. Δηλαδή ένα βράδυ με ξύπνησαν τέσσερις αστυνομικοί και μου είπαν: «Συγγνώμη αλλά πρέπει να φύγεις από δω μας πήρανε οι γείτονες τηλέφωνο». Φοβούνται οι άνθρωποι βλέπεις! Τώρα μένω έξω από μια εκκλησία εδώ και οχτώ μήνες για να μην ενοχλώ κανέναν. Οι περαστικοί μου δίνουν λεφτά ή κάποιοι που πάνε συχνά εκκλησία μου φέρνουν και να τρώω. Καλά είναι. Καμία σχέση με πρώτα. Αυτό με βοηθάει και τα πάω και καλά στο πρόγραμμα. Όμως υπάρχουν μέρες που δεν μπορώ με τα λεφτά της επαιτείας να αγοράσω τίποτα να φάω. Οι περισσότεροι με προσπερνάνε. Δεν ξέρω γιατί. Επειδή είμαι βρώμικη; Επειδή με φοβούνται; Κανένας όμως δεν αναλογίζεστε γιατί είμαι εδώ που είμαι. Τι μπορεί να μου συνέβη. Και με προσπερνάνε.

Ερ.: Γιατί δεν μένεις στις δομές που υπάρχουν για αστέγους;

Απ.: Γιατί δεν είναι για αστέγους. Είναι για άστεγους αλλοδαπούς. Με όσους έχω μιλήσει που έχουν πάει αυτό μου έχουν πει. Εγώ δεν μπήκα στον κόπο. Βλέπω και στα συσσίτια που πηγαίνω. Παίζουν ξύλο οι αλλοδαποί για την σειρά. Αν πας και δεν σε ξέρουν και είσαι μπροστά σε δέρνουν και σου παίρνουν την σειρά. Εγώ πηγαίνω και άμα βλέπω να γίνονται τέτοια φεύγω.

Ερ.: Έχεις μιλήσει όμως νε κανέναν αρμόδιο;

Απ.: Οι αρμόδιοι όλο τάζουν. Βλέπουν τι γίνετε και δεν κάνουν τίποτα. Τίποτα δεν λειτουργεί σε αυτό το κράτος και εσύ μπει λες να μιλήσω σε αρμόδιο. Γιατί αυτοί που είναι; Εγώ στο δρόμο δεν έχω δει κανέναν. Εγώ αυτό που βλέπω είναι όλο και περισσότεροι να μένουν στο δρόμο. Στην εκκλησία που σου είπα που μένω. Έρχεται άλλος ένας και μένει εδώ και τρεις μέρες. Δεν ξέρω τι είναι για τι όταν πάω κοιμάται αλλά δεν τον έχω ξαναδεί. Έλληνας μου φαίνεται. Δεν θέλω να κάτσει και αυτός στην εκκλησία. Όσο περισσότεροι είμαστε τόσο λιγότερα θα δίνουν οι περαστικοί. Αλλά τουλάχιστον να είναι κανένας καλός να λέμε καμία κουβέντα. Με τους μόνους που μιλάω είναι κάτι γνωστοί από το συσσίτιο όπως η κοπέλα που μου είπε για την Κουμουνδούρου. Οι περαστικοί είναι περαστικοί δεν μιλάνε. Στην εκκλησία όμως κάνω παρέα με τον νεωκόρο. Μου έχει δώσει και κουβέρτες. Είναι καλός άνθρωπος. Μου είπε και αυτός ότι θα με βοηθήσει να βρω και καμία δουλειά τώρα που έχω αρχίσει και κόβω και την χρήση. Εύχομαι να μπορέσει. Αυτό θα είναι ότι καλύτερο. Αυτό θέλω τώρα και θα είμαι καλά.

Να βρω μια δουλίτσα ότι να ναι. Από τότε που έμπλεξα με τα ναρκωτικά δεν έψαξα για δουλειά αλλά τώρα που είμαι καλύτερα θέλω. Συνέχεια τον ρωτάω αν άκουσε κάτι.

Ερ.: Ποια είναι τα σχέδια σου για το μέλλον;

Απ.: Άμεσα να βρω δουλειά και να τα πηγαίνω καλά στο πρόγραμμα. Μετά έχει ο Θεός. Εκεί που μένω τώρα είναι καλά. Αν δεν με διώξουν, αλλά δεν νομίζω. Μέσω του κυρίου αυτού πιστεύω να πιάσω καμία δουλειά να μαζέψω λεφτά μήπως και καταφέρω να νοικιάσω κανένα δωμάτιο. Αυτό θέλω. Να μπορέσω να γίνω ξανά φυσιολογική. Να έχω τον χώρο μου, την δουλειά μου και να μην με ενοχλεί κανένας. Να μην ζητιανεύω, να μην με λυπούνται. Το βλέπω κάθε μέρα. Άλλοι σε λυπούνται και άλλοι σε μισούν, λες και τους φταις κάπου. Τους χαλάς την αισθητική μάλλον. Ενώ αν με βοηθούσαν κάποιοι έστω με το να βρω δουλειά εγώ δεν θα ήμουν στο δρόμο. Αλλά αυτό δεν το σκέφτονται. Νομίζουν έτσι κάθομαι στο δρόμο. Αν έβρισκα μια άκρη στο δρόμο θα έμενα;! Θα έμενα στο δρόμο να φοβάμαι μην με σφάζει κανένας και με ληστέψει ή να κρυώνω και κάθε πρωί να ξυπνάω κόκαλο, να μην μπορώ να κουνηθώ;! Όχι βέβαια. Θέλω να φτιάξω την ζωή μου αλλά δεν μπορώ μόνη μου. Κανένας δεν μπορεί μόνος του.

10. Μάκης, 40 ετών, απόφοιτος Λυκείου. Καταγωγή από Αθήνα, έμενε στα Πετράλωνα. Έχει χάσει και τους δυο του γονείς και έχει μια αδερφή μεγαλύτερη σε ηλικία, με την οποία δεν έχει καμία επικοινωνία. Είναι άστεγος από το 2010 όταν έκλεισε το μπακάλικο που ήταν ιδιοκτήτης. Τα χρέη είχαν σαν αποτέλεσμα να τον εγκαταλείψει η γυναίκα του με τα δυο τους παιδιά και να μετακομίσουν στην επαρχία. Διατηρεί μέχρι σήμερα τηλεφωνική επικοινωνία μαζί τους. Τα χρέη όμως είχαν σαν αποτέλεσμα να ζει τα τελευταία χρόνια κάτω από μια γέφυρα στο κέντρο της Αθήνας.

Ερ.: Πως έμεινες στο δρόμο;

Απ.: Χρωστούσα πολλά ενοίκια και μια μέρα ήρθε ο γιος της σπιτονοικοκυράς και με πέταξε έξω. Μάλιστα κράτησε όλα τα έπιπλα λέγοντας μου πως αν τα θέλω πίσω να πληρώσω πρώτα τα ενοίκια που χρωστάω. Έφυγα με τα ρούχα που φορούσα το υπνόσακο που είχα και στο στρατό και ένα ακόμα σάκο με ρούχα. Παλιά ήμουν παντρεμένος, έχω και δυο παιδιά. Είχα και ένα μπακάλικο σε γειτονιά στα Πετράλωνα. Με την κρίση το μαγαζί δεν πήγαινε καλά. Χώρισα και με την σύζυγο και έφυγε να πάει στο πατρικό της στην Καρδίτσα με τα παιδιά, να πάνε εκεί σχολείο. Τώρα μένουν στο πα-

τρικό της με τους γονείς της. Τα παιδιά πάνε σχολείο και ζουν από την σύνταξη των γονιών της, συν ένα ενοίκιο από ένα μαγαζί που παίρνει ο πατέρας της, συν ότι δουλεύει και αυτή.

Ερ.: Αυτά πως τα γνωρίζεις;

Απ.: Μιλάμε. Τους παίρνω και μιλάμε. Για τα παιδιά βασικά. Τα παιδιά δεν γνωρίζουν για εμένα. Νομίζουν ότι έχω ακόμα το μαγαζί και μένω στο σπίτι που μέναμε και κάθε φορά που τσακώνονται με την μάνα τους την απειλούν ότι θα πάνε στον μπαμπά στην Αθήνα.

Ερ: Δεν μπορείς και εσύ να πας στην Καρδίτσα;

Απ.: Όχι φυσικά. Από πού και ως που! Που να μένω; Μαζί με την πρώην γυναίκα μου και τα πρώην πεθερικά μου;

Ερ.: Εδώ όμως έχεις κανέναν;

Απ.: Όχι κανέναν. Οι γονείς μου έχουν πεθάνει πριν χρόνια. Η αδελφή μου μένει στον Άλιμο και δεν μιλάμε. Της είχα ζητήσει βοήθεια παλιά αλλά δεν την άφηνε ο άντρας της. Δεν τα πηγαίναμε ποτέ καλά. Έτσι μου είπε « και εμείς δεν είμαστε καλύτερα, τέσσερα στόματα είμαστε και δεν χωράμε οι ίδιοι που να έρθεις και εσύ!» Αυτοί όμως έχουν ένα σπίτι και ο ένας τον άλλον. Τέλος πάντων δεν με νοιάζει. Μετά σου λέει αδέρφια. Αν με αφήνανε να μείνω σιγά σιγά εγώ θα έβρισκα μια άκρη, μια δουλειά και θα έφευγα. Στην Καρδίτσα δεν πάω γι' αυτό. Δεν έχω κάτι να τους προσφέρω. Δεν θέλω τα παιδιά να με βλέπουν σπίτι να μην κάνω τίποτα. Άσε που τώρα είναι πιο εύκολα στο δρόμο. Στην αρχή είναι δύσκολα. Όταν τρως τα «χαστούκια» από φίλους και συγγενείς. Πρώτα εκεί πας και ξαφνικά όλοι θέλουν να σε βοηθήσουν αλλά δεν μπορούν. Έχω πάει σε φίλο καρδιακό και δεν με βοήθησε και όταν με είδε να κοιμάμαι σε ένα παγκάκι έκανε ότι δεν με γνώριζε. Μάλλον από τύψεις. Πολλοί τέτοιοι. Στην αρχή δηλαδή που έμενα Πετράλωνα. Μετά έφυγα γι' αυτό το λόγο. Δεν με ξέρουν; Δεν τους ξέρω. Τέλος, μόνος μου. Ήρθα κέντρο. Εδώ πρέπει να μαθαίνεις άλλα. Πρέπει να προσέχεις. Καταρχήν τα πράγματα σου και τον εαυτό σου. Κλέβουν πολλοί. Κυρίως αλλοδαποί. Εμένα με έχουν κλέψει πιο παλιά τρεις φορές. Την πρώτη έκανα το λάθος να αντισταθώ. Ήταν δυο και μου βγάλανε μαχαίρι. Εκεί φοβήθηκα. Δεν το έχουν σε τίποτα σε σκοτώσουν και δεν νοιάζεται κανείς. Κάθε μέρα γίνονται αυτά. Έρχεται η αστυνομία τους πιάνει, πάνε εισαγγελέα την άλλη μέρα έξω και ξανά τα ίδια. Έτσι τις επόμενες δυο φορές έκανα ότι κοιμόμουν και άλλαξα μέρος που κοιμόμουν. Αυτό μαθαίνεις

πρώτα. Να επιλέγεις σωστά που θα κοιμάσαι. Κάπου που να είσαι ασφαλής όσο γίνετε. Όχι σε στενά και προπάντων με κακό φωτισμό. Μετά τα πρέπει να κόβει από το κρύο, το χιόνι και τη βροχή. Έκανα πολύ καιρό να βρω καλό μέρος να μένω.

Ερ.: Που μένεις τώρα;

Απ.: Μένω στη Σταδίου. Έχω ένα συγκεκριμένο μέρος. Κάθε βράδυ πάω και στρώνω και το πρωί που ανοίγουν τα γραφεία και τα μαγαζιά τα μαζεύω και πάω και τα κρύβω σε μια εσοχή σε έναν τοίχο δίπλα από ένα μαγαζί γρήγορης εστίασης. Τα προσέχουν τα παιδιά που δουλεύουν εκεί. Με ξέρουνε. Καλά παιδιά. Και το αφεντικό. Πάω πίνω καφέ εκεί, μου δίνουνε. Εκεί πάω και τουαλέτα. Όταν είναι κλειστό πάω απέναντι στη πλατεία. Βοηθάω στο μαγαζί. Κάθομαι και κοιτάω αν δουλεύουν τα κορίτσια μην τους δημιουργήσει κανένας πρόβλημα ή τις κλέψει, όταν είναι να ξεφορτώσουν τίποτα βοηθάω, ένα πρωινό που πήγα τουαλέτα είχε πάει κάποιος και είχε κάνει το μπάνιο χάνια. Έτσι πήρα το καθάρισα εγώ.

Ερ.: Απευθύνθηκες στις αρμόδιες αρχές;

Απ.: Κάποια στιγμή ναι. Πήγα στο Δήμο και με κοιτάγανε λες και μου έκαναν χάρη. Ζητάγανε χίλια χαρτιά λες και το κάνανε επίτηδες για να μην πάω. Κάποια στιγμή τσακώθηκα με έναν από αυτούς και δεν ξαναπήγα. Καλύτερα. Να μην τους χρωστάω και χάρη. Στα συσσίτια όμως πάω. Πάω μαζί με έναν άλλον που κοιμάται κοντά σε εμένα. Αυτός με πήγε εκεί. Καλά είναι. Είναι όλοι ευγενικοί. Το φαγητό δεν είναι πολύ καλό αλλά από το τίποτα. Εκεί λες και καμιά κουβέντα βλέπεις κόσμο. Καινούργιο κόσμο. Κυρίως αλλοδαποί.

Ερ.: Δεν έχεις αρρωστήσει ποτέ;

Απ.: Στις αρχές αρρώσταينا. Είσαι πιο ευαίσθητος. Μετά μαθαίνεις. Είναι όμως να μην αρρωστήσεις. Βέβαια εγώ έχω πάει σε φαρμακείο και με είδε η κοπέλα και μου έδωσε φάρμακα χωρίς να πάρει λεφτά. Υπάρχουν και αυτά. Υπάρχουν και καλοί άνθρωποι. Όχι πολλοί. Οι πιο πολλοί σε προσπερνάνε, σε κοιτάνε περιφρονητικά και τους βρομάς. Όχι επειδή μυρίζεις, επειδή μένεις στο δρόμο. Σε σιχαίνονται.

Ερ.: Φίλους δηλαδή δεν έχεις;

Απ.: Από παλιά κανέναν. Στο δρόμο είναι δύσκολο να κάνεις. Σε μαθαίνουν όμως με τον καιρό και τους μαθαίνεις. Στην αρχή είναι όλοι κλειστοί και επιφυλακτικοί. Όχι ότι μετά ανοίγονται. Αλλά τώρα πλέον έχω ένα δυο ανθρώπους που θα περάσουν να δουν

τι κάνω, αν ζω. Δεν μπορούν να με βοηθήσουν αλλά θα ενδιαφερθούν για μένα και αν ακούσουν κάτι (που αφορά τους άστεγους) θα μου το πουν. Αυτό μου φτάνει.

Ερ.: Έχεις ψάξει για δουλειά;

Απ.: Φυσικά. Ακόμα ψάχνω. Παλιά έμενα για μήνες δίπλα από ένα μαγαζί από το οποίο, όταν είχα λεφτά, αγόραζα κάτι να πιώ. Μερικές φορές ο ιδιοκτήτης με κερνούσε κιόλας. Όταν όμως του ζήτησα να εργαστώ με απέρριψε λέγοντας μου πως δεν με εμπιστευόταν επειδή ήμουν άστεγος. Απογοητεύτηκα αλλά δεν το έβαλα κάτω. Θα ρωτήσω και αλλού, είπα. Και αυτό κάνω όπου μπορώ. Έτσι μια δουλειά ίσα ίσα να απασχολούμε και να βγάζω κάτι να τρώω. Και όσο πάει. Η κατάσταση στην Ελλάδα γενικά δεν είναι καλή, όχι μόνο η δικιά μου. Ίσως αλλάξει κάτι στο μέλλον και γίνουν τα πράγματα καλύτερα για όλους.

Ερ.: Σαν τι;

Απ.: Δεν ξέρω. Να γίνει κάτι και να ενδιαφερθούν οι ξένοι για την Ελλάδα. Να φύγουν οι αλλοδαποί και να γυρίσουν τα παιδιά τα σπουδαγμένα που έχουν φύγει πίσω. Να ελευθερωθούν οι δουλειές. Τώρα για να δουλέψεις καθαρίστρια σε μαγαζί θέλεις γνωστό το ξέρεις; Να φύγει αυτή η κρίση που μας γονάτισε. Εγώ έτσι έκλεισα το μαγαζί. Από την κρίση. Μην κοιτάς που δεν μένουν στο δρόμο. Ξέρεις πόσος κόσμος πεινάει; Τους βλέπω εγώ στα συσσίτια. Είναι τραγική η κατάσταση. Από την άλλη εκεί στη Σταδίου βλέπω κάθε μέρα κάτι ανθρώπους με κοστούμια και αυτοκινητάρες και σκέφτομαι «αυτός δεν ντρέπεται να παρκάρει στο δρόμο δίπλα εκεί που μένω εγώ;!». Και όμως σε πληροφορώ πως δεν με κοιτάει καν. Και τέτοιοι άνθρωποι δεν δίνουν ελεημοσύνη να ξέρεις, ούτε πενήντα λεπτά. Στο λέω εγώ. Οι εργαζόμενοι, ο απλός κόσμος δίνει. Ο Έλληνας μόνος του δεν μπορεί πλέον. Πρέπει να έρθουν ξένοι και να μπει μια τάξη. Μέχρι να γίνει αυτό εμείς θα μένουμε στο δρόμο και θα έρχονται και άλλοι, θα το δεις.